

Francesc Xavier Vall i Solaz

Humbert Pardellans (1914–1968)

Del vitalisme relativista
a l'existencialisme neorealista

PUNCTUM

Francesc Xavier Vall i Solaz

Humbert Pardellans (1914–1968)

Del vitalisme relativista
a l'existencialisme neorealista

PUNCTUM

Maó, 2024

Projectes I+D+i. Modalitats «Retos Investigación»
i «Generación 2019-2020 de Conocimiento»
(sense finançament FEDER). Projecte *PID2019-106743GB-C22*
Invisible Knowledge: The Politics of Censorship, and Science
Popularization (1940-1990), finançat pel MJCIN
AEI/10.13039/501100011033.

Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània
(2021 SGR 00119), reconegut com a grup consolidat
per l'AGAUR, sense subvenció.

gelcc
Grup d'Estudis de Literatura
Catalana Contemporània

Primera edició: 2024

© dels textos, l'autor

© de l'edició, Punctum

ISBN: 978-84-123303-9-7

Taula

1	Introducció	9
2	De la monarquia a la república	13
2.1	Els orígens	13
2.2	La formació	20
2.3	La ideologia dels primers articles	21
3	La guerra	29
3.1	De voluntari a oficial	29
3.2	El teatre	31
3.3	Les col·laboracions en el butlletí municipal de Vilanova i la Geltrú	33
3.4	Els articles del <i>Diari de Barcelona / Diari de Catalunya</i>	36
4	La repressió franquista	49
4.1	Els camps de concentració	49
4.2	L'aval de sacerdots	50
4.3	Interrogat, delatat i encobert a Vilanova i la Geltrú	52
4.4	Sant Elies	58
4.5	El consell de guerra	60
4.6	La Model	61
4.7	Martina Aragay	63
4.8	La lluita clandestina	64
5	L'exili	67
5.1	Refugiat a París	67
5.2	Intel·lectual d'Estat Català	70
5.3	La docència i la traducció	74
5.4	La importació i l'exportació de publicacions	76
5.5	Els llibres per a l'aprenentatge de la llengua castellana, escrits amb Raoul J.-P. Michel	83
5.6	Les versions de llegendes castellanes i catalanes sobre els orígens nacionals	84

5.7	Les seves editorials: Doceo i Recull	85
5.8	Les col·laboracions en revistes	89
5.9	Cap de redacció d' <i>Estat Català</i>	91
5.10	<i>Recull Literari</i>	96
5.11	Un estudi comparat dels caràcters francès i hispànic	104
5.12	«El món llatí i Catalunya»	105
5.13	Els viatges	109
5.14	Les reflexions pedagògiques i didàctiques	125
5.15	Les màximes sobre l'actuació intel·lectual	133
5.16	«Cartes a un jove català»	134
5.17	«Cogitacions filològiques»	139
5.18	Les antologies de la literatura castellana contemporània	142
5.19	Els articles sobre el simbolisme fenomenològic	149
5.20	«La generació del 36»	154
5.21	<i>Dotze hores</i>	155
5.21.1	«La inscripció enigmàtica»	157
5.21.2	«Les imatges de la vida i de la mort»	157
5.21.3	«Els carrerons de la ciutat»	158
5.21.4	«La forma impossible»	161
5.21.5	«Les presons de l'absurd»	162
5.21.6	«Les ombres de l'absolut»	163
5.21.7	La recepció	165
5.22	«Proposició per a un conte o una novella»	167
5.23	Les tasques editorials des de Portvendres	171
5.24	L'accident mortal	174
6	Conclusió	175

*Als que han patit la Guerra Civil i la postguerra
(en particular, als meus pares, in memoriam)*

1 Introducció

Humbert Pardellans i Sala ha estat un autor força ignorat, tant en el sentit de ‘desconegut’ com en el de ‘relegat’. A més de diverses evocacions i referències esporàdiques i d’una comunicació relativament recent sobre el seu conreu de la literatura de viatges, d’Óscar Fernández Poza i Juan Miguel Ribera Llopis, cal destacar que Albert Manent se’n va ocupar en *La literatura catalana a l’exili* i en la *Gran Enciclopèdia Catalana* i Francesc X. Puig Rovira en el *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*, en què ressalta que «es pot considerar un representant d’un sector molt limitat de joves vilanovins, amb inquietuds intel·lectuals i socials, per als quals la Guerra Civil va significar, com a mínim, un canvi molt dolorós en la trajectòria vital».¹ En altres obres panoràmiques o enciclopèdiques, Pardellans ha estat omès o no se n’ha aportat informació nova.²

1 Óscar FERNÁNDEZ POZA / Juan Miguel RIBERA LLOPIS, «Martina Aragay (1920-2010) y Humbert Pardellans (1914-1968): viajes paralelos, diversas escrituras», Eugenia POPEANGA CHELARU, coord. / Barbara FRATICELLI / Marta TURMENTÍ COPPEL, ed., *Representaciones del viaje: metáforas, imágenes*, Berna: Peter Lang, 2020, p. 247-259; Albert MANENT, *La literatura catalana a l’exili*, Barcelona: Curial, 1976, p. 155-156, i íd., «Pardellans, Humbert», *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. XI, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1978, p. 297; Francesc X. PUIG ROVIRA, «Pardellans Sala, Humbert», *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*, Vilanova i la Geltrú: Ajuntament, 2003, p. 242-243 (l’autor en disposa d’una versió revisada i ampliada). Aquesta entrada s’il·lustra amb una reproducció parcial d’un retrat extret de «Pers[onatges]. 5», àlbum de Cristòfol Escofet. Sobre aquest vilanoví, veg. Francesc Xavier PUIG ROVIRA, «Personatges singulars. Cristòfol Escofet Roset», *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*, núm. 4, 2011, p. 170-173. Agraeixo la consulta de l’àlbum a Francesca Roig i Galceran. La fotografia està enganxada en un full en què hi ha una esquela de Pardellans sense referència, que correspon a la de *La Vanguardia*, núm. 34485, 27-4-1977, p. 31, amb la data de defunció escrita a mà damunt, i una llista d’obres de Pardellans. La fotografia se situa a «Versalles», el «1951», any que va adjuntar «fotos» per als «amics» a una carta del 5 de setembre a Joan Rius i Vila, mestre, llibreter i editor igualadí, establert a Vilanova i la Geltrú, uns dos anys més gran que ell (Biblioteca Museu Víctor Balaguer, BMVB, CL Riu 13.1137). Ja comentaré les relacions d’ambdós.

2 Figura també almenys en *Dolça Catalunya*, vol. XII, Barcelona: Mateu, 1981, p. 62; Àlex BROCH, dir., *Diccionari de la literatura catalana*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2008, p. 731; Manuel AZNAR SOLER / José-Ramón LÓPEZ GARCÍA, ed., *Diccionario bibliográfico de los escritores, editoriales y revistas del exilio republicano de 1939*, vol. III, Sevilla: Editorial Renacimiento, 2017, p. 513-514, entrada d’E[sther] B[arrachina], i en diverses notes biogràfiques d’Internet. No consta, en canvi, en Tomàs CALLAU / Fermí RUBI-RALTA, coord., *Diccionari biogràfic d’Estat Català*, Barcelona: Exaequo, 2021, al qual em

Per part meva, ja n'havia estudiat l'assimilació de l'existencialisme, en la qual és un dels escriptors catalans més destacats, i la plasmació de l'experiència penitenciària.³ Aquest darrer aspecte és també especialment rellevant perquè, com va assenyalar Vicenç Riera Llorca quan es va editar *Rua de captius*, de Francesc Grau i Viader, els «testimoniatges literaris» de «la tràgica vida als camps de concentració franquistes, tan dura, tan cruel com ho fou als [...] de França», eren escassos.⁴ Aquest dèficit perdura en part, per bé que se n'han publicat més testimonis i se n'ha desenvolupat la historiografia.⁵

Per desgràcia, no es conserva cap fons personal de Pardellans, segons em va informar la vídua, Martina Aragay i Queraltó (Barce-

---

remeto per a altres militants d'aquest partit. Ometré diversa bibliografia contextual, feliçment cada cop més abundant.

3 Francesc Xavier VALL i SOLAZ, *La literatura catalana de postguerra i l'existencialisme (1945-1968)*, tesi doctoral, dir. Jordi Castellanos, Universitat Autònoma de Barcelona, 1990; id., «L'existencialisme en l'obra d'Humbert Pardellans», Manuel AZNAR SOLER, ed., *Las literaturas del exilio republicano de 1939. Actas del II Congreso Internacional (Bellaterra, 1999)*, vol. II, Sant Cugat: Associació d'Idees / Seminari de Literatura Contemporània del Departament de Filologia Espanyola de la Universitat Autònoma de Barcelona / GEXEL, 2000, p. 491-508; id., «La "temptació" religiosa en *L'Étranger* i en algunes obres catalanes», Marie-Claire ZIMMERMANN / Anne CHARLON, ed., *Actes del Dotzè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. II, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, p. 292, i id., «Humbert Pardellans, dels camps i presons "de l'absurd" a París», comunicació presentada el 13-2-2009 en el Colloque International de la Littérature Espagnole et les Camps Français d'Internement (1939-1945), celebrat a la Université Paris Ouest Nanterre La Défense, i publicada al web de l'Institut Ramon Llull, en versió catalana, https://docs.llull.cat/IMAGES_2/Xavier_par_cat.pdf, castellana: https://docs.llull.cat/IMAGES_2/Xavier_par_es.pdf, i francesa, https://docs.llull.cat/IMAGES_2/Xavier_par_fr.pdf. Tots els enllaços s'han comprovat l'1-11-2023.

4 Vicenç RIERA LLORCA, «Una rua de captius», *Avui*, núm. 1569, 28-5-1981, p. 28. Riera havia esmentat ja Pardellans en «Publicaciones periódicas» i «La novela y el cuento», José Luis ABELLÁN, dir., *El exilio español de 1939. VI. Cataluña, Euzkadi, Galicia*, Madrid: Taurus, 1976, p. 166, 173 i 192.

5 Arran de la meua comunicació, es troben referències a Pardellans almenys en José Ramón GONZÁLEZ CORTÉS, «La represión franquista en la bibliografía: campos de concentración y trabajos forzados», *Revista de Estudios Extremeños*, vol. LXVIII, núm. 2, 2011, p. 804; Gutmaro GÓMEZ BRAVO / Alejandro PÉREZ-OLIVARES, «Las lógicas de la violencia en la Guerra Civil: balance y perspectivas historiográficas», *Studia Historica. Historia Contemporánea*, núm. 32, 2014, p. 261; José CABAÑAS GONZÁLEZ, *Convulsions*, Barcelona: Base, 2020, p. 262 i 398, i Carlos HERNÁNDEZ DE MIGUEL, *Los Campos de concentración de Franco. Sometimiento, torturas y muerte tras las alambradas*, Barcelona: Ediciones B, 2021, p. 511. També s'esmenta en Ramon ARNABAT, dir., *La represió franquista al Garraf*, Valls: Cossetània, 2013, p. 145-258 i 404.

lona, 1920 – Mendoza, l'Argentina, 2010), amb qui no va tenir descendència.⁶ Afortunadament, però, es localitzen documents relatius a Pardellans a diversos arxius, a més de les publicacions.⁷

6 Ella mateixa me'n va indicar el lloc i l'any del naixement i els he confirmats en l'*Índice de nacimientos* de l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona (AMCB), en què es precisa només el mes: març. Figurava entre les persones «fallecidas e inhumadas entre los días 18 al 24 de enero» de 2010 al Parque de Descanso de Guaymallén (província de Mendoza) en una pàgina web d'aquest cementiri ja desapareguda, <http://www.parquededescanso.com/homenaje.php?anterior=2&id=2010-02-02>. Agraïxo a Núria Rosa Rossell, filla del segon espòs de Martina Aragay, Ricard Rossell i Mercader, company de partit i de presó de Pardellans, que em confirmés la defunció a Mendoza, encara que no va poder precisar-me'n la data.

7 Pel que fa a les publicacions periòdiques vilanovines, n'he consultat els exemplars de l'Arxiu Comarcal del Garraf (ACG) —tots els documents que en citaré pertanyen al fons municipal de Vilanova i la Geltrú—, de la BMVB i, per mediació de Maria Lluïsa Orriols Vidal, una còpia d'*Hores* de què disposa Oriol Puig Vidal, fill d'un dels impulsors d'aquesta revista, Josep Oriol Puig Almirall.

2 De la monarquia a la república

2.1 Els orígens

Humbert Pardellans i Sala va néixer a les 10:30 h del 24 de novembre de 1914 a Sitges, al mas de les Coves, «accidentalmente y como transeúnte», segons consta al Registre Civil d'aquesta localitat, on el va inscriure Pere Ollé i Raventós, pagès que regentava aquesta masia.⁸ En el padró municipal de 1915 guardat a l'Arxiu Històric de Sitges, en què no es conserva el de l'any anterior, consten com a habitants de la masia l'esmentat pagès, de trenta-vuit anys, natural de Vilanova i la Geltrú, i la muller, Maria Miracle i Torner, de trenta-dos anys, nascuda a Bràfim, els quals residien a Sitges feia, respectivament, trenta i quinze anys. El matrimoni va tenir cinc fills: Antònia (n. 18-1-1905), Maria dels Àngels (n. 8-1-1907), Artur (n. 20-11-1910), Joan (n. 31-8-1914), Pere (n. 28-8-1919) i Maria del Vinyet (n. 8-11-1921).⁹ Pepita Camps i Ollé, filla de Maria del Àngels (Angeleta), va tenir l'amabilitat de respondre'm que havia sentit explicar que al mas va néixer un nadó, que el van vestir amb la roba d'un

8 Si bé s'ha cregut que Pardellans havia nascut a Vilanova i la Geltrú, Albert Manent, en els estudis citats, en situava ja el naixement a Sitges, sense especificar-ne, però, el dia ni les circumstàncies. Javier FIERRO MACÍ, coord., *Catàleg de masies, cases rurals i altres construccions en sòl no urbanitzable de Sitges*, Barcelona: Diputació / Sitges: Ajuntament de Sitges, 2015, p. 249, situa aquesta «a l'extrem oest de la platja de les Coves, al costat de les roques que toquen al mar», que n'hauria guanyat l'«espai», de manera que hauria quedat «totalment destruïda». David Jou i Mirabent, que, en «Dades biogràfiques del pintor sitgetà Joaquim de Miró i Argenter», *Miscel·lània Penedesenca*, vol. II, 1979, p. 122, n'inventaria un quadre titulat *Antiga masia de les Coves*, ha tingut la gentilesa d'enviar-me'n una reproducció i de comunicar-me diverses informacions de l'inèdit *Diccionari de sitgetans*, del pare, David Jou i Andreu, en què s'indica que el 1849 va néixer en aquest mas Andreu Brugal i Montaner, fundador de la marca de rom anomenada amb el primer cognom, que va morir el 1931 a Puerto Plata, República Dominicana (veg. també David JOU I ANDREU, *Els sitgetans a Amèrica i diccionari d'«americanos»: aportació a l'estudi de la migració catalana a Amèrica, 1778-1936*, Sitges: Grup d'Estudis Sitgetans, 1994, p. 239). Segons diversos descendents de Pere Ollé i Raventós als quals ja em referiré, el darrer propietari de la masia era el marquès de Casa Palacio.

9 Les dades provenen de certificats literals de naixement. Pere Ollé i Raventós i un dels fills, Joan, consten també en el *Diccionari de Sitgetans*, de David Jou i Andreu.

fill (deu tractar-se de Joan, nascut uns dos mesos abans),¹⁰ que l'avi va haver d'efectuar diversos desplaçaments a Sitges i a Vilanova i la Geltrú amb el seu carro i que els pares adoptius, agraiats, van visitar freqüentment la família amb el nen. A més, va corroborar-ho amb un nebot de l'àvia, Josep Maria Sanabre i Miracle, que li va precisar que l'home adoptant acompanyava la partera a Vilanova i la Geltrú a peu quan va haver de donar a llum al mas.¹¹ No es pot assegurar, però, la certesa dels detalls perquè els testimonis són indirectes i ha passat molt de temps.

Malauradament, els descendents del masover no saben quins van ser els pares naturals de l'escriptor, tot i que Pepita Camps creu recordar que podrien tenir relació amb les obres del tren.¹² En la partida de naixement, s'indica que és fill de «padres desconocidos» —potser només a fi d'encobrir-los—, els quals no figuren tampoc en la relació mensual de naixements que el Registre Civil de Sitges publicava en la premsa local.¹³ També segons la partida, el nadó queda immediatament «al cuidado de Humberto Pardellans Adlert, quien se encarga de su subsistencia, salvo el trámite legal que fuera procedente». Va ser inscrit com a «Humberto José Gabriel». Se'l va designar amb el nom del pare adoptiu i degué ser aquest qui, com s'acostumava en el cas dels expòsits, va triar-ne els cognoms entre el santoral, ja que el primer coincideix amb el nom del pare i el segon amb el de l'avi matern. El jutge municipal era el farmacèutic Josep Ferret i Robert, el nom del qual coincideix també, doncs, amb el primer cognom del nadó, i el secretari, Agustín de Serra García i

10 Va ser batejat a l'església de San Bartomeu i Santa Tecla, de Sitges, el 13 de setembre de 1914, segons figura en el llibre sacramental, en què no consta Pardellans. Gràcies a la mencionada Francesca Roig, he pogut saber que no figura tampoc als arxius parroquials de Sant Antoni Abat i Santa Maria, de Vilanova i la Geltrú.

11 Agraeixo també les informacions d'altres nets de Pere Ollé i Raventós: Joan Camps Ollé, germà de Pepita, Joan Ramon Ollé Garcia, fill de Joan, i Montserrat Betes Ollé, filla de Maria del Vinyet.

12 El *Baluart de Sitges*, núm. 669, 2-8-1914, p. 3, informa que es trobaven ja molt avançats els treballs del pont de ferrocarril sobre la Riera Gran.

13 *El Eco de Sitges*, núm. 1492, 20-12-1914, p. 3, i *Baluart de Sitges*, núm. 690, 25-12-1914, p. 2.

van signar com a testimonis dos «empleados de esta vecindad», Joan Mirabent Carbonell i Anton Torres Tomàs.¹⁴

L'escriptor coneixia els seus orígens: «Jo vaig néixer en una masia agafada a un roquissar penjat damunt del mar», va proclamar en un article.¹⁵ Els cognoms amb què va ser registrat figuren encara en diversa documentació, com la de les lleves, a vegades fins i tot signant-hi (per exemple, ACG, 3683, 3684 i 6238), si bé consta ja amb els cognoms adoptius en llistes de milicians d'Estat Català (ACG, 5734). En documents censals de l'ACG, se'l qualifica sovint de «pariente», terme que no implica consanguinitat, o d'afillat. Per si de cas, he efectuat totes les cerques amb les dues denominacions. Probablement, la condició de fill natural va marcar Pardellans, com en el cas de Puig i Ferrer, un escriptor que, com veurem admirava molt, entre molts altres autors amb aquests orígens.

El pare adoptiu, Humbert Pardellans i Adlert, havia nascut a Barcelona el 25 de setembre de 1884.¹⁶ Prenent-lo com a referent, la mare, Manuela Adlert i Blanco, i l'àvia materna, Ramona, eren de Madrid, mentre que l'avi matern, Gabriel (com he avançat), provenia de La Corunya. El pare, Josep Pardellans i Ardanuy, fill d'un sastre de Benavarri, Joaquim, i de Josefa, de Pueblo de Castro (Osca),

14 David Jou i Andreu ha recollit abundants dades sobre aquests funcionaris en el *Diccionari de sitgetans*, exceptuant Serra García. A més, se'n troba diversa informació en la premsa.

15 Humbert PARDELLANS, «Enyorança...», *Diari de Catalunya*, núm. 331, 18-9-1938, p. 1. Sobre aquest diari, que és producte de l'expropiació del *Diario de Barcelona* per Estat Català i que inicialment es denominava com aquesta capçalera, però en llengua catalana, veg. *60 anys de premsa d'Estat Català*, Barcelona: Estat Català, 1983, p. 76-79.

16 Certificat literal de naixement. Com que els noms i els cognoms no són habituals, deu ser ell l'Humbert Pardellans Adlert, «jornalero» (expressió que sovint es feia servir quan no es tenia una ocupació), que el 6 de març de 1907 es va casar a l'església de Santa Madrona de Barcelona amb Francesca Aupí i Canals, de vint-i-cinc anys, ambdós solters, encara que no concordi l'edat de l'acta de casament, vint-i-sis anys, amb la que es dedueix de la partida de naixement, vint-i-dos. En canvi, s'acosta més a aquesta edat la d'un «Humberto Pardellans» que, en arribar a Buenos Aires de Barcelona amb el vaixell Espagne, el 14 de novembre de 1908, va declarar tenir vint-i-tres anys, ser solter i comerciant, <http://www.cemla.com>. Josep Maria Pardellans i Mas ha elaborat un arbre genealògic que, empeltant-hi aquesta branca, permet remuntar-nos al segle XVIII. Agraïxo també les informacions de Maria Àngels Pardellans i Sistach, de Maria Teresa Pardellans i Pardellans i dels seus fills (en particular, Jaume Taxé).

havia cursat medicina.¹⁷ Degueren tenir almenys un altre fill, Alfons M. de L[iguori]. Pardellans Adlert, depurat com a escriptor de la Tinença d'Alcaldia del Districte X de l'Ajuntament de Barcelona en acabar la Guerra Civil.¹⁸

Documenten ja la dedicació professional a la fotografia d'Humbert Pardellans i Adlert els retrats de la primera comunitat de Joan Pardellans i Roig, al qual ja em referiré, i la seva germana Antònia (nascuts a Barcelona el 8 de setembre de 1892 i el 17 de novembre de l'any següent).¹⁹ Hi figura el logotip «H. Pardellans» i, com a adreça, el c. de Sant Pau, núm. 10. En aquest pis, el 1892, quan Humbert Pardellans i Adlert encara era un nen, s'havia construït ja un taller al «terrado» amb intenció de destinar-lo a la fotografia (llicència d'obres conservada a l'AMCB).

En tot cas, al moment de l'adopció, vivia ja amb Elvira Sala Castellà (nascuda a Guissona el mateix any que ell, el 18 d'octubre),²⁰ en un pis de lloguer, al núm. 102, 2n, de la rambla actualment anomenada Principal, de Vilanova i la Geltrú.²¹ Al núm. 75, va obrir un

17 Expedient de l'Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (AHUB), que inclou una partida de naixement.

18 <https://ajuntament.barcelona.cat/arxiuunicipal/arxiucontemporani/ca/la-depuracio-franquista-de-funcionaris-municipals-barcelona/llistat-dafectats>. Segons *l'Escalfón del personal del Ayuntamiento de Barcelona en 31 de diciembre de 1942*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1943, p. 14, havia nascut el 19 de juny de 1878 i havia ingressat a l'Ajuntament el 6 de desembre de 1911. Se'n troben més notícies en la premsa.

19 Fotografies guardades per la filla, Maria Teresa Pardellans i Pardellans. Les dates procedeixen de certificats literals de naixement. Es conserva l'expedient d'Antònia Pardellans i Roig de l'Escola Normal Superior de Mestres a l'AHUB.

20 N'agraeix la reproducció de la partida de bateig a l'Arxiu Diocesà i Capitular d'Urgell i, en particular, a Josep Rábade Fernández. Només s'hi conserven registres de matrimoni fins al 1891, quan ella era massa jove per casar-se. No n'he pogut documentar el casament tampoc a l'AMCB.

21 Una placa hi commemora només que «en aquesta casa va viure el llibreter i editor Joan Rius i Vila». Segons Miquel ALTADILL I GINER, *La Rambla de Vilanova i la Geltrú*, [Vilanova i la Geltrú: Societat Cultural La Gran Penya, [2013], 2a ed., p. 100, en què es dona notícia també d'altres negocis instal·lats en aquest edifici i del fet que el 1970 Rius hi va traslladar la llibreria de la rambla de la Pau, 2. A lligalls de l'ACG relatius a les lletres (3783 i 3683), figuren altres domicilis d'Humbert Pardellans fill, també a la rambla Principal, però als números 97 i 98. En Humbert PARDELLANS, «Assaigs. I. A) L'home. El sistema», *Diari de Catalunya*, núm. 290, 30-7-1938, p. 3, recorda que, en la infantesa, havia viscut en un «pis molt alt».

establiment fotogràfic: Photo-Studio H. P. Adlert.²² En una alegació del 2 d'agost de 1940 adjunta a l'auditoria de guerra d'Humbert Pardellans i Sala (Tribunal Militar Territorial III de Barcelona, 3132, c. 289, núm. 11461), afirma que aleshores portava vint-i-sis anys com a fotògraf a Vilanova i la Geltrú i que el fill va viure i treballar sempre amb ell, com a únic ajudant, «cumpliendo rigurosamente sus deberes» filials i essent «trabajador excelente».²³ L'ofici de fotògraf degué influir en l'activitat literària d'aquest, a més de potenciant-ne la sensibilitat artística, conferint-li capacitat d'observació i una visió plàstica, patents en diversos escrits.

Deuen correspondre al pare els articles d'«Adlert» —ja hem vist que com a fotògraf explicitava només també el segon cognom— en *El Carrer. Periòdic Nacionalista Radical. Portanveu del Centre d'Esquerra – Estat Català, Diario de Villanueva i Geltrú i Prisma*.²⁴ A vegades, fan

22 PUIG, *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*, p. 242, remunta el negoci a 1913, igual que Blanca GIRIBET DE SEBASTIÁN, «Els primers fotògrafs vilanovins. Els inicis de la fotografia a Vilanova i la Geltrú (1815-1951)», *Butlletí de la Biblioteca Víctor Balaguer*, núm. 12, 2019, p. 224-225, mentre que M. ALTADILL, *La Rambla de Vilanova i la Geltrú*, p. 103, el data entre 1916 i 1956. A la p. 144, es reproduïx el revers d'una fotografia amb l'adreça de l'establiment i un anunci que el presenta com a «galeria elèctrica». Posteriorment, es va traslladar al núm. 81, segon s'indica en l'article de Giribet, p. 225, citant M.³ José RODRÍGUEZ MOLINA / José Ramón SANCHIS ALONSO, *Directorio de fotógrafos en España (1851-1936) (elaborado con la información que proporcionan los anuarios y guías comerciales)*, València: Archivo General y Fotográfico de la Diputación de Valencia, 2013, p. 440. A la BMVB, es conserven algunes fotografies fetes per aquest estudi i n'he trobat a la venda per Internet.

23 Se'l relaciona també amb el negoci fotogràfic patern en la necrologia de *Villanueva y Geltrú*, núm. 1129, 17-8-1968, p. 4. En el projecte Tots els Noms, impulsat per l'Institut d'Estudis Penedesencs a fi de preservar la memòria històrica del període 1931-1978 al Penedès, Pardellans figura com a fotògraf de vint-i-cinc anys resident al núm. 102 de la Rambla, aleshores del Caudillo, de Vilanova i la Geltrú, <https://www.totselsnoms.org/persones/?s=pardellans>. En la nota biogràfica de la solapa anterior d'H. PARDELLANS, *Dotze hores*, París: RECULL, 1955, a més d'indicar que «ha estat fotògraf», remarca que va fer de pagès i de jardiner (a continuació d'esmentar el pas per les presons espanyoles, però immediatament abans d'explicar que ha escrit articles, circumstància que, en canvi, ens remunta a la joventut, com veurem).

24 *El Carrer*: «Democràcia i dialèctica positivista», núm. 53, 3-8-1934, p. 2; «El caràcter psicològic dels pobles castellà i català», núm. 54, 24-8-1934, p. 2, i «Concepte de l'art», núm. 57, 21-3-1936, p. 3. *Diario de Villanueva y Geltrú*: «Ramon i Cajal», 8-11-1934, p. 1-3; «La fira», 20-11-1934, p. 1-2; «El Carnaval», 2-3-1935, p. 2-3; «Balmes», 8-8-1935, p. 1-2, i «Ramon Muntaner», 17-3-1936, p. 1-2. *Prisma*: «Pàgina de novella», núm. 24 15-4-1936, p. 3; «Divagacions entorn de Pío Baroja», núm. 25, 1-5-1936, p. 5-6, i «Pere III», núm. 30,

pensar en aspectes ideològics i estilístics del fill, que, sense necessitat de diferenciar-se'n amb el segon cognom, firmarà simplement com a «Humbert Pardellans».

Un altre precedent literari familiar, més plenament dedicat a l'escriptura, és Joan Pardellans i Roig, nascut a Barcelona el 8 de setembre de 1892 (com he avançat) i casat amb Amàlia Pardellans i Duran. Humbert Pardellans i Sala els tracta de «cosins» en una carta datada a París el 14 de març de 1958, en què, com a resposta a una de seva, els dona notícia de les seves publicacions (els n'adjunta «una petita mostra») i dels viatges i els manifesta el desig de visitar-los a Barcelona.²⁵ Realment, ella, filla de Santiago Pardellans Ardanuy, era cosina germana d'Humbert Pardellans Adlert i també ho eren entre si el pare d'ella i el del marit, Antoni Pardellans Garriga. De fet, Joan Pardellans i Roig, la dona i Humbert Pardellans i Adlert eren nets d'Antoni Pardellans Roy i Rosa Sin Mur, besavis adoptius, doncs, d'Humbert Pardellans i Sala.

Un germà d'Amàlia Pardellans, Samuel, va estudiar a la facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona (expedient de l'AHUB) i un altre, Guillem, treballava a l'ambaixada i al consolat de París i, segons la carta del 14 de març de 1958 esmentada, anava informant Humbert Pardellans de les novetats de la família.²⁶

15-7-1936, p. 3. En el núm. 26, 15-5-1936, p. 7, s'assenyala que és el col·laborador que n'ha aconseguit més subscriptors. Excloent bibliografia més general sobre publicacions, veg. Sixte MORAL I REIXACH, *La premsa en català a Vilanova i la Geltrú*, [Vilafranca del Penedès]: Institut d'Estudis Penedesencs, 1985; Oriol PI DE CABANYES, «Notícia de "Prisma" a tall de presentació», Manuel AMAT / F. SERRA-NOVAS, *Sota el cel de Vilanova*, Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 1980, p. 5-11, i *60 anys de premsa d'Estat Català*, p. 24-25. Pardellans fill va declarar a la guàrdia civil —segurament amb intenció d'encobrir articles més compromesos— que va col·laborar en *Prisma* i *Diario de Villanueva y Geltrú*, a més d'«una hoja que diàriamente se editaba en esta villa». També n'apunta la participació en aquest diari PUIG, *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*, p. 242, mentre que no figura en Jaume CARBONELL I MASSIP, *Diari de Vilanova. Història i memòria del periòdic més antic de la premsa catalana*, pròleg de Francesc X. Puig Rovira, Vilanova i la Geltrú: Edicions del Garraf, 2000, en què hi ha una «Llista de col·laboradors. 1850-2000» (p. 186-190). En tot cas, no he trobat escrits signats per Pardellans ni en aquesta publicació ni en *Prisma*.

25 Agraeixo a Jaume Taxé, net seu, que, per mediació de la seva mare, em facilités una reproducció d'aquesta lletra i d'una altra d'Humbert Pardellans a Joan Pardellans datada el 28 del mateix mes, també a París.

26 Es refereix a Guillem Pardellans Virgilio SERRA, *Café Mabillon*, Barcelona: J. Janés, 1957, p. 142-143.

A la Biblioteca de Catalunya (BC), es conserva una part del fons personal de Joan Pardellans i Roig (ms. 4595), que consta de dues capses, amb nombrosos poemes i algunes proses autògrafs. La família ignora quan i com va ingressar-hi, però Anna Gudayol, cap de la Secció de Manuscrits, ha tingut l'amabilitat d'informar-me que forma part del llegat antic de la Biblioteca. Joan Pardellans i Roig era fill del sastre Antoni Pardellans Garriga, de Benavarri, i, segons el testimoni de familiars, va treballar a «Romagosa y Cía.».²⁷ A vegades escrivia al revers dels impresos d'aquesta empresa, de la sastreria paterna o en altres que documenten l'existència del negoci «Roig y Pardellans», dedicat a «comissions i representacions», establert al carrer Amargós, 10 bis, on vivia de solter. A més, segons recorda la família, tenia una parada de llibres de vell al mercat de Sant Antoni. Va participar en tertúlies barcelonines (com la dels nebots de Plàcid Vidal, el qual l'evoca, la d'Agustí Esclasans i Josep Maria López Picó a l'Ateneu Barcelonès, la de la botiga de Ramon Vilaró, la de l'Hostal del Sol i la de Josep Iglésies).²⁸ A més de col·laborar en diverses publicacions (com *La Campana de Gràcia*, *Catalunya Literària*, *L'Esquella de la Torratxa*, *La Gralla*, *La Revista*, *Teatre Català*, *La Veu de Catalunya...*) i entitats i declamar poemes i pronunciar conferències, a vegades per ràdio, va editar el poemari *La columna de llum* (1931).²⁹ Va morir a Barcelona el 26 d'abril de 1977.³⁰

27 El 1913 va contribuir a la subscripció per adquirir un local per al Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria - Entitat Obrera (Neus MORAN GIMENO, *El CADCI. Guerra i memòria espoliada*, tesi doctoral, dir. Joan Villarroja i Font / Queralt Solé, Universitat de Barcelona, 2018, A I, p. 14).

28 Josepa MASDÉU ABRIL, Plàcid Vidal: memorialista singular d'obra viscuda, tesi doctoral, dir. Josep Murgades Barceló, Universitat de Barcelona, 2016, p. 95 i 117; Jordi LLADÓ I VILASECA, Ramon Vinyes i el teatre (1904-1939), tesi doctoral, dir. Jordi Castellanos, Universitat Autònoma de Barcelona, 2002, p. 382; Albert MANENT, «Ramon Vilaró i "El ventall del poeta" (1926-1932) per ajudar els presos polítics de la dictadura», *Els Marges*, núm. 87, hivern 2009, p. 21; «Les lectures poètiques al passatge Permanyer», *L'Avenç*, núm. 6, octubre 1977, p. 44-45, i Joan SAMSÓ, *La cultura catalana entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, vol. I, p. 221-236.

29 Joan PARDELLANS I ROIG, *La columna de llum*, pròleg d'[Agustí]. Esclasans, Badalona: Herma, 1931. En la premsa, se'n troben notícies de diverses activitats.

30 Esquella de *La Vanguardia*, núm. 34485, 27-4-1977, p. 31.

2.2 La formació

Humbert Pardellans, segons recorda en un article, volia ser metge, com l'avi adoptiu, vocació frustrada per «la incomprensió i indiferència» dels que podien permetre-li portar-la a terme i per altres «anhels». ³¹ Hi concep la medicina com «l'estudi de l'home i els seus accidents, traient-ne d'això els mitjans de guarir-lo, de retornar-li aquella normalitat harmònica que, per un accident, ha perdut». ³² Tot i remarcar que no hi creu, ho il·lustra amb la teoria de Georges Lakhovsky segons la qual «constitueix» «la vida» «l'equilibri dinàmic de les cèl·lules», en què cada una actua «com un ressonador electromagnètic». ³³ Defineix el metge com «l'home que ha arribat també a la psicologia i, per tant, a la psiquiatria i la neurologia, i avui a la psicoanàlisi de Freud o Adler o Jung», «el que, per naturalesa, té una mica de Crist i una altra de Nietzsche», «el que, a les anècdotes socials, hi presta la defensa d'un somriure mig compassiu, mig irònic...». ³⁴

En l'allegació citada, a banda de la professió de fotògraf, es remarca que Pardellans dedicava «sus ratos de ocio a estudios de literatura y a cultura física» i, en una altra de l'1 d'agost de 1939 (adjunta també al sumari del consell de guerra), es pondera «alguna afición al estudio y a la literatura». ³⁵ En l'expedient com a professor del Lycée Carnot de París, s'indica que el juliol de 1935 es va llicenciar en Pedagogia i que el mateix mes de l'any següent va obtenir un «certificat» de Biologia, en ambdós casos per la Universitat de Barcelona (un dels documents amb aquestes dades, datat el 12 de novembre de 1948,

³¹ H. PARDELLANS, «El nostre hospital. Impressions d'un malalt», *Full Oficial del Consell Municipal*, núm. 441, 6-10-1937, p. 1-2. Ja veurem que, en articles pedagògics, dubtarà del criteri educatiu dels pares en general.

³² *Ibid.*, p. 1.

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*, p. 2.

³⁵ En documents censals de l'ACG i en altres del fons penitenciari de l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), se'l qualifica d'«estudiante» i, en una «nota del Servicio de Información» de la Dirección General de Seguridad del 29 de desembre de 1944, es precisa que ho era de «Filosofía y Letras».

l'avalua la seva signatura).³⁶ En canvi, aquest mateix any figura inscrit com a llicenciat en Ciències en una llista de membres de l'associació Cultura Catalana de París.³⁷ El 1953 va publicar llibres d'hispanòfil, als quals ja em referiré, com a «diplômé», sense indicar-ne l'especialitat, i el 1957 va presentar la sol·licitud de *Recull Literari* com a «licencié» en «lettres» per la Universitat de Barcelona (ANC1-3, 04.01). No es localitza, però, documentació sobre Pardellans a l'AHUB ni a les secretaries de les facultats esmentades.

Aquesta absència i les contradiccions fan pensar que es va anar inventant títols segons li convenia, fantasiant sobre la formació, com em va confirmar la dona. En canvi, en l'esbós biogràfic del recull de narracions *Dotze hores*, no n'addueix cap, si bé remarca que ha estat «professor de ciències i de llatí» i és «lector-professor d'espanyol a París», a més de conferenciant.

2.3 La ideologia dels primers articles

Segons l'atestat de la Guàrdia Civil de Vilanova i la Geltrú del 20 de juny de 1939 (adjunt a l'auditoria de guerra), Pardellans va confessar que el 1931, «durante quince días», va pertànyer al «partido comunista» «creado por el hijo del exministro rojo don Jaime Agudé» i en va formar «un grupo» a Vilanova i la Geltrú. Si bé Agudé hi estiejava amb la família aquell any i el fill gran, Jaume Anton, posteriorment es casarà amb la filla del vilanoví Antoni Escofet i Pascual, ambdós implicats tenien aleshores només uns disset anys.³⁸ Amb tot,

36 N'agraeixo la consulta a Jean Pierre Chavatte, president de l'Association Amicale des Anciens Élèves du Lycée Carnot, i a Josette Diez, bibliotecària d'aquest centre.

37 CRAI Biblioteca del Pavelló de la República, de la Universitat de Barcelona (BPR), CEHI DO 67/14 i FP(Quer) 1/7(5); ANC, 1-3, fons de Joan Masot i Rodamilans, 01.07, i 1-525, fons de Ramon Xuriguera i Parramona, 05.01.

38 El *Diario de Villanueva y Geltrú*, 9-7-1931, p. 5, es fa ressò de l'estiueig. Agraeixo a un germà de Jaume Anton Agudé, Cristian, amb qui he pogut contactar gràcies a Josep Vall, director de la fundació Josep Irla, que em contestés que dubtava molt que la imputació fos certa. Veg. també les seves *Memòries d'un català a Xile. Una història de l'exili del 39*, Barcelona: La Magrana, 2009. En canvi, Joan Rocabert relaciona Jaume Anton Agudé amb el «PC» en «Un purità», Ignacio IGLESIAS / Víctor ALBA, ed., *L'aventura del militant*, Barcelona: Laertes, 1994, p. 34-35.

aquesta anècdota presentada com una criaturada esdevindrà una de les principals acusacions de la sentència: «El procesado [...] estaba afiliado al Partido Comunista [filiació subratllada en vermell en una copia de l'expedient penitenciari de Pardellans guardat a l'ANC], del que había sido jefe en el pueblo de Villanueva y Geltrú».³⁹

Segons refereix en una carta del 18 de març de 1959 (BPR, CEHI DO-C 32/18), Lluís Esteve i Taulina a Masot, militants d'Estat Català la relació dels quals amb Pardellans ja comentaré, alguns membres del Consell Nacional de Catalunya (CNC) van postillar que aquest tenia, «encara, ribets comunistoides de resultes del seu pas pel PSUC». No he pogut documentar, però, cap vinculació amb aquest partit, a banda de l'hegemonia comunista en l'exèrcit republicà cap al final de la guerra.

Paradoxalment, en el procés franquista se l'acusarà, a més, de tenir idees anarquistes i, fins i tot, de pertànyer a la FAI.⁴⁰ En canvi, desconeixien que porta la seva signatura un article de l'*Órgano de las Juventudes Libertarias del Alto y Bajo Panadés*, revista editada a Vilanova i la Geltrú que, encara que en la «presentación» refusa el sectarisme i s'ofereix a «todos los hombres que quieran combatirlo», té un caràcter marcadament àcrata.⁴¹

També s'emmarca en l'anarquisme l'«assaig» de Pardellans. Planteja la moderació de «la tendència vertiginosa de moviment progressiu de l'individu» «conscient» per «la massa, passiva», que sembla haver assumit el paper de «conservació» que Lester Frank Ward,

39 No s'han indexat dades de Pardellans als arxius del PCE, segons han tingut l'amabilitat de contestar-me. L'acusació infundada de marxista era ben freqüent, també localment, com il·lustra Albert VIRELLA I BLODA, *Imatges de la pau «honrosa» (1939-1942)*, pròleg de Josep Massot i Muntaner, Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 2001, p. 60 i 63. Virella va demanar que no li enviessin les publicacions d'Estat Català (ANC1-3, 02.1797, 29-8-1958). Agraïxo a Xavier Virella, fill seu, la recerca, infructuosa, entre els papers del pare, de correspondència amb Pardellans.

40 No es localitzen documents relatius a Pardellans en els índexs del fons anarquista de l'Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, segons han tingut la gentilesa de respondre'm.

41 Humbert PARDELLANS, «Assaigs. El valor passiu i l'equilibri de la massa», *Vida Nueva*, núm. 1, 4-8-1934, p. 2-3. Fa pensar que l'article no era del pare, a més del fet que l'edat l'allunyava del caràcter juvenil de la revista, l'aparició el dia anterior de la signatura «Adlert» en *El Carrer*.

en *Pure Sociology* (1903), atribueix a les dones, i considera que Kropotkin ja havia establert que devem al «grup» «la moral», però gosa retreure-li que la seva ètica és «insuficient», perquè «li manquen unes bases científiques», aspecte en el qual espera entrar algun dia, igual que voldria dedicar un llibre al tema de l'article.⁴²

Hi il·lustra ja, però, «l'equilibri de masses» en la història.⁴³ Par-teix de la diferenciació entre els pobles per «una civilització, una cultura, [...] una manera d'ésser, [...] unes idees —experiències intel·lectualitzades—, [...] unes necessitats».⁴⁴ Així, caracteritza Egipte per «les preocupacions religioses»; Xina, per les «morals»; Grècia, per les «estètiques i idealistes, filosòfiques»; Palestina, com a bressol del cristianisme, per la «superstició absolutista-deista»; Pèrsia i Assíria, pel militarisme; Anatòlia, per la sensualitat, i la Barbaria, pels interessos econòmics.⁴⁵ En canvi, des de l'auge romà, estimulants-ho després les relacions entre Orient i Occident, es difuminen les dife-rències pel «contacte de les nacions»; «esdevé el xoc de multitud de forces que, com àtoms, cerquen l'equilibrar-se en un sistema, constituir una molècula: la societat futura», de manera que l'edat mitjana seria només «una oscil·lació» «entorn al centre de gravetat».⁴⁶ El primer article localitzat manifesta ja, doncs, la tendència de Parde-llans a les interpretacions antropològiques.

En la delació de Juan Roig Miró de l'esmentada auditoria de guerra, se l'acusa de ser amic, ja abans de la contesa, de «Planas» (refe-rint-se molt més probablement a Joan Planas, col·laborador d'aques-ta revista, que a Artur Planas i Masdeu, conseller vilanoví d'Esquerra Republicana, o a l'escriptor sitgetà Ramon Planes, que, com veurem, Pardellans elogiarà en un dels seus articles) i Ricard Mestre, que tam-bé era anarquista.

S'ha conservat una carta de Joan Planas datada el 13 d'octubre de 1937 a Mataró i enviada a Pardellans a Cervera del Rincón (Terol), en què, bo i lamentant que no li hagi escrit, el qualifica d'«inolvidable

42 *Ibid.*, p. 2-3.

43 *Ibid.*, p. 3.

44 *Ibid.*

45 *Ibid.*

46 *Ibid.*

compañero» i li confessa «la avidez de establecer una corriente» i una creixent admiració, producte del «deslumbramiento» per l'«enormidad» del «Yo» de Pardellans, «prepotente y creador, grande y sencillo, tumultoso y fecundo cual una tempestad que fuera toda pletórica de justicia».⁴⁷

Testimonia l'amistat amb Mestre un article d'*El Carrer* en què s'evocuen les tertúlies, en un banc de la plaça de la Vila, de les quals ell era «el principal motor». Hi participaven també Vicens Muntanyés, Francesc Serra Novas, Francesc Muntaner i, després, Francesc Figuerola, Màrius Montserrat, Torrents [Antoni Torrents Rosell?] i Josep Serra Demestres, de qui Pardellans confiava ocupar-se monogràficament.⁴⁸ Aquelles converses van donar lloc a la revista *Estela*, en què no he localitzat col·laboracions signades per Pardellans, tot i considerar que marca «una fita en la història del moviment artístic vilanoví que comença». Si bé es refereix al grup en tercera persona, segurament s'alludeix quan parla de la importància d'aquell «món un xic caòtic» per a «algú que passà prop de la seva atracció». En aquest article, remarca també que l'anarquisme no és tan simple com s'acostuma a creure:

De bell antuvi, hi ha dues maneres psicològiques que condueixen a l'anarquisme: l'una, de caràcter sentimental, i l'altra, de reacció passional. I la prova més patent està en què Rússia, on aquestes condicions són més freqüents, és el poble que ha donat més anarquistes, i més significatius. [...] Tolstoi, aquesta mescla [...] d'inquietud instintiva i sensual i passió sentimental, de primitivisme i intel·lectualisme [...]. Kropotkin, aquesta ànima blanca, fins a cert punt sàvia, fins a un altre, ingènua [...]. S'hi ha d'afegir que aquestes

47 Fons Políticossocial (P. S.) d'Aragó del Centro Documental de la Memoria Històrica (CDMH), R 48.21, 1. La missiva degué ser confiscada pels Nacionals, potser abans d'arribar al destinatari.

48 H. P., «Homes Vilanovins. Ricard Mestre», *El Carrer. Pontantveu del Centre d'Esquerra - Estat Català*, núm. 6, 13-6-1936, p. 3. Les referències a Mestre són abundants en la bibliografia local i, pel que fa també als altres tertulians, veg. PUIG, *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*. En l'entrada sobre Pardellans, figura que va col·laborar en *Democràcia*, però no n'hi he trobat escrits amb la signatura i l'article que l'autor recordava haver-hi vist correspon a aquest. En una carta de Pardellans a Pere Pagès i Elias (Víctor Alba) escrita a París l'11 de juliol de 1949, li n'adjunta una altra per a «Mestre», establert també a Mèxic (ANC1-219, fons d'Alba, part encara no catalogada quan la vaig consultar). En el fons penitenciarí d'aquest arxiu, es conserva l'expedient de Serra Novas.

maneres poden caure en el morbós [...], que l'anarquista vagi a parar a la criminalitat o al suïcidi. L'anarquisme, en principi, és vitalitat, impuls de creació, humanisme... L'anarquisme és també inquietud. Hi ha també pseudoanarquistes. [...] Són aquests que tenen paraules de justícia social i esperit de botiguer..., encara que hagin portat una vida agitada, més o menys d'acord amb aquelles paraules.

Mestre, que reuniria «les condicions de temperament» més adequades per a l'anarquisme, tot i que «havia estat escolà major de la Geltrú», d'adolescent s'havia interessat ja per Tolstoi i després per Kropotkin, Proudhon, Bakunin, Mella, Malatesta, Reclus i Fabbri. En destaca que, a més de dirigir *Estela*, va col·laborar en *Via Libre*, *Juventut* i *Democràcia*, la faceta de sindicalista i el «proselitisme». De totes maneres, el fet que Pardellans publiqui aquest article en *El Carrer. Portantveu del Centre d'Esquerra – Estat Català* suggereix, com en el cas del pare, ja l'afinitat a aquest partit, amb gran implantació a Vilanova i la Geltrú, la ciutat natal del que n'havia estat el més destacat fundador, Francesc Macià.⁴⁹

En la primera col·laboració en *El Carrer*, Pardellans havia recreat el motiu tòpic de la cambra, com a espai íntim on projectar «una sèrie d'estats contemplatius, d'illumínacions mentals, de pensaments folls o sants, místics, roents..., de fantasies reals, d'oracions de blasfèmies, de fervors per les coses..., de forces, de puixances, de sublimitzacions...», amb la finestra encarada a llevant i oberta sempre i els llibres, que semblen voler «deixar sortir aquells pensaments, aquelles visions dels savis, dels poetes, dels filòsofs...».⁵⁰

La sèrie «Homes vilanovins», que neix amb la intenció d'ocupar-se dels «més populars» a fi de «fer obra netament vilanovina i donar a conèixer molts valors de casa nostra», s'inaugura amb un article sobre Carles Figueras Mestres, «“tipàs” d'aristòcrata empeltat d'ar-

49 Veg. Jordi FERRER I PUMARETA, «L'entorn familiar de Francesc Macià a Vilanova i la Geltrú», *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*, núm. 8, 2015, p. 60-120. Aquest partit, com d'altres, va tenir diverses faccions, a vegades enfrontades, i va evolucionar. Entre una àmplia bibliografia, ho il·lustra molt bé Fermí Rubiralta, coord., *Estat Català (1922-2022). 100 anys d'independentisme polític*, Barcelona: Base, 2022.

50 Humbert PARDELLANS, «La meva cambra», *El Carrer*, núm. 56, 7-3-1936, p. 4.

tista», que acabava de publicar *Del amor y el cuidado del libro*.⁵¹ El protagonista del següent article és el músic Francesc Montserrat i Jun-cosa, encarnació encara romàntica de l'«artista» «de poblet». ⁵² S'hi declara la intenció costumista: l'«amor» «a aquestes coses que passen i que hi han als pobles; a aquestes coses que, sense tenir una importància directa universal, tenen un contingut saborós, ple d'humanitat, que són pintoresques, que tenen un tipisme graciós i amable». En aquesta mateixa línia, en l'article següent, bo i justificant que en la secció hi ha de tenir cabuda «tota classe de gent», retrata el pescador «Guixa», «vagabund integral del cos i de l'esperit» i «filòsof d'espardenyes», que li encomana un «humor» que el fa veure «grotesques» «les coses». ⁵³

El següent article se centra en el pintor Alexandre de Cabanyes, a partir de la pintura del qual Pardellans especula que, «dins de cada conjunt geogràfic de nació, hi ha contradetes diverses d'una característica topogràfica i meteorològica especial, que fan que impressionin distintament els homes en llur esperit», i «l'artista, que és el sensitiu per excel·lència, cospa aqueixa impressió i, a través de si

51 H. C., «Homes vilanovins. Carles Figueres», *El Carrer*, núm. 56, 7-3-1936, p. 3. La segona inicial deu ser una errata. Sobre el personatge, veg. PUIG, *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*, p. 131-132.

52 H. P., «Homes Vilanovins. Mestre Montserrat», *El Carrer*, núm. 57, 21-3-1936, p. 4. Sobre aquest músic, veg. PUIG, *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*, p. 219-220, i, a més de la bibliografia que s'hi cita, Joan ALEMANY I MOYA, «Notes per a la petita història musical vilanovina», *Reembres*, núm. 8, 1995, p. 19-24; Marta MONTSERRAT GRAU, «La música, la mesura del mestre Montserrat», *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*, núm. 11, 2018, p. 85-92... Pardellans era amic d'una filla seva, Araceli, segons ha tingut l'amabilitat d'informar-me'n Sixte Moral i Reixach, que va coincidir amb ella a l'Escola Lletbetx. Veg. també el seu article «Estan els periodistes dels ajuntaments només al servei del govern?», *Eixdiari*, 16-8-2022, <https://www.eixdiari.cat/opinio/doc/102983/premsa-institucional-o-el-debat-etern-i.html>.

53 H. P. «Homes Vilanovins. L'amic "Guixa"», *El Carrer*, núm. 58, 14-4-1936, p. 3. Es recullen diverses ocurrences atribuïdes a aquest popular personatge en Miquel ALTADILL I GINER, *Anecdotari humorístic de Vilanova i la Geltrú*, [Vilanova i la Geltrú]: K.D.A. Agency, 2004, vol. III, p. 55-56, i, 2007, vol. IV, p. 30-36, en què s'identifica amb Salvador Banús. En un informe del 30 d'octubre de 1939 (ACG, 304), s'atribueix aquest mateix renom al pescador Adolfo Rovira Vives, de quaranta-cinc anys, que hi és considerat «un buen elemento de orden». Veg. també Xavier GARCIA, *La vida marinera a Vilanova i la Geltrú*, Barcelona: Selecta, 1980, p. 165.

mateix, la manifesta donant-li florida en les seves obres».⁵⁴ Ja veurem que aquestes teories paisatgístiques persistiran en Pardellans.

En el número de la semblança de Ricard Mestre, la darrera de la sèrie, Pardellans s'ocupa del drama *Before Breakfast*, d'Eugene O'Neill, emès per Radio Barcelona.⁵⁵ Hi atribueix a la pròpia «dèria psicològica» la seva «admiració extraordinària» per l'autor.⁵⁶ El fascina que hagi sabut plasmar «la tragèdia d'unes vides a través d'un esperit de dona», amb un «llenguatge just»,⁵⁷ que en dificulta l'excel·lent versió per un «valor autèntic de les lletres», Ramon Planes.⁵⁸ Aquest article mostra, doncs, ja l'interès de Pardellans pel teatre i la traducció.

54 H. P., «Homes Vilanovins. Alexandre de Cabanyes», *El Carrer*, núm. 60, 23-5-1936, p. 3.

55 Humbert PARDELLANS, «*Abans d'esmorzar* (Drama en un acte original d'E. O'Neill; versió catalana de Ramon Planes)», *El Carrer*, núm. 61, 13-6-1936, p. 3-4. A fi de contextualitzar la ressenya, veg. Enric GALLÉN, «La recepció del teatre nord-americà a Catalunya fins a la guerra civil», *IV Jornades d'Estudis Catalano-Americans*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992, p. 369-379.

56 PARDELLANS, «*Abans d'esmorzar*», p. 3.

57 *Ibid.*

58 *Ibid.*, p. 4.

3 La guerra

3.1 De voluntari a oficial

Pardellans, que era de la lleva del 1935 i tenia una talla de 1,689 m, després de ser sotmès a observació mèdica, va ser classificat per a serveis auxiliars, tot i no allegar cap malaltia.⁵⁹ Va participar, però, en el Desembarcament de Mallorca. Els quaranta-nou voluntaris vilanovins, formant una columna organitzada per Estat Català, van partir el 14 d'agost de 1936 de Barcelona amb rumb a Eivissa i, fracassada l'expedició, el 6 de setembre van retornar a Vilanova i la Geltrú.⁶⁰ Mentre que segons l'atestat de la Guàrdia Civil va allegar que, com que tenia «conocimientos de literatura» i col·laborava en diaris, va participar-hi per «tomar apuntes», durant la guerra n'ha via ponderat l'«entusiasme romàntic», «el viatge en vaixell, sota una nit estelada, de somni, cantant “L'emigrant”», «l'espectacle horrorós d'aquella lluita» i el «foc en què cremava» el seu «esperit».⁶¹

Pocs dies després de l'arribada a Vilanova i la Geltrú, el 26 de setembre Pardellans va partir, com a cap polític del Grup Ernest Sancliment d'Estat Català, a Barcelona, per anar a lluitar al front

59 Adrián CABEZAS SÁNCHEZ, *La Guerra Civil a Vilanova i la Geltrú (1936-1939). Aspectes militars*, [Vilafranca del Penedès]: Institut d'Estudis Penedesencs, 2009, p. 431, reproduceix un full en què figura Pardellans, amb els cognoms anteriors a l'adopció, com a continuació de la llista de la lleva del 1934, però correspon a la del 35 (ACG, 3783 i 3682-3684). Virella, que era de la del 36, en «Un convent que fou presó franquista. Sant Elies, 1939», *L'Avenç*, núm. 59, abril 1983, p. 19 (295), recorda que Pardellans era de l'anterior.

60 *Butlletí del Comitè de Defensa Local*, núm. 24, 15-8-1936, p. [2], i núm. 47, 7-9-1936, p. [1]. Veg. Manuel CRUELLS, *L'Expedició a Mallorca, any 1936*, Barcelona: Juventud, 1971; Josep MASSOT I MUNTANER, *El desembarcament de Bayo a Mallorca. Agost-setembre de 1936*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987; Jaume BARBERÀ, «La generació vilanovina del 36», *Diari de Vilanova*, núm. 25545, 8-9-1989, p. 50; Manuel VICTORIO ALSINA, «Mallorca: baptisme de foc de les milícies de Vilanova», *L'Hora del Garraf*, núm. 108, 22-11-1996, s. p.; Francesc X. PUIG ROVIRA, *Vilanova i la Geltrú, 1936-1939. Guerra civil, revolució i ordre social*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005, p. 62.

61 H. PARDELLANS, «Dos estrenus antifeixistes menys», *Full Oficial del Consell Municipal*, núm. 423, 18-9-1937, p. 1, i Humbert PARDELLANS, «Per què lluitem. I», *Diari de Catalunya*, núm. 313, 28-8-1938, p. 3. Tot i la numeració i que s'hi anuncia que «el treball que ve» s'ocuparà del «canvi» en «la justificació del combatent», no n'he localitzat cap segona part.

d'Aragó.⁶² Ja comentaré les cròniques que en va enviar. Segons l'atestat esmentat, Pardellans confessa només que el 1937, en ser mobilitzat, el van destinar a la Columna Volant Catalana, «actuando en el frente de Aragón», si bé sempre hauria estat «con los jefes de batallón para tomar apuntes y escribir algunas cartas», fins que «lo que quedaba de la columna» es va integrar en l'anarquista Hilarrio-Zamora, que no hauria actuat «en ningún frente porque estaba desorganizada».⁶³

Virella recorda que Pardellans va participar, a més de la Columna Volant Catalana, en la 30 Divisió.⁶⁴ Com molts altres membres d'aquesta unitat, s'hauria integrat a la 132 Brigada Mixta, creada l'11 de juny de 1937 a Utrillas, que va tenir un paper destacat al front d'Aragó i va resistir al País Valencià.⁶⁵ Mentre que alguns van ser capturats allí pels Nacionals, altres ho van ser a Extremadura, on la brigada va ser enviada el 13 de gener de 1939, encara que no tots els membres van acabar la guerra en aquests fronts.⁶⁶

El 13 de gener 1939, el subsecretari del Ministerio de Defensa va disposar que una sèrie de milicians, encapçalada pel capità Humbert Pardellans i Sala, «de reemplazo por enfermo en Barcelona», s'incorporessin a la 226 Brigada Mixta.⁶⁷ El 22 de gener de 1939, l'endemà

62 G. FAUQUER, «La despedida del “Grup Ernest Sancliment” d'Estat Català», *Butlletí del Comitè de Defensa Local*, núm. 65, 25-9-1936, p. [2], en què s'indica que Pardellans va fer-hi una allocució. Sobre aquest grup, veg. PUIG, *Vilanova i la Geltrú, 1936-1939*, p. 61.

63 Pel que fa a les columnes i altres agrupacions militars, veg. Gonzalo BERGER MULATTIERI, *Les milícies antifeixistes de Catalunya. Voluntaris per la llibertat*, Vic: Eumo.

64 VIRELLA, «Un convent que fou presó franquista», p. 19 (295), i íd., *Imatges de la pau «honrosa»*, p. 104.

65 No es troben col·laboracions de Pardellans en els exemplars conservats al CDMH de la revista *Fuego! Órgano de la 132 Brigada*. Veg. també Mirta NÚÑEZ DÍAZ-BALART, *La prensa de guerra en la zona republicana durante la guerra civil española*, vol. II, Madrid: Ediciones de la Torre, 1992, p. 1066-1068, i Jordi FINESTRES / Josep LLADÓS / Mario REYES, «132 Brigada Mixta. Memòries d'una brigada. Catalans al front», *El Temps*, núm. 665, 17-3-1997, p. 49-80 (agraeixo al primer i a l'últim dels autors informacions complementàries), i Carlos ENGEL, *Historia de las brigadas mixtas del Ejército Popular de la República*, Madrid: Almena Ediciones, 2005, p. 168-169.

66 FINESTRES / LLADÓS / REYES, «132 Brigada Mixta», p. 58-59, i C. ENGEL, *Historia de las brigadas mixtas*, p. 59. Octavi Viladrosa, en les seves memòries novel·lades *Sang, dolor, esperança*, Barcelona: Sírius, 1991, p. 122, recorda que a Argelers no hi havia «cap traça de la 132 brigada d'Estat Català».

67 *Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional*, any LII, núm. 16, 16-1-1939, p. 312-313.

de l'entrada dels franquistes a Vilanova i la Geltrú, figura, també com a capità, en una llista de militars que s'havien de presentar a «la Comandancia Militar de la Zona Interior de la Región Oriental» o almenys comunicar on es trobaven.⁶⁸ A la postguerra, alguns delators li adjudicaran aquesta graduació i altres la de comandant, càrrec que li atribueix també la presentació de l'article sobre Florença del *Diari de Catalunya*, que ja comentaré, i la nota biogràfica que acompanya *Dotze hores*, precisant que ho va ser «de milícies», com consta també en documentació militar de l'ACG (3783).

Aquest rang es va assimilar al de major, que li atribueixen un document sense data del CDMH (P. S., Valencia, 2/12, f. XI), en què s'especifica que era cap del batalló 528 de la 132 Brigada Mixta, i Virella.⁶⁹ Que a les acaballes de la guerra aparegui com a capità, si no va ser degradat ni es tracta de cap confusió, es podria explicar perquè el nomenament com a major o comandant no fos prou oficial. En tot cas, segons l'atestat de la Guàrdia Civil, s'excusarà adduint que havia portat un uniforme d'aquest darrer rang deixat, si bé no tenia «ningún nombramiento».

3.2 El teatre

Segons aquesta mateixa declaració, la Guàrdia Civil va requisar a Pardellans dues obres teatrals escrites «en dialecto catalán», *La botiga del senyor «Mariano»* i les *Aventures d'Amar*, que va adjuntar «como prueba» —incriminatòria— «de su cultura literaria». Devien ser manuscrits o mecanoscrits, ja que no em consta que aquestes obres s'editessin.

La primera, però, anunciada com «una farsa dramàtica amb el perfum dels neguits, els dubtes i les passions de la joventut, deguda

68 «Orden de presentación de jefes, oficiales y clases», *La Vanguardia*, núm. 23355, 22-1-1939, p. 2. Se li assigna el rang de capità també en *60 anys de premsa d'Estat Català*, p. 116.

69 VIRELLA, «Un convent que fou presó franquista», p. 19 (295), i íd., *Imatges de la pau «honrosa»*, p. 104. En una altra ordre de presentació de l'esmentada comandància, se l'havia situat entre els majors (*El Diluvio*, núm. 269, 26-12-1938, p. 4). Aquesta graduació figura també en les semblances de Manent i Puig citades.

a la ploma personalíssima d'un autor vilanoví. HUMBERT PARDELLANS», s'havia estrenat el 17 de juny de 1937 a les 22 h al Teatre Apollo de Vilanova i la Geltrú, en un «Gran Festival pro Euzkadi» organitzat per les Joventuts d'Estat Català.⁷⁰ La va precedir una allocució de l'esmentat Francesc Serra-Novas i la van seguir les actuacions del rapsoda Jaume Saladrigues, el baríton Víctor Duran, el tenor Joaquim Sàbat i la soprano del Teatre Nacional de Catalunya Montserrat Miró, amb acompanyament musical del «mestre Montserrat».

El preus de les entrades eren: butaca, 2 pessetes; circulars, 1,75; preferència, 1,50; llotges, 15 i general, 1. Segons una nota manuscrita de l'exemplar citat del programa, van omplir-se « $\frac{3}{4}$ » parts. El repartiment n'era: Àngels Guart (L'Àvia), Angelina Casals (Magda), Jaume Saladrigas (el senyor «Mariano»), Miquel Sagués (el seu fill), Joan Font (el noi Puig) i Enric Martí (Maginet). Per al *Full Oficial del Consell Municipal*, «els actors i les actrius interpretaren notablement» i, amb un auditori «predisposat», l'obra «tingué una acollida afalagadora», amb aplaudiments al final de cada acte. El *Diari de Barcelona*, tot i lamentar la manca d'«uns quants assaigs», a més d'exalçar la bona actuació d'Àngels Guart i l'«èxit esclatant» de la vetllada, va ressaltar que Pardellans, que va haver de sortir a saludar per agrair els aplaudiments, es va revelar «com un artista d'una pregona sensibilitat i intel·ligència extraordinària, ensems que personalíssim i

⁷⁰ A la BMVB, es conserven dos fulls volanders anunciant l'obra, editats per la CNT-FAI-JJLL, i un programa publicat per la Imp. Virella i Soler Socialitzada, amb anotacions manuscrites (fons del Sindicat Unificat d'Espectacles, 1937, 5/52 i 2/54, respectivament), que s'ha buidat en part en el mecanoscrit «Representacions teatrals a Vilanova i la Geltrú (1937/1969)» (BMVB, C. L. 27/1.2). Vegeu-ne també l'anunci del *Full Oficial del Consell Municipal*, núm. 326, 13-6-1937, p. 2, repetit fins que es realitza l'estrena, i del *Diari de Barcelona*, núm. 137, 11-6-1937, p. 9, núm. 140, 15-6-1937, p. 8, i núm. 146, 22-6-1937, p. 8. Aquest diari, núm. 125, 28-5-1937, p. 8, fins i tot havia avançat que Pardellans, «després de passar quatre mesos a les trinxeres del front d'Aragó», feia «els últims retocs d'una obra teatral». Aquestes publicacions també van ressenyar, anònimament, l'acte: «Avisos i notícies. Ajut a Euskadi», *Full Oficial del Consell Municipal*, núm. 332, 19-6-1937, p. 2, i «Vilanova i la Geltrú», *Diari de Barcelona*, núm. 146, 22-6-1937, p. 8. Veg., a més de bibliografia general sobre el teatre català durant la Guerra Civil, Concepción MORENO / Isabel PARRILLAS / Joan RAMON, *El teatre a Vilanova i la Geltrú. 1937-1985*, Vilanova i la Geltrú: Comissió de Cultura Popular, [1986].

original», de manera que l'obra, si s'edités, hauria de tenir un gran èxit de vendes.

Amb unes inicials que deuen correspondre a Anna Murià, aquesta publicació, que havia pres el nom de *Diari de Catalunya*, n'aprofundeix el comentari, destacant-ne que, «malgrat la simplicitat del tema, resulta altament interessant» i «els personatges són moguts amb força traça i presentats amb trets molt justos» i que, atès que es tracta del debut teatral de l'autor, mostra «un veritable temperament de dramaturg i, amb una mica més de domini de la tècnica, pot crear quelcom que obtingui un èxit a les taules». ⁷¹ Suggereix fins i tot que aquesta mateixa obra, «revisada i polida», es podria enviar al premi Ignasi Iglésias, «amb el propòsit no d'obtenir-lo, però sí d'ésser ben considerada pel jurat».

3.3 Les col·laboracions en el butlletí municipal de Vilanova i la Geltrú

Abans de l'estrena de l'obra de teatre, en el *Butlletí del Comitè de Defensa Local*, Pardellans només havia publicat, el 7 de novembre de 1936, una breu carta, datada el dia abans «en camí», com «cap polític al front d'Aragó» d'Estat Català, en la qual informava de l'avanç, coordinant l'ànsia de coneixement i la de combat:

Hem deixat Sástago, anem deixant les terres de l'Ebre i de l'Aragó, sòbries, greus, majestuosos. Anem a terres més llunyanes i incògnites. En el nostre deler de saber i de lluitar segurament la nostra fita serà el sòl castellà.

Caminem amb la mateixa il·lusió i la mateixa bandera.⁷²

71 A. M., «Lletres. Una obra dramàtica del nostre company Miquel [sic] Humbert i [sic] Pardellans», *Diari de Catalunya*, núm. 11, 27-8-1937, p. 3.

72 «"Estat Català"», *Butlletí del Comitè de Defensa Local*, núm. 108, 7-11-1936, p. 1-2. Aquest full s'ha editat en facsímil, acompanyat de diversos estudis (Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 1998-2002). Veg. també Miquel ALTADILL GINER, ed., *Recull del Butlletí del Comitè de Defensa Local de Vilanova i la Geltrú de l'any 1937*, pròleg de Xavier Garcia, Vilanova i la Geltrú: l'autor, 1997, i Judit CAMPS / Emili OLCINA, *Les milícies catalanes al Front d'Aragó*, Barcelona: Laertes, 2006.

El 18 de setembre de 1937 hi trobem una necrologia de Pardellans de dos companys d'Estat Català morts en la recent «ofensiva centroaragonesa»: Ramon Codina, «home abrusat constantment» que havia participat amb ell en el Desembarcament de Mallorca, i Enric Forgas, «jovencell amb una fe gairebé febrosa, d'illuminat», disposat a ser «màrtir».⁷³

Una setmana després, Pardellans hi destaca l'organització de l'esport a la vila com «un oasi» en el desert de la guerra i la contraposa a altres «creacions i assaigs que s'han vingut fent des dels començos de la Revolució —gairebé tots macats de particularisme, d'interessos mantes vegades inconfessables, de dificultats i falles de tota mena—».⁷⁴ Hi postula el rebuig del professionalisme esportiu i una «educació integral» que combini els aspectes «físic», «sensitiu» i «intellectual».

La col·laboració següent correspon a l'únic poema seu de què tinc notícia, una interrogació metafísica sobre l'existència, amb un simbolisme sensualista:

COM ÉS

A la vida

... I com és que la teva cabellera és d'or,
el teu front d'una cera tèbia, ivorina,
d'aquell toc de les ales del meu àngel d'amor?

Com és que en tons ulls hi ha un dolç reflex de nacre?
Com és que són molt blaus i serens i altius,

73 PARDELLANS, «Dos estrenus antifeixistes menys».

74 H. PARDELLANS, «L'esport local», *Full Oficial del Consell Municipal*, núm. 430, 25-9-1937, p. 1. L'article fa pensar que, probablement, sigui ell el «Pardellans» (no se n'indica el nom de pila) que va participar en una cursa de relleus 4x100 en una competició atlètica entre Vilanova i la Geltrú i Manresa (*El Pla de Bages*, núm. 333, 30-10-1935, p. 6) i el que va guanyar el campionat de l'A.A.O [Associació d'Alumnes Obrers] i Ateneu, de Vilanova i la Geltrú (*Diario de Villanueva y Geltrú*, 21-4-1936, p. 7) en aquesta especialitat i llançament de pes. Deu referir-se a Humbert Pardellans Sala, encara que s'hi canviï el segon cognom per «Pandolit» (també s'hi anomena «Bravo» a «Bayo») i s'hi asseveri que va aconseguir la nacionalitat suïssa, l'article de Coll, a qui ja em referiré, «Vilanovins a la guerra», *Diari de Vilanova*, 25-9-1992, p. 11, en què s'afirma que era «un jove atlètic, practicant de la cultura física a la platgeta dels Frares (Sant Cristobal)».

igual que aquell cel en què ma follia sacre
s'hi dilueix en forts esclats d'estels captius?

I que ta boca és roja
i delicada, de mel,
d'una passió i un anhel,
d'un desig i una angoixa?

Que tons pits són com els fruits d'un arbre de foc,
però que jo amb el meu pensament i el toc
febrós dels llavis fora capaç de cremar
en una flama iris i refulgent d'amor?

I el teu ventre rodó, blanc i d'un glaç ardent,
que tremola, que folls-febrils besos que el toquen? [sic]

És que ets divina tu, que em deixes adorar-te
orant ablamat i els braços en creu amant-te?
Que quelcom de cruel t'ha fornit, t'ha creat
fent que jo sigui, vers ta bellesa, orat?

O és...
Que només ets així en la meva fantasia:
que és la meva poesia
un trist bell somni de res?

Com és...?

Jo, de vegades no crec
—veig blanc de marbre de tomba—,
no crec en tu ni en res.⁷⁵

Potser aquesta poesia, que acaba tan escèpticament, va ser escrita durant una convalescència, ja que, en un article publicat dos dies després, deixa constància d'haver estat «malalt» a l'Hospital de Vilanova i la Geltrú i n'elogia metges i «col·laboradores», per bé que es queixa dels que el converteixen «en casa de folls, per gràcia dels

75 H. PARDELLANS, «Com és. A la vida», *Full Oficial del Consell Municipal*, núm. 439, 4-10-1937, p. 1.

seus cants baladrers, crits i discussions».⁷⁶ Al CDMH (P. S., Aragón, R 48.24, 1-2), es conserven dues cartes d'agraïment per aquest article: en la primera, datada el 7 d'octubre, el metge-director, en nom de tot el personal, en pondera «la sinceritat i la bona voluntat» i, en l'altra, de l'endemà, el Comissari Delegat de Guerra, Ferran Giné, li comunica que l'ha inclòs en el primer número del *Diari Mural*, li demana que li trameti els pròxims articles i li assegura que ja s'han resolt els problemes de «disciplina».

En l'article següent, Pardellans propugna la definició de nació de Pasquale Stanislao Mancini («una comunitat natural d'homes, aplegats en vida comuna per unitat de territori, d'origen, de costums i de llengua, i tenint consciència d'aquesta comunitat») i el «doble principi», enunciat per Rovira i Virgili, del dret de les «nacionalitats» a constituir un estat independent i a «conservar i desplegar» el «geni propi», ideal que creu que cal aconseguir «a base de classicisme i romanticisme, de tradició i renovació».⁷⁷ Ho il·lustra amb la necessitat de compaginar «tradició-reforma» en «l'organització de la vida social i econòmica, que és la base de tot desenvolupament» i es troba vinculada a la política. Deixa, però, per a un altre article definir quin ha de ser el sistema econòmic. Ho farà ja des d'una plataforma específicament d'Estat Català i d'àmbit més ampli, com veurem en l'apartat següent.

3.4 Els articles del *Diari de Barcelona / Diari de Catalunya*

Pardellans va començar col·laborant-hi amb un enardit escrit que, encarnant en la joventut l'abrandament nacional i el potencial regenerador, la convida a adoptar «l'honestedat pura i completa» i a

⁷⁶ PARDELLANS, «El nostre hospital». Sobre la situació sanitària vilanovina aleshores, veg. PUIG, *Vilanova i la Geltrú. 1936-1939*, p. 247-249, que es fa ressò d'un retret semblant al de Pardellans, i CABEZAS, *La Guerra Civil a Vilanova i la Geltrú*, p. 54-55.

⁷⁷ H. PARDELLANS, «Les dues realitats de Catalunya», *Full Oficial del Consell Municipal*, núm. 452, 17-10-1937, p. 1.

menysprear «l'ésnobisme».⁷⁸ De totes maneres, hi censura els que fan servir «les doctrines de tipus proletari» com a «careta» per grimpar, traint la «revolució», i hi fa una crida a la resistència col·lectiva:

Sembla que el que estem travessant, el que estem vivint, no sigui més que moments difícils, crisis i convulsions. Catalunya no sols viu una guerra, una lluita a quelcom definit i directe, sinó que experimenta una convulsió interna, com si diguéssim una crisi biològica i tellúrica que remou les seves més pregones entranyes i que enfebreix tot el seu cos. [...]

Si una col·lectivitat perd la consciència d'espiritualitat, si uns homes perden la idea filosòfica d'un destí, si no religiós, natural, l'anorreament serà l'únic que els espera. I Catalunya, els catalans, estem en perill de perdre'ns en el laberint que tan sols pot conduir-nos a l'abís de la mort de l'oblidar l'ideal biològic que ens ha de guiar, que és el de la nostra personalitat.

Ai de nosaltres si no enquadrem les nostres activitats en el marc d'aquest destí totalitari del nostre ésser! [...] el feixisme imperialista i substituït a l'interès anquilosador dels autòcrates tancats i antiliberals ens aixafarà.

Aquest esperit combatiu devia afavorir que, mesos després, fos destacat pel dirigent Joan Cornudella entre els oficials d'Estat Català al front, en segon terme, després d'Antoni Blàvia i Esquirol.⁷⁹

El següent article signat per Pardellans en mostra ja l'interès per la gramàtica i la pedagogia. S'hi ressenya una apologia de la primera matèria per Alexandre Galí, a qui, tot i no conèixer personalment, considera un «home admirable i d'un gruix de pensament extraordinari», si bé matisa que això no implica que estigui «absolutament identificat amb les seves idees».⁸⁰ Emparant-se en l'afirmació que «la

78 «La joventut», *Diari de Catalunya*, núm. 101, 12-12-1937, p. 5. Encara que porta la signatura «A. Pardellans», se'n reivindica l'autoria en Humbert PARDELLANS, «Assaigs. II. c) Catalanisme», *Diari de Catalunya*, núm. 299, 11-8-1938, p. 1. En el núm. 73, 10-11-1937, p. 3, s'havia publicat ja un article anònim dedicat a la «Joventut!!!». Seria aventurat atribuir a Pardellans escrits sense autor o signats «P.» o «H. Major», per més que no abunden noms que comencin per hac i hagués tingut aquesta graduació.

79 Joan CORNUDELLA, «Carta a uns oficials amics o, millor dit, a uns amics oficials», *Diari de Catalunya*, núm. 195, 2-4-1938, p. 1 i 4. Sobre l'autor, veg., particularment, Fermí RUBIRALTA I CASAS, *Joan Cornudella i Barberà (1904-1985). Biografia política. 50 anys d'independentisme català*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.

80 Humbert PARDELLANS, «Elogi de la gramàtica. Conferència del dia 22 al Casal de la Cultura», *Diari de Catalunya*, núm. 286, 24-7-1938, p. 3. S'hi ha referit Maria CAMPILLO, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, Barcelona: Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, p. 174.

gramàtica significava la consciència de personalitat nacional», aprofitada per extreure'n un «corollari» que esvaeix els temors de l'article anterior, l'esperança en una «Catalunya renaixent amb una filosofia síntesi de vida i forma, de classicisme i romanticisme, amb una escola pròpia, amb una cultura especial i nova, essent la llum de l'Europa decadent i amenaçada d'enfonsar-se a l'abisme».

Amb motiu de l'aniversari de la mort d'Apelles Mestres, li dedica un article, a fi de «fer honor a la recordança d'un període en que les coses de la pàtria no eren sinó un despertar a l'albada», en què remarca, a més, que, ja abans del 36, s'apuntava «la tònica de l'acerat i tràgic que privarà en el fet polític de la nació»: «problemes psicològics frapants, dele[r]s de la personalitat, pruija de mantenir-la; problemes d'existència, de jo i el món...» (en posa com a exemples Puig i Ferrer i Sagarra).⁸¹ A partir d'aquell any, però, «tots els problemes inherents al nacionalisme, prenen unes proporcions extraordinàries...». Rebla la reflexió entorn d'aquesta tendència en el vessant literari amb un article sobre Lorca, «el poeta d'un raça» i alhora «una personalitat inquieta, rebel».⁸²

Deixant la literatura, teoritza sobre els partits, entesos com una «organització activa d'una minoria social, que es proposa la realització política d'un sistema d'idees sobre la vida».⁸³ En oposició als que els consideren un mitjà per prosperar —«per això es veuen tantes coses vergonyoses i repugnants»—, ha de suposar una ascési «física i moral», que implica «un sacrifici constant» dels interessos personals.

Tot seguit, va publicar la sèrie «assaigs», gènere al qual s'adscribia ja, com hem vist, l'escrit seu més antic que en coneixem. Amb

81 Humbert PARDELLANS, «Apelles Mestres», *Diari de Catalunya*, núm. 287, 26-7-1938, p. 3. Entre altres articles d'aquells anys sobre aquest escriptor, se n'havia ocupat Anna Murià en el número anterior d'aquesta mateixa publicació: «El vuitcentisme d'Apelles Mestres», *Diari de Barcelona*, núm. 213, 10-9-1936, p. 6. Puig i Ferrer havia donat una conferència al Centre d'Esquerra]. – Estat Català de Vilanova i la Geltrú el 8 de març de 1934 (*Diario de Villanueva y Geltrú*, 6-3-1934, p.5).

82 Humbert PARDELLANS, «Frederic García Lorca», *Diari de Catalunya*, núm. 288, 27-7-1938, p. 3. En l'abundant bibliografia sobre les relacions d'aquest autor amb els catalans, no he vist citat ni aquest article ni altres editats en publicacions d'*Estat Català*.

83 Humbert PARDELLANS, «El partit i la seva disciplina», *Diari de Catalunya*, núm. 289, 28-7-1938, p. 3.

ànim d'esbossar-hi l'ideari en diversos vessants, el primer article recorda el pas del «sensitivisme divagant» de la infantesa i la pubertat al «pensament intel·lectiu superior», ple d'interrogacions.⁸⁴ Des d'aquesta perspectiva, va constituint el «sistema filosòfic», basat en el «vitalisme» i la «filosofia natural de les ciències». En especial, resalta l'impacte d'Einstein i «altres relativistes moderns».⁸⁵ De totes maneres, s'oposa a «escoles filosòfiques» que, abandonant la «posició humanística», pretenen «construir l'edifici formal d'una faisó objectiva». Parteix de la constatació «espiritualment realista» de la pròpia existència, convençut que l'home és «la síntesi del món»: «Si la meua vida era feta i construïda nuament amb la carn i la sang; si el seu problema naixia del nervi i, el meu neguit, de la consciència d'aquests elements, la meua posició lògica, amb la força de la meua emotivitat d'ordre estètic, havia d'ésser, forçosament, aquesta». Torna a propugnar un equilibri entre «el classicisme i el romanticisme»: «La valor de la forma al màxim, però amb justesa».

Aquesta afirmació ens porta a l'article següent, en què contraposa l'artista al filòsof.⁸⁶ Mentre que el segon és «l'home amb sobreexcés de consciència feta sistema intel·lectiu», «un pedagog», el primer es caracteritza per la «consciència emocional». De totes maneres, això no li treu «un cert transcendentalisme intel·lectual». El «veritable artista és artista i filòsof al mateix temps» i s'ha d'interessar per tots «els edificis humans, siguin psicològics o lògics purs» («per exemple, no ha de menysprear les matemàtiques»), si bé se situa sobretot arran de l'existència. Ha de ser «la síntesi perfecta de la vida i la forma», estretament vinculades.

Després de publicar-se una ressenya, signada amb les inicials, d'un concert al Palau de la Música Catalana, que il·lustra escassament aquesta teoria, la desenvolupa en un altre article entorn de la

84 PARDELLANS, «Assaigs. I. a) L'home. El sistema».

85 Disposem ja de diversos estudis sobre la incidència d'Einstein a Catalunya i, particularment, sobre la visita a Barcelona el 1923, quan Pardellans era encara un nen, augmentats amb el centenari. Ja veurem que Pardellans en traduirà un llibre.

86 Humbert PARDELLANS, «Assaigs. I. b) L'artista. El filòsof», *Diari de Catalunya*, núm. 291, 31-7-1938, p. 3.

«fruïció estètica» transmesa per l'artista.⁸⁷ Volent transcendir l'idealisme de Plató, la «imitació selectiva» d'Aristòtil, l'estètica kantiana i el «simbolisme» de Hegel, propugna «abocar el torrent impetuós de les passions i els estats anímics besant, febrosament, les coses del món», encara que «la meravella de cristall de la forma» «deu canalitzar l'aigua de la torrentada», harmònicament. Mentre que «el goig ha de resultar de l'experiència de la plenitud anímica», la «tècnica» i l'«estil» emanen de la concepció de l'obra i del «procediment d'assolir-la». Per tant, «les lleis de l'art han de nàixer de la posició humana en el moment». En el mateix número, es troba una crònica, signada també amb les inicials, de l'exposició dels Concurs Nacional de Pintura, Escultura, Gravat i Dibuix, en què es remarca el propòsit d'«assolir “la viva incorporació al poble, de l'artista i la seva producció”» i, més en general, el «concepte de l'art per expressió del moment», amb la «nota característica d'un art simbòlic, a voltes estilitzat».⁸⁸

Després d'una emotiva necrologia del comandant Isidre Florença, company d'unitat mort en combat, en què encoratja a la lluita per l'ideal d'Estat Català («voldríem caure com tu», per passar a la consagració de vitals exemples),⁸⁹ s'enceta un segon apartat de la sèrie «assaigs». Sense pretendre «plantejar el conjunt d'idees per a donar una explicació biològica del món», recorda que se n'han fet diverses temptatives.⁹⁰ Cita les aportacions de Haeckel, el «“monisme”» del qual considera «simplista», de Jakob Johann von Uexküll, tot i cert kantisme, i del «ferreny filòsof» Ramon Turró, que, en la *Filosofia crítica* (1918), ofereix «amb una posició clarividentment racial

87 H. P., «Concert de música soviètica», *Diari de Catalunya*, núm. 292, 2-8-1938, p. 3. Humbert PARDELLANS, «Assaigs. I. d) Teoria de les arts», *Diari de Catalunya*, núm. 293, 3-8-1938, p. 3. No hi he trobat cap article designat amb la lletra «c». Podria ser un error, però es remet a l'«assaig anterior» per a la definició del «goig del bell» com a «plenitud espiritual», la qual no s'explicita en el «b», encara que, com altres «assaigs», presenta línies de punts suspensius, que deuen marcar la supressió de passatges.

88 H. P., «Exposició trimestral d'arts plàstiques», *Diari de Catalunya*, núm. 293, 3-8-1938, p. 2.

89 Humbert PARDELLANS, «Isidre Florença és mort», *Diari de Catalunya*, núm. 294, 5-8-1938, p. 1.

90 Humbert PARDELLANS, «Assaigs. II. a) Biologia», *Diari de Catalunya*, núm. 295, 6-8-1938, p. 3.

catalana», «un sistema criteriològic sa i realista». Les encara no del tot determinades «lleis d'existència» «es troben més complexament realitzades» en l'home, en què «vida fisiològica, subconscient, consciència, pensament» s'entrellacen. Fa servir l'expressió «ésser en el món», que havia fet seva Heidegger (*In-der-Welt-sein*), encara que no cal pensar que Pardellans l'hagés llegit ni, necessàriament, que la influència li n'hagués arribat de retruc, si bé aquest filòsof alemany aleshores tenia ja força projecció, també a la Península. Com veurem, la tornarà a emprar en «El món llatí i Catalunya». A més del medi ambient, intervé també l'agrupació en collectivitats humanes, entre les quals la «nació», com destacarà en els articles següents de la sèrie.

Entretant, es va publicar una ressenya seva d'una conferència del cèlebre Dr. Joan Soler i Pla, patrocinada per la Societat Protectora de l'Ensenyança, sobre un tema relacionat amb la llengua i amb la biologia: la nomenclatura científica i popular de les plantes, respecte a la qual el conferenciant va ressaltar la propietat i l'antigor de la catalana.⁹¹

En el següent «assaig», insisteix en la base biològica («l'objecte de la vida de l'home, com dels altres éssers, és la vida mateixa»), sense cap «objectiu que sigui fora d'aquest món» —com remarca que propugna també el marxisme—, però constata que la interrogació sobre el sentit de l'«existència i visió del món» és també una evidència.⁹² Desenvolupant-ne també l'àmbit col·lectiu, resalta que l'instint de conservació no es redueix a l'individu («l'home, sobretot l'home de l'Occident, fretura per viure i viure com més intensament millor»), sinó que inclou l'espècie. La base de la dimensió social rau en el fet que, «establint-se en collectivitat, els homes poden realitzar millor el seu objectiu d'ésser». Així, «la Nació, que és un producte natural de l'espècie home», reuneix el fet social «amb idealitat» i la civilització és «la norma i la teoria» del desenvolupament social al llarg de la història. La política permet la «realització pràcti-

91 Humbert PARDELLANS, «El nom de les plantes». Conferència al Casal de Cultura», *Diari de Catalunya*, núm. 296, 7-8-1938, p. 3.

92 Humbert PARDELLANS, «Assaigs. II. b) Sociologia. Civilització. Política», *Diari de Catalunya*, núm. 297, 9-8-1938, p. 3.

ca i empírica» d'ambdues i el sistema més adequat serà el que, lluny d'«utopies» i «carrincloneries demagògiques», «estigui més d'acord amb la biologia de la Societat o la Nació» i, harmonitzant el vessant personal i el col·lectiu, ens porti millor qualitat de vida. Creu que l'auge d'algunes nacions o civilitzacions sobre les altres, extrapolant el concepte darwinianà, mostra la «selecció natural».

Per això i perquè era un tema tòpic, emmarca l'«assaig» sobre el catalanisme en la debatuda qüestió de la crisi del món occidental. Entre altres possibles referents, cita el cèlebre llibre d'Oswald Spengler, *La decadència d'Occident (Der Untergang des Abendlandes, 1918-1923)* i *Impasse. Essai sur la situation spirituelle contemporaine (1936)*, de Jacques Choron. A fi de superar la davallada, proposa la «confiança en si mateix», a l'estil d'Emerson. El catalanisme encarnaria el renaixement de l'ideal de civilització europea, d'acord amb el que Hermann Keyserling, abans de la guerra, havia celebrat al Conferència Club de Barcelona: «La nostra fe juvenívola, la nostra biologia de poble que naix, renaix i creix amb el vigor i la potència d'una vida jove», mostra el despertar d'Europa.⁹³

Aquesta proclama s'aprofundeix en un «apèndix als assaigs», en què n'exposa el «cos doctrinal complet», que vol transcendir l'economia.⁹⁴ Tot i manifestar tenir «en bona consideració el marxisme ortodox» i trobar «genial», si bé incompleta, l'explicació que en fa de la història a partir de la «dialèctica materialista» i la fonamentació de la «crítica de l'economia política» «sistemàticament i amb seriositat científica», considera que ha «minimitzat el fet històric humà». Lenin, per poder aplicar aquesta doctrina, va haver de conferir-li «practicitat» i, paradoxalment, «més esperit». Creu que prova que «el marxisme per si sol és incapaç de fer una civilització» el caràcter paneslavista, més que pròpiament marxista, de la revolució soviètica, que es manifesta en l'art (així, la música de Knipper, que va sonar en el concert ressenyat, continua l'obra de Dostoievski). Aquesta interpretació s'aplica a les terres catalanes, en què ales-

93 Humbert PARDELLANS, «Assaigs. II. c) Catalanisme», *Diari de Catalunya*, núm. 299, 11-8-1938, p. 1.

94 Humbert PARDELLANS, «Apèndix als assaigs. La nostra política», *Diari de Catalunya*, núm. 302, 14-8-1938, p. 3.

hores la URSS tenia gran influència: «La nostra política única lícita ha d'ésser la del catalanisme» i el «sistema social i econòmic» el més adequat a les nostres necessitats.

L'interès pel teatre reapareix en un article sobre Benavente, en què deu projectar-hi les concepcions pròpies.⁹⁵ En justifica la concessió del Nobel, el 1922, pel «to personal d'estil» del seu «moralisme tràgic», amb personatges d'«un cerebralisme sobrenormal».

Repren de seguida, però, la vena patriòtica per encoratjar a la lluita, identificant l'antifeixisme amb «les idees de base del sentit de civilització catalana», sobretot «liberalisme i humanisme».⁹⁶ Aquest enardiment contrasta, però, amb una nostàlgica i melancòlica crònica des del front, al «planell centre-occidental de Catalunya», on les «comarques del Segrià, Alt i Baix Urgell i la Segarra Alta formen el mosaic palla i verd oliva del sòl», envoltat de muntanyes, entre elles el Montsec, paisatge que contrasta amb el vilanoví.⁹⁷ Mentre «retruny de tant en tant» un canó, «els homes estan per aquí i per allà: estòmacs, ganduleria i un intestinal desig de viure», però «de vegades hi veus alguna cosa que s'aixeca tres pams de terra, aquesta papalloneta de pensament i sentiment de l'home», com el seu divagar nostàlgic en «hores d'absència de tot...».

La monotonia de la vida al front inspira també l'article següent, però la Diada afavoreix la perseverant avidesa («Nosaltres som incorregibles. Abans hem estudiat topografia; ara estudiem, a més, astronomia») i que es refermi la confiança en la supervivència com a poble («Passaran aquests dies de guerra d'una faisó o una altra, i Catalunya serà».⁹⁸

95 Humbert PARDELLANS, «Les manies de Jacint Benavente», *Diari de Catalunya*, núm. 306, 20-8-1938, p. 2.

96 PARDELLANS, «Per què lluitem. I».

97 PARDELLANS, «Enyorança...».

98 Humbert PARDELLANS, «L'Onze de Setembre a la trinxera», *Diari de Catalunya*, núm. 339, 29-9-1938, p. 3. Datat «En campanya, 11-9-1938». Sobre la celebració, veg. Pere ANGUERA, *L'Onze de Setembre, història de la Diada (1886-1938)*, Barcelona: Centre d'Història Contemporània de Catalunya / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008, i Robert SURROCA I TALLAFERRO, *La Diada. L'Onze de Setembre a través de la història (1886-1977)*, Barcelona: Base, 2016.

«En les estones de lleure i inactivitat relativa» que «dispensa la vida de campanya», va ressenyar *Diario de nuestra guerra* (1937), de l'anarquista Gonzalo de Reparaz Rodríguez, bo i remarcant que es tracta del pare i anomenant-lo «Gonçal».⁹⁹ En valora que situï «el problema polític dels pobles de la Península, en el pla nacional» i, en particular, la crítica a la falta de «sentit biològic i natural» dels dirigents i la crida a una «reacció nacional en revolució de vida i personalitat». Es distancia, però, del «nacionalisme típic espanyol» esdevingut «desprietat, fals, imperialista, feixista i, a més, idiota; exemple: Franco» i afirma que, si abans es treballava «en catalanisme, informant o volent informar la política peninsular», inútilment, ara es gaudeix ja d'una política i una civilització pròpies: «Estem en moments en què s'ha de demostrar si es pot ésser o no, si s'és un cadàver, o un cuc, o bèstia de càrrega o no».

Tot seguit, inicia una sèrie de reflexions de caràcter politicomilitar. En primer lloc, encara que confessa que s'ha dedicat «a la tècnica», la qual «organitza» l'exèrcit i «en fa el mitjà eficient de combat», defensa la figura del comissari que, si té les qualitats excel·lents requerides, «l'informa moralment, donant-li objectivitat i missió ideal».¹⁰⁰ Aquestes elucubracions s'emmarquen en un context de tensions entre els comissaris del PSUC i milicians d'Estat Català.¹⁰¹ En el segon article, s'ocupa de l'ordre, que no s'hauria de fonamentar en «la subordinació jeràrquica cenyida i exclusiva a l'obediència cega», sinó en «una preparació psicològica dels combatents».¹⁰² En el tercer, accepta l'afirmació de Negrín segons la qual l'exèrcit ha de ser polític, si més no, el que té «una missió revolucionària».¹⁰³ Per

99 Humbert PARDELLANS, «Pensament entorn de la lectura d'un llibre», *Diari de Catalunya*, núm. 340, 30-9-1938, p. 3. Els documents de Gonzalo de Reparaz del fons del CDMH comprenen només fins a 1936. Veg. Ignacio C. SORIANO JIMÉNEZ, «El archivo de Gonzalo de Reparaz», *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, núm. 34, 1999, p. 211-227.

100 Humbert PARDELLANS, «Acotacions al nostre exèrcit. I. El comissari i el tècnic», *Diari de Catalunya*, núm. 342, 2-10-1938, p. 3.

101 Veg., p. ex., FINESTRES / LLADÓS / REYES, «132 Brigada Mixta», p. 57 i 62-63.

102 Humbert PARDELLANS, «Acotacions al nostre exèrcit. II. Organització i Disciplina», *Diari de Catalunya*, núm. 347, 8-10-1938, p. 1.

103 Humbert PARDELLANS, «Acotacions al nostre exèrcit. III. La política», *Diari de Catalunya*, núm. 350, 12-10-1938, p. 1.

això, «amb motiu d'unes oposicions per ingressar a l'Escola Popular d'Estat Major», va propugnar que una «propaganda intel·ligent i eficaç», tant al front com a la rereguarda, s'havia de basar en el «sentit polític» de la guerra, «amb tota la puresa».¹⁰⁴ Establerta la «finalitat política i ètica», en el quart article, rebutja (com en el cas de l'artista o el catedràtic) el caràcter «mercenari» dels «professionals clàssics dels exèrcits imperialistes i feixistes», si bé, creu que la «necessitat» d'un exèrcit «justifica l'existència d'uns homes tècnics en llur organització i exercici», que, a més, han de ser «intelligents i capacitats per la seva preparació política i cultural».¹⁰⁵

Aquest ideal l'encarna en Antoni Blàvia, a propòsit de l'arribada «al Cos d'Exèrcit d'aquesta zona de Catalunya», provinent de l'hospital d'evacuació de l'Exèrcit de Llevant a València, després de «bastants mesos d'estar allunyats».¹⁰⁶ Pardellans evoca la «Brigada Mixta», de la qual Blàvia era «el cap», en què reberen «tota» la «formació militar» i visqueren «els millors temps», «de passió de combat sentida fins al fons més recòndit de l'ànima, d'hores viscudes amb els nervis tensos a punt de trencar-se...». Hi recorda, a més, altres companys de la brigada (l'esmentat Florença, Isern [deu tractar-se del major Josep Isern Sentís, cap del 526 batalló], Colell, Bonet, Torrents, Ferrús, Munté...) i els combats «a Parras, a Martín, a Utrillas, a Sant Just...». Acaba prometent donar, retrobats de nou, «l'exemple combatiu» dels «nacionalistes catalans», fent «córrer» «la pruija romàntica d'heroisme i de glòria pels camps i les muntanyes de Catalunya».

Reprèn la sèrie «Acotacions al nostre exèrcit» advertint, però, del perill que l'«esperit militar» ideal es transformi en «esperit fei-

104 Agraïxo a Sixte Moral que em comentés que recordava que Araceli Montserrat li havia parlat de la participació de Pardellans en l'Escola de Guerra de Vilanova i la Geltrú. Veg. Narcís PUJOL, «L'Escola popular de guerra de Catalunya i les milícies», *Presència*, núm. 538-539, juliol-agost 1980, p. 22-25, i Josep Maria SOLÉ I SABATÉ / Joan VILLARROYA I FONT, *Escola Popular de Guerra de la Generalitat de Catalunya*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2021.

105 Humbert PARDELLANS, «Acotacions al nostre exèrcit. IV. El professionalisme», *Diari de Catalunya*, núm. 353, 15-10-1938, p. 1.

106 Humbert PARDELLANS, «Antoni Blàvia ve entre nosaltres», *Diari de Catalunya*, núm. 383, 23-11-1938, p. 1. Mario Reyes ha tingut l'amabilitat d'informar-me que, en el fons d'aquest comandant, es conserva un retall d'aquest article i d'algun altre de caràcter militar de Pardellans.

xista», en caure «en l'autoritarisme més estúpid, la petulància més bestial i la més cega i brutal egolatria», «el fracàs dels incapaços per condicions naturals positives».¹⁰⁷ A fi de prevenir aquest «fet psicològic» —«la psicologia és potser la ciència més terrible al mateix temps que curiosa de totes»—, «cal una formació a fons de positiva cultura humanística». Insisteix que parla «per experiències».

A la mateixa pàgina, precedeix aquest article un altre seu en què, contra els sectarismes, defensa que «la guerra antifeixista» «ha d'ésser feta en democràcia», atès que és «l'enemic més gran del feixisme», i amb coherència amb la lluita també per «l'autoderminació del pobles».¹⁰⁸ Encara que creu «el sentit demòcrata» innat, considera que «cal educar-lo i donar-li forma conscient», ja que, «com diu molt intel·ligentment Anna Murià, requereix una formació» i «una consciència social ben desenvolupades», «fer l'autoresponsabilitat i l'autocriteri de poble i fomentar l'opinió d'antitirania». Pel que fa a la postguerra, que creu que pot portar a totalitarismes, com va succeir després de la I Guerra Mundial, opina que «el capitalisme fracassa», però «substituir les seves formes per unes altres estatals és anar de mal en pitjor» i promet donar-ne la «solució» «un altre dia» fonamentant-se «en la doctrina econòmica d'Estat Català».

Si en aquest article cita Anna Murià, en el següent ressenya, també encomiàsticament, la novel·la *La Peixera*, que posa com a exemple de la «formació ètica i [...] estètica, però d'una faisó viva, palpitant», que ha de tenir l'«artista», fins al punt d'acostar-se a la «perfecció» en «l'equilibri i harmonització d'aquestes dues fonts», «com pocs artistes catalans» i «cap» de «femení».¹⁰⁹ En particular, en pondrà l'«original personalitat», el «pensament vigorós», la «formació moral avançada i lliure com també sana», «tremp psicològic de super-dona —de super-dona autèntica, no de “peixerisca” —», que

107 Humbert PARDELLANS, «Acotacions al nostre exèrcit. V. L'esperit militar arma de dos talls», *Diari de Catalunya*, núm. 386, 1-12-1938, p. 2.

108 Humbert PARDELLANS, «Cal fer i preparar-nos democràticament», *Diari de Catalunya*, núm. 386, 1-12-1938, p. 2.

109 Humbert PARDELLANS, «Divagacions entorn d'Anna Murià – Motiu: “La Peixera”», *Diari de Catalunya*, núm. 391, 8-12-1938, p. [1]. La novel·la s'ha reeditat amb una introducció de Neus Real (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005). Com veurem, Pardellans utilitzarà la imatge que la intitula en *Dotze hores*, p. 143-144.

la converteixen en una escriptora especialment dotada per narrar la «bella», «interessant» i il·lusionadora «història» «d'un ésser amant de la vida, de coses lliures i de fruïcions més lliures encara», amb una «psicologia» «lògica i descrita amb mà mestre» i «estil reeixit, vigorós, ferm».

Reprenent la qüestió política, defensa el Front Popular, «organització espontània i natural d'un organisme polític com a forma preventiva i activa en defensa i contra un fenomen morbós», que va «emparar-se de la màquina d'Estat per eficiència d'actuació», de manera que tots els àmbits de govern haurien d'executar-ne, assessorats per comitès, amb el «pensament» en «“conjunció”» i no en «profit d'una política determinada unilateral».¹¹⁰ Culmina les «Acotacions al nostre exèrcit» amb un apartat dedicat a l'«organització i tàctica», les quals, tot i respondre a principis universals, s'han d'adaptar a la psicologia i la geografia nacionals.¹¹¹

A més de les aliances estatals i la preparació bèl·lica, són importants les relacions internacionals, particularment en la «subera diplomàtica», emmarcada en «la crisi de la civilització, encarnada pel britànic Arthur Neville Chamberlain (amb la seva política exterior basada en l'*appeasement*) i caracteritzada per una fatalista «manca d'actituds enèrgiques», mentre que a l'Estat espanyol es maten «com a ximplés» i els catalans vessen «sang» per culpa de l'«infranacionalisme espanyol estúpid i bèstia».¹¹² No solament fer diplomàcia «és més barat i efectiu», sinó que pot portar al triomf «en el joc diplomàtic», perquè confia que Catalunya té «possibilitat civilitzadores universals per demà».

També remarca la importància del «càlcul diplomàtic», sense caure en «el baix maniqueisme», com a element diferenciador respecte a l'època de Macià, en un semblança datada, en un hospital, en el cinquè aniversari de la mort, el 25 de desembre, invocant-lo com «el

¹¹⁰ Humbert PARDELLANS, «El Front Popular», *Diari de Catalunya*, núm. 397, 20-12-1938, p. 2.

¹¹¹ Humbert PARDELLANS, «Acotacions al nostre exèrcit. VI. Qüestions tècniques», *Diari de Catalunya*, núm. 401, 25-12-1938, p. 2.

¹¹² Humbert PARDELLANS, «Els nostres temps, subera de les diplomàcies», *Diari de Catalunya*, núm. 405, 4-1-1939, p. [1].

símbol i l'impulsador polític amb tota l'exigència contundent que comporta i amb tot l'abrusament sublimitzador que necessita».¹¹³ Tot i que concedeix que el moment és més complex, fa seus els «anatemes» contra els polítics catalans de l'apologia de Francesc Macià de Josep Carner Ribalta de 1928, *El cas personal de Francesc Macià en el Moviment Patriòtic de Catalunya*, i considera que «encara fa falta fer macianisme», és a dir, «vidència, misticisme, poesia, apostolat».

Imbuït d'aquest esperit, promou uns cursos gratuïts d'història i gramàtica catalanes, organitzats per les Joventuts d'Estat Català en col·laboració amb la FNEC [Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya] i el BEN [Bloc d'Estudiants Nacionalistes], bo i creient que «fer-ho en els moments actuals, que demostren justament aquesta carta d'interès universal» de la «civilització» catalana, és «més important i interessant encara», i n'alludeix el professor com a algú que, segons sap «prou bé», «té tanta vida que les coses més manques d'ella se'n veuen infondre i esdevenir-ne deus quan les toca...».¹¹⁴

Encara va publicar una ressenya de *Conceptes 1939* (1938), del metge Antoni Oriol i Anguera, llibre «interessantíssim», que analitza «la situació» i «la idea» de la «cultura» dels segles XIX i XX, com a punt de partida d'una revisió amb perspectiva de futur, amb una expressió «sòbria», quasi «antiliterària».¹¹⁵

113 Humbert PARDELLANS, «Francesc Macià», *Diari de Catalunya*, núm. 406, 10-1-1939, p. 2.

114 Humbert PARDELLANS, «La nostra llengua i la nostra història», *Full Oficial de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú*, núm. 848, 9-1-1939, p. 1; íd., «Cursets de català», *Full Oficial de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú*, núm. 851, 12-1-1939, p. 1, i núm. 852, 13-1-1939, p. 1. Com veurem, a la postguerra, Modesto Ribalta Eito acusarà Pardellans d'haver donat un curset de català, com a «fanàtic propagandista de sus idees». El professor, doncs, per aquest indici i les característiques, podria ser Pardellans mateix, encara que no necessàriament.

115 Humbert PARDELLANS, «*Conceptes 1939.- Assaigs*. Un llibre d'A. Oriol i Anguera», *Diari de Catalunya*, núm. 408, 12-1-1939, p. 2. En aquesta mateixa publicació, núm. 384, 27-11-1938, p. 2, Anna Murià ja havia ressenyat el llibre, sobre el qual hi ha diversa bibliografia.

4 La repressió franquista

4.1 Els camps de concentració

No he trobat notícies certes de la captura de Pardellans. En la biografia de *Dotze hores* citada, es recorda sumàriament que «ha passat pels hospitals, pels camps de concentració i les presons d'Espanya». Si bé l'itinerari entre diversos camps era freqüent, en l'atestat de la Guàrdia Civil de Vilanova i la Geltrú ja citat, s'indica només que s'havia «presentado» en aquesta ciutat «procedente» de l'important camp de San Marcos, de Lleó, on aflüen condemnats des de diversos indrets, sovint ben allunyats. Les dures condicions d'aquest antic monestir, que ja havia estat presó de Quevedo i actualment és paradur, a més d'haver estat constatades per la historiografia, han estat evocades per Pardellans mateix en una narració que ja comentaré i per altres interns, com Victoriano Crémer, Lluís Randé i Inglès, Josep Farrés Baqués i Pere Grañén.¹¹⁶

Malauradament, no es localitza documentació del pas de Pardellans pels camps, on se'n podria conservar: els ministeris d'Interior, Justícia i Defensa i els arxius militars generals de Guadalajara, Segovia i Àvila, l'Intermedio del Centro de Historia y Cultura Militar de la 3ª Subinspección General Pirenaica, de Barcelona, i el del Noroeste, de León, l'Archivo Histórico Nacional, el CDMH i l'Archivo General de la Administración (AGA), d'Alcalá de Henares.

¹¹⁶ Victoriano CRÉMER, *El Libro de San Marcos*, León: Nebrija, 1980, autor que figura en H. PARDELLANS, ed., *Antología de la poesía española contemporánea. 25 poetas españoles*, París: DOCEO, 1956, en què, sense fer referència a l'estada al camp de concentració, se n'elogien diversos aspectes: «¡Que hondo puede calar en las cosas que le rodean, cuán auténtica puede ser su voz lírica! [...] ¿Por qué ahorraría el dato herido en la misma carne de lo veraz? ¡Como no se sonreirá algunas veces con una mueca de amargado humorismo!» (p. 174-175). Enrique BERZAL DE LA ROSA, coord., *Cárceles y campos de concentración en Castilla y León*, Valderas: Fundación 27 de Marzo, 2011; Jaume AGUADÉ I SORDÉ, *El Diari de guerra de Lluís Randé i Inglès. Batalles del Segre i de l'Ebre i camps de concentració (abril 1938 – juliol 1939)*, Valls: Cossetània, 2004; Josep FARRÉS BAQUÉS, *De soldat de la República a presoner de Franco*, a cura de Josep M. Figueres, Tarragona: Cossetània, 2012; Tània LÓPEZ ALONSO / Silvia GALLO RONCERO, *San Marcos, el campo de concentración desconocido*, León: Lobo Sapiens, 2012...

De totes maneres, no és estrany, atenent les vicissituds i l'estat de catalogació d'alguns fons. Tampoc en disposa d'informació l'Asociación de Estudios sobre la Represión en León, com va tenir l'amabilitat de contestar-me la difunta presidenta, Encina Cendón García. A l'ACG, no he trobat cap carta de Pardellans demanant favors, com fan altres vilanovins des de diversos camps de concentració, també el de San Marcos (3788).¹¹⁷

4.2 L'aval de sacerdots

El 15 de maig de 1939 mossèn Francesc Duch i Castañé (Guimerà, 1885 – Tarragona, 1966) va signar, a la seva parròquia de Sant Jaume Apòstol de Riudoms, un certificat segons el qual havia coincidit amb Pardellans a la presó del X Cos de l'Exèrcit a la Seu d'Urgell, on l'havia tractat «íntimamente», per la qual cosa podia fer constar que hi tenia bones relacions amb sacerdots i «otras personalidades de derecha» i que era contrari «a los ideales de la revolución roja», fet que va despertar «recelos y suspicacias» de «ser un elemento fascista» (adjunt a l'auditoria de guerra, com l'altra documentació de la qual no indico la referència en aquest apartat i en els quatre següents).¹¹⁸ Per tant, el va tenir, i el continuava tenint, per un «hombre de derechas incondicionalmente adherido al Glorioso Movimiento Nacional». El 17 de juny va aclarir que «la relación y amistad» amb Par-

¹¹⁷ Es localitzen referències a altres vilanovins condemnats a aquest camp en Xavier CANALIS NIETO, *Crònica de la Guerra Civil a Vilanova i la Geltrú*, [Vilanova i la Geltrú], L'Hora del Garraf, 2000, p. 58 i 66. Veg. també Elvira Ana TARGA I CHICANO / Montserrat CERVERA I RODON / Judith BARBACIL I MESTRES / Rosa CATALÀ I MALLOFRÉ, *Sobreviure*, Vilanova i la Geltrú: Ajuntament, 2007.

¹¹⁸ Veg. «En la muerte del canónigo Rvdo. don Francisco Duch, ex-Prior de San Pedro», *Reus. Semanario de la Ciudad*, núm. 717, 18-1-1966, p. 7, entre altres articles necrològics; Josep OLESTI TRILLES, «Duc Castanyé, Francesc», *Diccionari biogràfic de reusencs*, vol. I, Reus: Ajuntament de Reus, 1991, p. 221, i Joan Ramon CORTS SALVAT / Josep M TODA SERRA, *Riudoms. 850 anys d'història, llengua i cultura*, Valls: Cossetània, 2000, p. 66, 84, 159, 184, 198 i 212. No se'n conserva cap fons personal ni a la parròquia de Riudoms ni a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, segons han tingut l'amabilitat de contestar-me.

dellans va durar del «último trimestre» de 1938 al «primer mes y medio» de 1939, «aproximadamente».

El 30 d'agost de 1940 Duch va adreçar una carta al cap de la Comisión de Examen de Penas, en què, després de manifestar que hauria desitjat entrevistar-s'hi, però que no li ho permetia la malaltia del pare, insistia en la «muy íntima amistad» a causa de ser reclosos ambdós «en prisiones militares rojas de Seo de Urgel» «unos nueve meses» i ponderava que, «por su trato íntimo», tenia els convenciments següents:

1º De que es un chico muy instruido, de una cultura general más que regular.

2º De convicciones cristianas, relacionado con sacerdotes amigos míos. Muchas veces hablamos de resurgimiento de la patria por la religión; de la Acción Católica; en diferentes ocasiones vi que rezaba, etc. etc.

3º Que por su carácter, retraído de las amistades vulgares, a causa de sus únicas aficiones de la literatura, se le tenía por algunos jóvenes de su pueblo natal, como faccioso, viéndose amenazado por tal motivo, por el cual se hizo voluntario al ejército rojo a fin de liberarse de sus iras.

4º Que se presentó varias veces a Villanueva y Geltrú con galones de oficial (sin serlo) porque ello le daba derecho a sacar subsistencias de intendencia militar, con las que se alimentaban sus padres pobres, en aquellos tiempos en que solamente encontraban lo necesario para la vida los que tenían mucho dinero. En prisiones militares de referencia se le tenía por capitán, pero siempre me decía que su nombramiento no era oficial.

De todo lo cual deduzco que el referido Pardellans nunca sintió los ideales de la revolución roja, a la cual sirvió por miedo, para salvar su vida.

Duch, durant la persecució anticlerical que va seguir a l'alçament, després d'amagar-se divuit mesos a casa d'una família de Riudoms, va fugir a peu a França.¹¹⁹ Ni en les seves biografies ni en l'abundant bibliografia sobre la persecució religiosa a Catalunya, tot i que s'ha estudiat monogràficament el cas de la Seu, ni en diversos documents relatius als empresonaments d'aquesta ciutat no he trobat

119 CORTS / TODA, *Riudoms*, p. 66 i 198.

referències a Pardellans.¹²⁰ No em consta tampoc que Pardellans fos arrestat, si bé s'ha documentat que alguns companys de la brigada, com Blàvia mateix, ho van ser, afavorint-ho les tensions amb els comissaris comunistes.¹²¹ En tot cas, les afirmacions de Duch, que contrasten amb la trajectòria de Pardellans que he anat provant, tenien una intenció clarament exculpatòria.

4.3 Interrogat, delatat i encobert a Vilanova i la Geltrú

Albert Virella precisa que Pardellans va arribar a aquesta ciutat detingut.¹²² La comandància de la Guàrdia Civil va instruir-ne l'atestat el 20 de juny de 1939, a partir del qual sí que se'n documenta força l'itinerari judicial i penal. Després de deixar constància de la procedència i de les informacions segons les quals «este individuo marchó voluntario al frente con la columna Estat Català, izquierdista, alcanzando la graduación de comandante y que tenía una íntima amistad con los elementos más destacados», es procedeix a l'interrogatori, al voltant de les 16 h, per Rafael Rodríguez Sangrador, brigada de la segona companyia de la comandància de la Guàrdia Civil de Barcelona, destinat a Vilanova i la Geltrú, auxiliat pel guàrdia segon Lino Candel Moreno i el corneta Juan Prieto Rivera.¹²³ Ja he anat avançant les dades més rellevants de l'atestat, que Pardellans va haver de signar, després de ser informat que «quedaba detenido

120 Veg. Jesús CASTELLS SERRA, *Martirologi de l'església d'Urgell. 1936-1939*, La Seu d'Urgell: Bisbat d'Urgell, 1975. He d'agrair a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell (particularment a Verónica Rapalino Notario) la cerca en els seus fons a partir de la «Guia de recerca de la Guerra Civil a l'Alt Urgell (1936-1939)», de Pau Chica Fernández, editada per l'esmentat arxiu el 2019. A més, he de regraduir a aquest historiador que em recomanés de cercar també als lligalls documentals de la Causa General de la Seu d'Urgell relatius a les presons disponibles a <https://pares.culturaydeporte.gob.es/inicio.html>.

121 FINESTRES / LLADÓS / REYES, «132 Brigada Mixta».

122 VIRELLA, *Imatges de la pau «honrosa»*, p. 104.

123 Del brigada se'n conserva un certificat de l'ajuntament de Vilanova i la Geltrú del 15 de març de 1938 (ACG, 303), en què s'indica que tenia cinquanta-dos anys, que havia nascut a Becerril de Campos (Palència) i que havia residit a Vilanova i la Geltrú des de l'agost del 1935 al juliol de l'any següent i des de l'agost del 38 fins aleshores.

por considerarlo izquierdista destacado, ya que sus manifestaciones así lo demuestran».

Amb tot, s'hi van afegir encara tres testimonis acusadors. Pau Ortiz Casañe[s], que tot i confessar «no haber tenido relación con él», declara que «le consta por referencias que era de ideas libertarias» i que, «en cierta ocasión», va acudir a la barberia on treballava «luciendo el uniforme de comandante».¹²⁴ Un altre barber, Celestí Casellas Llanes, afirma que té constància que Pardellans «siempre ha sido marxista», que també el va veure amb un vestit d'aquell rang a la barberia i que, segons «rumor público», l'havia portat en altres ocasions i que anava acompanyat de «su ayudante y su correspondiente coche».

El que més s'hi va esplaiar, però, va ser el mecànic Joan Roig Miró, que, a més d'acusar-lo, com he avançat, de ser amic de Planas i Mestre, entre «otros elementos indeseables de esta villa», afirma que «le conoce desde hace mucho tiempo y le consta que siempre fue de ideas extremistas», que va partir «con armas» amb l'expedició per a la presa de Mallorca, que «pasado algún tiempo» lluïa graduació de comandant i que, segons el seu dependent Joan Vilarnau, que era amic de Pardellans i es trobava empresonat a Barcelona, havia manifestat que era «comandante de Estado Mayor», que «practicaba y predicaba la natura» i que, per tant, el considerava «un dirigente marxista», si bé «por su elevada cultura» va mirar de dissimular-ho per si mai se'n demanaven comptes.¹²⁵

124 En l'atestat, consta també el lloc de naixement, l'edat, l'estat civil i l'adreça dels testimonis. A més n'hi ha informes a l'ACG, que només citaré quan ho cregui més rellevant. En un sobre Ortiz, del 28-12-1939, se'l té per un home «de orden», però a mà s'afegeix que era «izquierdista», encara que no va tenir cap «actuación» (ACG, 304). Sobre l'inquisitorial sistema de delacions franquista, veg. Enric Canals, *Delators. La justícia de Franco*, pròleg de Gabriel Cardona, Barcelona: L'Esfera dels llibres, 2007.

125 Informes de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú del desembre de 1939, en què Roig apareix com a xofer, el qualifiquen d'«elemento de orden» (ACG, 303). En el fons penitenciari de l'ANC es conserva l'expedient del perruquer Joan Vilarnau Salvany, nascut a Vilanova i la Geltrú el 15 d'octubre de 1917, que va ser detingut el 10 de maig de 1939, com Virella (també se n'hi guarda l'expedient), que s'hi refereix diverses vegades en *Imatges de la pau «honrosa»*. Com ilustra la premsa, feia temps que el naturisme tenia cert arrelament a Vilanova i la Geltrú. Ja veurem que el protagonista de la darrera narració de *Dotze hores se suïcida nu al mar*.

En el fons Políticossocial d'Aragó del CDMH (R 48.21, 2), es conserva una carta de Joan Vilarnau a Pardellans, datada a Vilanova i la Geltrú el 7 d'agost de 1937, que en manifesta una considerable coneixença i les ganes d'augmentar-ne la correspondència, si bé s'alludeix a un malentès. El posa al corrent de la vida del poble, en què «tot rutlla igual i amb una regularitat que exaspera»: «No cau mai cap aeròlit ni s'esfondra el mar», «el mestre Montserrat encara porta aquella xalina ridícula!» i la Rambla conserva l'encant de «damisella vuitcentista, enverinada de literatura romàntica i música de Chopin». Sota els efectes del «virus de la inquietud», que li havia «començat» a «inocular» Pardellans, se sent «vegetant, fent de buròcrata». A més de reconèixer l'ascendent sobre ell mateix, es refereix a un «“fill”» de Pardellans, «Putarga», que, amb el consentiment del figurat pare, es casaria amb una noia de Cornellà.¹²⁶ Vilarnau li adjunta un exemplar de *Mirador*, amb l'esperança «que no passi com amb els llibres», que potser no li van arribar.

Pardellans, al cap d'unes tres hores d'interrogatori, a les 19 h, va ser lliurat al jutge militar de Vilanova i la Geltrú, juntament amb l'atestat i les dues obres teatrals citades, i va ingressar a la Prisión Preventiva d'aquesta ciutat, segons comunica el director al jutge militar instructor, el capità Miguel Moreno Mocholi, que va nomenar secretari un soldat (tot el mateix dia). Moreno havia estat advocat del Colegio de Cádiz i jutge de primera instància i instrucció de Ceuta, on havia publicat el 1937, datant-lo en aquella ciutat el 4 d'octubre, el pamflet franquista *El fracaso del régimen «liberal demócrata»* i es doctorarà el 15 de novembre de 1949 a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, amb una tesi que va editar dos anys després.¹²⁷

126 El mot *putarga* és sinònim d'esparríot (<http://bienve.wordpress.com/2006/11/28/nans-i-esparríots>). A més, dona nom a un forn de Vilanova i la Geltrú, encara que potser no té cap relació amb aquest personatge (Joan Lluís SIVILL I VERGÉS, «Les bòbiles i els forns d'obra», *Talaia*, núm. 262, octubre-novembre-desembre 1998, p. 50).

127 Miguel MORENO MOCHOLI, *El fracaso del régimen “liberal demócrata”: concepción jurídica del Nuevo Estado “autoritario” y “eficaz”*, Cádiz: Imprenta Salvador Repeto, 1937, i íd., *El precario. (Estudio histórico-crítico-constructivo, aplicado al Derecho Español con ensayo de estructuración y sistematización de fuentes, en particular de la copiosa jurisprudencia que de él trata)*. Tesis doctoral, Barcelona: Bosch, 1951.

El 26 de juliol de 1939, en la «declaración indagatoria», Pardellans ratifica l'efectuada davant la Guàrdia Civil, però esmena «que no fue al frente impulsado por afanes literarios ni tampoco po[r] convicciones políticas, de las que estaba al margen, sino simplemente por espíritu aventurero» i afegeix que, «por haber desertado de las filas rojas en la Seo de URGEL», fue hecho prisionero y luego evacuado a FRANCIA» i va passar-se «a las filas NACIONALES, do[n]de se presentó espontáneamente».¹²⁸ No sé si aquesta falsa declaració pot indicar on va ser capturat, aproximadament. Acreditarien «como entró en la España nacional» un certificat del sacerdot «Francisco Buix Pozo y dos reproducciones fotográfi[c]as y sendos documentos». Atès que els únics certificats d'un capellà adjunts al procés són els dos de Francesc Duch Castañé, un d'ell acompanyat de fotografies duplicades, deu tractar-se d'una confusió, tot i la diferència dels cognoms, que no és tanta en el cas del primer si es pronuncia malament. S'hi afegeix que podien declarar «en su descargo» altres, com faran.

Amb data de l'1 d'agost, diversos conciutadans van fer constar la «buena conducta» de Pardellans: R[amon]. Bellmunt [Andreu] (pintor), J[osep]. Carbonell Vernat (comerciant), Roman Olivella [Montesinos] (amb el tampó del seu taller d'ebenisteria), A[ntoni]. Casellas [Armengol] (selleter), Joan Miró [Isern] (ferroviari), J[osep]. Orriols [Sanmartín] (treballador de la Pirelli), Juli Ferrer [Bruset] (empleat de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú), Josep Barrachina (amb el segell del Bar Oriente), Jaume Dalla [Carol], barber, Joan [Pomar], escriptor, Joan Butí (n'he trobat més d'un, però no en puc assegurar la identificació perquè, només en aquest cas, no hi figura l'adreça) i A[ntoni]. Castells Güell (empleat), que precisa que només pot testimoniar les afirmacions anteriors a la guerra.

El 14 d'agost el Jutjat Militar de Vilanova i la Geltrú va escriure a l'alcalde d'aquesta ciutat, Santiago Díaz Moyano, instant-lo a «evacuar con la máxima urgencia» els certificats perquè la «superioridad» havia ordenat la «terminación de los procesos pendientes» «en

¹²⁸ No es troben indexats documents relatius a Pardellans als *Archives Départementales des Pyrénées-Orientales*.

breve plazo» i remarcant que s'hi havien d'indicar els testimonis i l'adreça (ACG, 3788).¹²⁹ Dos dies després, s'hi va adreçar el jutge instructor demanant un certificat de Pardellans. El 22 l'alcalde, remeient al testimoni de Modest Ribalta [Eito], Sever Coll José i Magí Pascual [Garcí], que vivien al mateix carrer de l'acusat i a pocs números de distància, va concloure: «Durante el domino rojo pertenecía a la FAI, siendo [contradictòriament] un propagandista de la causa marxista» i «fue voluntario al frente, llegando a comandante».¹³⁰

En canvi, l'informe del comissari de policia, sollicitat també el 16 d'agost i enviat el 20 (firmat, amb signatura il·legible, pel «jefe de investigación»), tot i reconèixer que «tenía ideas izquierdistas» i que, «según rumores parece que fue rojo», no tan sols no les considera «muy arraigadas», sinó que al·lega que, si va anar voluntari al front, «al parecer fue para salvarse», ja que «era más bien de derechas», com provaria que «últimamente estaba muy perseguido por los rojos», fins al punt de ser «encarcelado a mediados de diciembre de

129 Veg. també Toni CANALES, «Aproximació a l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú sota el franquisme: 1939-1969», *Primera Edició*, núm. 5, desembre 1989, p. 3-11; Antonio Francisco CANALES SERRANO, *La dreta a Vilanova i la Geltrú. 1903-1979. Evolució ideològica i pràctica política*, dir. Borja de Riquer i Permanyer, treball de recerca, Universitat Autònoma de Barcelona, 1991; id., *Derecha y poder local en el siglo xx. Evolución ideológica y pràctica política de la Derecha en Barakaldo (Vizcaya) y Vilanova i la Geltrú (Barcelona), 1898-1979*, dir. Borja de Riquer, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2002, id.; *Las otras derechas. Derechas y poder local en el País Vasco y Cataluña en el siglo xx*, Madrid: Marcial Pons, 2006, i id., *Passatgers de la mateixa barca. La dreta a Vilanova i la Geltrú (1903-1979)*, [Lleida]: ECD, 1993; Francesc X. PUIG ROVIRA, «Eduard Pascual i Fàbregas», *Gran Penya*, núm. 10, desembre 1991, p. 62-65, i Josep MARIA RÀFOLS, *Sis alcaldes de Vilanova i la Geltrú. La casa de la Vila de 1946-1997*, presentació d'Antonio Franco, Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 1997.

130 Coll, el 27 de febrer de 1939, va sol·licitar una plaça com a oficinista a l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú adduint informes favorables (ACG, 5734). Va publicar diversos escrits, a vegades amb el pseudònim de «Sapin» (PUIG, *Vilanova i la Geltrú, 1936-1939*, p. 417). Veg. també Sever COLL, «Vivències de joventut», *Gran Penya*, núm. 10, desembre 1991, p. 56-60. Virella té aquest «secretari d'investigació de la falange local» pel «més significat» dels acusadors, entre els quals destaca també els germans Ribalta (*Imatges de la pau «honrosa»*, p. 47-79 i 103). En un certificat municipal relatiu a Modest Ribalta del 2 de desembre de 1939 (ACG, 304), es remarca que «tanto él como sus familiares inmediatos son personas de significación derechistas, católicos y españoles» i «fueron expoliados por los rojos y amenazados». Francesc X. Puig Rovira ha tingut l'amabilitat d'informar-me que Pascual era carlí. Ja en detallaré les professions mitjançant declaracions posteriors.

1938» a la presó del X cos de l'exèrcit republicà, per «deserción» de la 132 Brigada Mixta, «que operava en el frente de Teruel», i «acusado además de un delito de alta traición». Ho podrien testimoniar sacerdots que van ser-hi també presoners, «Francisco Duch y el cura de Rocafort de Valdoná [Vallbona] (Lérida)», d'on el primer havia estat nomenat ecònom el 1918.¹³¹ A més, Joan Pujante Cánovas, de l'esmentada brigada, va declarar que Pardellans n'era un simple soldat.

El 25 d'agost es prenen noves declaracions. Modest Ribalta Eito, «técnico mecánico», confessa que no li coneix «antecedentes políticos» anteriors a l'alçament, quan s'hauria fet d'Estat Català i va marxar voluntari al front, on va obtenir la graduació de comandant, no sap «si por méritos de guerra o por razones políticas», encara que li consta que va estar hospitalitzat per ferides de guerra, mentre que «no le conoce ninguna actuación delictiva en la retaguardia, siendo simplemente un fanático propagandista de sus ideas, dando un cursillo de catalán y escribiendo algún artículo».

Un dels testimonis adduïts per Pardellans, Miquel Ferrer Roig, «empleado municipal», declara que «siempre se consagraba a su trabajo, sin actividades políticas de ninguna clase», tot i que va marxar al front i l'ha vist a Vilanova i la Geltrú «con uniforme e insignias» de comandant. L'altre, el comerciant Pere Giró Casanellas, informa que, «con anterioridad al movimiento, ostentaba ideas anarquistas», que «marchó voluntario al frente» i dubta si hi va obtenir la graduació de «capitán o comandante».¹³²

Al dia següent Sever Coll José, «empleado», amplia que fue «anarquista de convicción de siempre, que durante el dominio rojo se relacionaba asiduamente con los principales elementos», igual que abans de l'alçament, que va marxar voluntari «en la primera expedición que salió de esta villa» i que va obtenir la «graduación de capitán o comandante» i «se paseaba por esta villa con uniforme de oficial, la bandera [con la estrella] de cinco puntas de Estat Català y la pistola».

131 OLESTI, «Duc Castanyé, Francesc».

132 Segons recorda Virella, en *Imatges de la pau «honrosa»*, p. 73, Giró, fabricant de gasoses i licors, era anomenat «general sifón». CANALES, *Las otras derechas*, p. 250, en ressalta la col·laboració amb la Falange.

No calent més diligències i «habida cuenta de la acumulación de detenidos en la cárcel Modelo de Barcelona», va passar a disposició del president del consell de guerra. Una «providencia» del jutge instructor del 26 d'agost deixa constància de la comunicació d'aquest fet al comandant militar de Vilanova i la Geltrú i als «jefes de la prisión».

Així i tot, dos dies després Magí Pascual Garci, «empleado», encara declara que era «más bien de ideas avanzadas», si bé «muy variable y sin precisar modalidad alguna, pues sus convicciones fueron muy abstractas», «no conociéndole» «más actuación que la de concurrir a centros políticos de todas las ideas, aunque especialmente extremistas», abans de la guerra, en la qual «obtuvo graduación». El 3 de setembre s'elabora l'«auto resumen», que sintetitza, distorsionadament, aquestes declaracions.

Malgrat això, l'endemà, l'esmentat Juli Ferrer Bruset va manifestar que «lo tiene en buen concepto, no conociéndole actividades delictivas ni políticas de ninguna clase, habiéndole visto siempre en su trabajo de fotografía sin mezclarse en otros» i que, si «marchó como voluntario al frente», segons «la madre del encartado», «era porque perseguían a su padre», mentre que ignora si va obtenir la graduació de comandant i la resta d'informacions que li havien demanat.

4.4 Sant Elies

De totes maneres, havia ingressat ja el 31 d'agost en aquest convent barceloní esdevingut presó (expedient penitenciari).¹³³ Com recrea la narració «Dotze hores o les presons de l'absurd», que ja comentaré, i testimonia, tenint-la en compte, el copresidiari Albert Virella, Pardellans hi va patir piodermitis.¹³⁴ Virella en recorda l'arribada amb Àngel Badias, que havia pertangut també a la 30 Divisió, i en fa un retrat afectuosament caricaturesc:

¹³³ La bibliografia sobre les presons barcelonines, particularment La Model, és força abundant.

¹³⁴ VIRELLA, «Un convent que fou presó franquista», p. 19 (295), i *Imatges de la pau honrosa*, p. 103-104.

L'Humbert era un amic meu de molt abans i m'entretenia pels anys trenta la seva conversa perquè sempre el veia embrancat en problemes dels més abstrusos que es remuntaven als més remots orígens de tot: de la vida, de les espècies, del coneixement humà, de la família, de la propietat i l'estat. Un bon dia va resoldre el de l'existència de Déu: «*Déu soc jo*» va dir-me, significant, al seu entendre, que Déu era una figuració dels homes i cadascú es creava un déu particular a la seva imatge i semblança. Trista figura la de Pardellans-Déu quan el vam veure a Sant Elies. Ajaçat en un matalàs, molt passejat, a la sala que servia d'infermeria, nu del tot, mal tapat per un llençol, estava tot embotornat i cobert de pústules [cita un passatge d'una narració de Pardellans a la qual ja em referiré]. I, encara, la preocupació transcendental d'antany: «I si fos veritat tota aqueixa promesa de les religions? I si hi hagués una victòria final de l'ésser contra el no-res?». Però les converses a l'entorn del seu matalàs empastifat de pus no volaven tan alt. [...]. La conversa es perdia en il·lusionis somnis de llibertat, d'espais oberts, d'una natura mutable, exuberant i voluptuosa que, de no gaudir-la, la idealitzàvem, sublimant-la més enllà de la realitat, i deia l'Humbert: «*El paisatge català és brillant, l'aire és transparent. Les llums de Catalunya no es donen enlloc més i això ens fa veure les coses més clares*».¹³⁵

Tot i considerar Pardellans, «l'home déu», com «el filòsof més suat de tots els que passejaven per la Rambla de Vilanova», el creu també «el més intel·ligent de tota aquella promoció de caps calents que es forjà en els anys precursors de la República».¹³⁶ Segurament per aquesta mena de divagacions, Víctor Alba, que va coincidir amb Pardellans a la Model, on el situa a la 4a galeria, amb altres membres d'Estat Català, el considerava «germànic, una mica pedant».¹³⁷

135 VIRELLA, «Un convent que fou presó franquista», p. 19 (295). Veg. també id., *Imatges de la pau «honrosa»*, p. 104, en què qualifica Pardellans de «divagador impenitent», amb el «cap [...] agomolat de teories i lirisme» i especifica que parlava també d'una «civilització catalana» amb l'entusiasme d'un egipciòleg quan alludeix a la civilització faraònica». En el fons penitenciari de l'ANC, es conserva també l'expedient d'Àngel Badias Laplana, nat a Barcelona el 1903, però veí de Vilanova i la Geltrú, posat a disposició del Consejo de Guerra Permanente pel jutjat d'aquesta ciutat el 31 agost de 1939.

136 *Imatges de la pau «honrosa»*, p. 103.

137 Víctor ALBA, *Sisif i el seu temps. II-Costa amunt*, Barcelona: Laertes, 1990, p. 58. L'esmenta també en *Victor Alba, Marià Casasús*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1991, p. 87, i en el seu article «Què hem de fer amb la model?», *Avui*, núm. 7150, 9-9-1997, p. 19. Pardellans en *L'espangol commercial moderne*, París: Les Éditions Foucher, p. 261-263, recull un article de Víctor Alba sobre «L'évolution des Indiens de l'Amérique Latine», publicat en *Le Monde*.

4.5 El consell de guerra

Fins al 16 d'octubre no s'acorda de celebrar, l'endemà, el judici pel Consejo de Guerra Permanente núm 1. Presidia el tribunal el coronel d'infanteria Carlos Montemayor i n'eren vocals el capità d'artilleria Amado Díaz López, el d'infanteria Santiago Roca i el tinent del mateix cos Rafael Rodríguez. Va actuar com a ponent Rafael García del Casero, com a fiscal, el tinent jurídic Augusto Escarpizo i, com a defensor, l'alferes jurídic Francisco Eyré, l'oficial de rang inferior, doncs. La relació és molt sumària i aplicable a diversos judicis: el fiscal «hace un detenido examen de los hechos y actuaciones sumariales y termina solicitando [...] la pena de veinte años», mentre que el defensor «trata de desvirtuar los cargos [...], alegando todo lo que estima oportuno, [...] y termina solicitando [...] una pena inferior». De res serveix que el processat, en ser preguntat, negués les acusacions. La sentència va concloure:

De ideología muy extremista, estaba afiliado al Partido Comunista, del cual había sido Jefe en el pueblo de Villanueva y Geltrú, en el año mil novecientos treinta y uno; durante el Movimiento actuó de miliciano armado, formando parte de la expedición que salió para Palma de Mallorca; hacia propaganda de la causa marxista, publicando algunos artículos de este matiz, en periódicos del pueblo de Villanueva y Geltrú; anduvo vestido de comandante rojo, con coche y asistente, graduación que adquirió en el frente; dio un cursillo en catalán haciendo al mismo tiempo propaganda rojo-separatista.

Com a responsable d'un delicte d'«auxilio a la rebelión», que era l'acusació tòpica utilitzada justament per part dels que sí que l'havien comès, li va caure la pena màxima demanada, «veinte años de reclusión temporal», computada des del dia de la declaració davant la Guàrdia Civil a Vilanova i la Geltrú, de manera que expiraria el 19 de juny de 1959, com es precisa en l'expedient penitenciari. El mateix dia del consell de guerra, van traslladar Pardellans a la presó principal de Barcelona.¹³⁸

¹³⁸ Segons una fitxa conservada a l'AGA (datada el 26 de febrer de 1940 i registrada el 13 de març). En l'expedient penitenciari de Pardellans, la distribució entre ambdues presons no és prou clara, ja que, per exemple, no s'hi registra aquest trasllat.

4.6 La Model

Havent-se declarat aquesta sentència «firme y ejecutoria», la va aprovar l'auditor de la IV Regió Militar el 7 de novembre, el 9 de desembre es va notificar al reu pel «juez especial de liquidaciones» i el 4 de gener al director de la Model (veg. també l'expedient penitenciari).

El 2 d'agost de 1940 el pare i alguns dels conciutadans que havien signat el primer manifest de suport (Josep Barrachina, Josep Carbonell Vernat, J[osep]. Orriols, Joan Miró Isern, Jaume Dalla i Juli Ferrer) i dos altres (Joan Masip i l'esmentat J[Joan]. Pujante) van certificar de nou la bona conducta de Pardellans, insistint amb el compliment dels deures filials i laborals i les afeccions literàries i esportives i precisant que «nunca ostentó ni usó armas, ni tomó parte en ningún acto público delictivo». A més, el 30 d'agost mossèn Duch va signar el certificat que he avançat. Però tot plegat no va servir de res. El 10 de gener de 1941 es va refusar la commutació per la Comissió Provincial de Examen de Penas en Barcelona, perquè «los avales presentados son idénticos a los unidos a la causa antes de la sentencia», que el 25 va ser ratificada per l'auditor de Guerra.¹³⁹

Refermada la condemna, segons consta en l'expedient penitenciari, va ser nomenat «enfermero psiquiatra» (se'l va proposar per al càrrec el 15 de setembre, el nomenament es va promoure el 29, es va produir l'endemà i va ser efectiu a partir de novembre), però el 20 de desembre va passar a ser «practicante del Departamento de Políticos».

El 10 d'agost de 1942 va efectuar una declaració jurada, que es guarda en aquest mateix expedient, de «no haber pertenecido a ninguna secta masónica» (eren maçons diversos membres d'Estat Català, entre els quals Blàvia).¹⁴⁰ Així i tot, el 3 de novembre es refermarà

139 Es conserva una còpia del document i d'un de la Comissió Central de Examen de Penas, en què consta la data del consell de guerra i els anys a què va ser condemnat, a l'Arxiu General Militar de Guadalajara. Aquell any el pare de Pardellans va causar baixa al cens de Vilanova i la Geltrú per absència (ACG, 3842).

140 En el fons sobre la maçoneria de l'ADMH, no hi consta cap expedient de Pardellans ni n'he localitzat referències en la bibliografia sobre aquest tema. En H. PARDELLANS, «Allegoria de la narrativa actual», *Vida Nova*, núm. 9, octubre-novembre-desembre de 1956) p. 39, es compara l'*Ulysses*, de Joyce, amb una lògia francmaçònica.

la condemna, si bé el 30 de desembre se'l considerarà «inútil para el trabajo» a causa del reumatisme (expedient).

Albert Manent afirma que «acresqué la cultura a la presó franquista».¹⁴¹ En concret, a més de ser-hi catalogat, com hem vist, d'estudiant, hi va donar classes a presidiaris. S'han conservat uns apunts d'una *Breu lliçó de la literatura, l'art, la ciència i la filosofia a Catalunya* que li van ser oferts, amb data de 1940, «com a record d'uns dies aprofitats de la nostra estada a la presó Model, en els que tu sigueres el principal animador» per quatre copresidiaris: Antoni Salvà [Casals], mecànic d'Arenys de Munt a qui s'havia commutat la pena de mort, Josep Curreja [Noguera], Wigherto Roqueta [Mestres], oficinista i músic sitgetà acusat de pertànyer al POUM i procedent del consell de guerra de Vilanova i la Geltrú, i Joaquim Ribas [Baqués], de Cornellà del Llobregat, amb els mateixos oficis (les dades provenen de la documentació penitenciària de l'ANC).¹⁴²

En l'apartat literari, ofereix un recorregut des dels orígens a l'actualitat, en què s'ocupa especialment de Sagarra i Puig i Ferrer, amb una producció, «torturada a voltes», d'«una humanitat xopa de vida» (ja hem vist que els havia destacat també en un article durant la guerra). Hi conclou que «es sofreix una crisi d'estètica i d'estil» pròpia «d'una època de convulsió general, política, de civilització i cultura». Pel que fa a la filosofia, acaba destacant Francesc Pujols, que havia estat també col·laborador del *Diari de Catalunya*. Els apunts

---

Veg. també la carta «confidencial» de Masot del 22 de juliol de 1959 amb referències a la maçoneria (ANC1-3, 01.46).

141 *La literatura catalana a l'exili*, p. 155.

142 Veg. PUIG, *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*, p. 242, a qui agraeixo que m'enviés una reproducció del manuscrit. Arran d'aquest fet, Sixte Moral, en un article en què qualifica Pardellans d'un personatge «desconegut, però molt "interessant"», pondera, com és just, la «generositat», «compartint informacions, cedint materials», de F. X. Puig Rovira («Honor merescut», *Diari de Vilanova*, 17-10-2014, <https://sixtemoral.wordpress.com/2014/10/>). Cal elogiar igualment la seva. De fet, per discreció, Puig no va precisar-me'n la procedència, que em va revelar Sixte Moral, qui l'havia obtingut de l'esmentada Araceli Montserrat. Pere Carbonell i Fita, en *Nadal a la presó Model. 1944-1945*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, i «Cinquanta a la Model», Robert SURROCA I TALLAFERRO, coord., *Memòries del Front Nacional*, Barcelona: Arrels editors, 2006, p. 59-76, evoca l'estada en aquesta presó de membres d'Estat Català, si bé a partir del 7 de gener de 1944, quan Pardellans ja l'havia abandonada.

es clouen celebrant que «la cultura, malgrat topar amb algunes dificultats, va estenen-se per tot el país».

4.7 Martina Aragay

A la presó, Pardellans va conèixer la dona perquè, segons em va explicar ella mateixa, apareixia en una fotografia de la núvia d'un presidiari. Era neboda de l'artista Josep Aragay i Blanchart i havia estudiat a l'Escola Superior de Bibliotecàries.¹⁴³ A més de donar classes i conferències i escriure cartes a l'*Avui* i al *El Temps*, va publicar articles en diverses publicacions periòdiques, com *Estimats Amics* (amb el pseudònim de «Maragai»), *Pont Blau* i *Recull Literari*, les novel·les infantils *Ankh. Enigma al país dels faraons* (1981), *Rongo-Rongo* (1983) i *Karakóram* (1986), editades per les Publicacions de l'Abadia

¹⁴³ Assumpció ESTIVILL RIUS, «Una mirada retrospectiva: de l'Escola Superior de Bibliotecàries a la Facultat de Biblioteconomia i Documentació (1915-2005)», *BID. Textos Universitaris de Biblioteconomia i Documentació*, núm. 16, juny 2006, <https://bid.ub.edu/16estivi.htm>, reproduïx una fotografia del 12 de febrer de 1938 d'un grup d'alumnes entre les quals es troba Martina Aragay. L'oncle la va retratar en un oli que va exhibir en una exposició a les galeries SYRA, de Barcelona, el 1949 (Xavier CASTANYER I AGELET, *Josep Aragay, artista i teòric del noucentisme*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012 p. 274, en què s'informa, a més, que el pare d'ella, Jaume, ja era difunt). El 1983 «es va fer efectiva una important donació» de Martina Aragay al Museu Municipal Josep Aragay (MMJA), de Breda, vint-i-cinc peces produïdes entre els anys 1908 i 1930 (Xavier CASTANYER I AGELET, *La projecció d'un ideal estètic durant el Noucentisme. Josep Aragay i Blanchart (1889-1973)*, tesi doctoral, dir. Maria Josep Balsach Peig, Universitat de Girona, 2010, p. 753-754). Miquel GIL I BONANCIÀ, «El noucentista Josep Aragay i el seu Museu de Breda», *Revista de Girona*, núm. 113, 1985, p. 80, n'havia precisat el mes, el «juliol», i que consistien sobretot en gerros, entre els quals «un monumental de la sèrie de la "Font" de la Porta de l'Àngel de Barcelona», plats i rajoles. Agraïxo a Xavier Castanyer, director del MMJA, que m'hagi facilitat la consulta de la correspondència de Martina Aragay, la mare i Humbert Pardellans amb Josep Aragay i la dona que s'hi conserva. De diversos documents de la postguerra aprofitats per escriure-hi darre-ra (ANC1-3, 03.01.07, 3.31.03.09 i 3.03.01.11), es dedueix que la família més pròxima de Martina Aragay tenia un negoci de fabricació de paper i cartró, el delicat estat de salut de la mare i dissensions entre els germans. Sobre Octavi i Ramon es localitza documentació al CDMH, <https://pares.culturaydeporte.gob.es/inicio.html>. *La Vanguardia*, 35617, 18-12-1980, p. 38, publica la «cédula de citación» del Jutjat de Primera Instància, núm. 5 de Barcelona, del «juicio universal de testamentaria de doña Anna Queraltó de la Torre, instado por su hija Martina Aragay». Deu ser ella la «Martina Aragay» esmentada abans de la guerra en la premsa per la pràctica de diversos esports.

de Montserrat, i, amb el pseudònim d'«Anna Quer», els llibres *Casal Català de Buenos Aires* i *Els noranta-cinc anys del mestre Pau Casals*, editats per aquesta entitat el 1971.¹⁴⁴

4.8 La lluita clandestina

Amb vista a l'alliberament, el 12 d'abril de 1943 es van demanar informes de Pardellans a «las autoridades» de Vilanova i la Geltrú i el 27 es van reclamar, tant a l'ajuntament (l'alcalde aleshores era Eduardo Pascual Fàbregas), que el va tramitar el 10 de maig (ACG, 504), com a la FET-JONS, que no el va enviar (en aquest apartat, si no indico altra font, la informació prové de l'expedient penitenciari). El 17 se n'acredita l'alfabetització i la «instrucción religiosa» i l'endemà se suggereix la llibertat condicional, que dos dies després és recomanada per la Junta de Disciplina. El 7 de juny va ser proposada, el 13 de juliol aprovada (AGA, lligall 754, 30) i el dia acostumat, en commemoració de l'Alzamiento, el 18 de juliol, va ser executada «con destierro».

Preveient-ho, el 23 de maig Pardellans ja havia sol·licitat la residència al c. de Sant Bartomeu, núm. 8, de Palma de Mallorca. Aquesta destinació va ser comunicada a la Dirección General de Prisiones y al director de la Prisión Provincial d'aquesta ciutat. En «los fon-

144 Pel que fa a *Estimats Amics*, veg. Lluís GASSÓ I CARBONELL, «Petita història de l'estudi del carrer de Sant Pau», *Evocacions i records*, Mataró: Airda, 2012, i SAMSÓ, *La cultura catalana entre la clandestinitat i la represa pública*, vol. I, p. 195-215. En Josep Maria BALCELLS, *Revistes dels catalans a les Amèriques*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1988, figura com a col·laboradora d'*El Poble Català*, de Mèxic, en la primera etapa, igual que Humbert Pardellans, però no s'hi localitzen escrits amb aquestes signatures (tampoc en revistes homònimes). Podria tractar-se d'una confusió amb l'entrada següent, relativa a *Pont Blau*, error que s'hauria reproduït en Vicenç RIERA LLORCA, *Els exiliats catalans a Mèxic*, Barcelona: Curial, 1994, p. 77-78. Veg. també Ramon BASSA I MARTÍN, «Literatura infantil catalana i construcció nacional (1939-1985) (Anàlisi del missatge educatiu)», *Educació i Història*, núm. 3, 1997-1998, p. 134. El pseudònim d'«Anna Quer» s'identifica en Joan ROCAMORA [I CUATRECASAS], *Catalanes en la Argentina. Centenario del Casal de Catalunya*, Buenos Aires: Casal de Catalunya, 1992, p. 178 i 251, en què s'indica també que «obsequiaba a los socios del Centro de Mendoza y del Casal de Buenos Aires con audiovisuales y conferencias de alto contenido cultural y patriótico», a més «de cursos de catalán y otras actividades».

dos documentales de las Direcciones Generales de la Policía y de la Guardia Civil» del Ministerio de Interior, es conserva un document del 5 de gener de 1944, signat pel «jefe superior» de la policia, en què es transcriu al «comisario-jefe», «para conocimiento y efectos», una «nota del Servicio de Información» de la Dirección General de Seguridad del 29 de desembre de l'any anterior en què s'adverteix que Pardellans es limitava a viatjar a l'illa quan s'havia de presentar, «llegando el mismo día desde Barcelona, a cuya capital regresaba después de hecha la presentación y entrevistarse con varios reclusos e izquierdistas, a los que entregaba propaganda roja», i que no havia efectuat la compareixença «correspondiente al presente mes».

Jaume Martínez i Vendrell, que, recordant la condició de comandant de l'exèrcit republicà de Pardellans, el defineix com a «molt metòdic i d'una gran capacitat de treball», evoca que el 1943 es va unir a Gregori Font Cativiela, que coneixia de les anades abans de la guerra a Vilanova i la Geltrú i amb qui havia coincidit a la presó, van viure junts en una pensió del Poble Sec i van treballar en la mateixa feina.¹⁴⁵ Font havia deixat la de mecànic a la Colònia Güell per dedicar-se més plenament a l'organització i, en particular, per portar a terme, en col·laboració amb Joan Grau i Santiago Pey, tasques d'informació per a un possible desembarcament dels aliats, que s'havien interessat, en particular, per la badia de Roses, Montjuïc i les platges properes a Barcelona.¹⁴⁶ Obtingudes les dades, Pardellans les va traslladar al plànol i va redactar-ne, amb termes militars, un informe, que Martínez i Vendrell considerava un dels «més complets, vera-

145 Jaume MARTÍNEZ I VENDRELL, *Una vida per Catalunya. Memòries (1939-1946)*, Barcelona: Pòrtic, 1991, p. 158. Es conserva l'expedient penitenciari de Gregori Font i Cativiela a l'ANC i se l'esmenta en el document «La complicidad de U.S.A. en el comunismo clandestino español», reproduït en Jordi FINESTRES / Josep Maria SOLÉ I SABATÉ, «Espiant els nazis. L'aventura dels espies catalans al servei dels Estats Units», *Sàpiens*, núm. 75, gener 2009, p. [26]. Veg. també Antoni MALARET I AMIGÓ, *Jaume Martínez Vendrell*, Barcelona: El Llamp, 1990, i la semblança de Font d'Agustí Barrera i Puigví a <http://www.llibertat.cat/2011/07/gregori-font-i-cativiela-1913-1991-14566>, recollida en el seu llibre *Inscrit en la memòria històrica*, Barcelona: Edicions 1979, 2013, p. 157-161, i Octavi VILADROSA, *Sang, dolor i esperança. La Generalitat republicana i la primera resistència independentista (1931-1946)*, a cura d'Agustí Barrera, Barcelona: Dux, 2010, *passim*.

146 MARTÍNEZ, *Una vida per Catalunya*, p. 159.

ços i brillants» dels que havia llegit.¹⁴⁷ En general, qualifica la tasca d'aquest grup d'«extraordinària».¹⁴⁸ Al novembre, però, van saber que la policia s'havia presentat a la dispesa de Gregori Font i van mirar d'avisar-lo, però ja l'havien pres.¹⁴⁹ Com Martínez Vendrell i d'altres, Pardellans aleshores es degué d'amagar temporalment.

Malgrat tot, el 4 de setembre de 1945, havent sol·licitat Pardellans, poder establir-se a Cornellà, es demana un informe a la Junta de Libertad Vigilada de Barcelona, que es reclama el 16 d'octubre. Essent positiu, es remet l'11 de novembre a la Dirección General de Prisiones, de Madrid, que el confirma el 22 per telegrama, i se l'autoritza a residir a Vilanova i la Geltrú.

147 Ibid.

148 Ibid.

149 Ibid., p. 263.

5 L'exili

5.1 Refugiat a París

Havent estat capturats el 8 de juny de 1946 bona part dels activistes de la secció militar del Front Nacional de Catalunya arran de l'intent de desplegament automàtic d'una senyera i una estelada a l'estadi de Montjuïc durant un partit de la Copa del Generalísimo,¹⁵⁰ Pardellans es va exiliar a l'Estat francès. L'1 de març s'havia tancat la frontera hispanofrancesa, per bé que es creuava sovint clandestinament.¹⁵¹ S'ha situat el trasllat de Pardellans a París el 1947,¹⁵² però la data de la «nomination» i la «installation» com a «assistant d'espagnol» que figura en l'expedient del Lycée Carnot, del boulevard Malesherbes, núm. 145, al districte XVII de París, és l'1 d'octubre de l'any anterior, si bé no s'hi conserva el nomenament d'aquell curs, a diferència de la resta.

En tot cas, sembla que de primer va anar-hi sol i que es degué casar amb Martina Aragay a París. La dona de Víctor Alba, Noémie Boune (Loute), li va comentar el 9 de juny de 1947, en una carta des d'aquella ciutat, que, com ha anat a veure la sogra, Elvira

¹⁵⁰ Daniel DÍAZ ESCULIES, *El Front Nacional de Catalunya. 1939-1947*, Barcelona: La Magrana, 1983, p. 99-101; íd., «De de la fundació a la hibernació», Daniel DÍAZ I ESCULIES / Fermí RUBIRALTA I CASAS / Jaume RENYER I ALIMBAU, *Una història del Front Nacional de Catalunya (1940-1990)*, pròleg de Josep M. Solé i Sabaté, Lleida: Pagès, 2006, p. 59-59, i íd., «La primera resistència al franquisme: el Front Nacional de Catalunya (1939-1960)», *1r Congrés d'Història de d'Independentisme Català*, Reus: Centre de Lectura, 2007, p. 156; Roger PRIMS I VILA, *De la fosca al desvetllament. El Front Nacional de Catalunya de la dècada dels cinquanta*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008, p. 22...

¹⁵¹ Veg. Isabelle CABROLIER-LOSTANLEN, «Irradiación cultural frente a ruptura diplomática. El mesianismo francés ante el cierre de la frontera española. 1946-1948», *Hispania*, vol. LXVII, núm. 226, maig-agost 2007, p. 693-720; Daniel Díez ESCULIES, *De la guerra civil, l'exili i el franquisme (1936-1975)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008, p. 173-176; Josep CALVET, *Les muntanyes de la llibertat. El pas d'evadits pels Pirineus durant la Segona Guerra Mundial (1939-1944)*, Barcelona: L'Avenç, 2008; Assumpta MONTELLÀ, *Contrabandistes de la Llibertat*, Badalona: Ara Llibres, 2009, i Francesc VILANOVA, «Apropiacions i usurpacions», *L'Avenç*, núm. 353, gener 2010, p. 53-55.

¹⁵² MANENT, entrada de la GEC, i VIRELLA, «Un convent que fou presó franquista», p. 295.

Elias, la «fiancé» de Pardellans, miraria d'obtenir notícies sobre ell (ANC1-219, part per catalogar). El 18 de setembre, en una carta a la mare, Alba s'estranya de l'emparellament: «Vaja, en Pardellans, amb la senyora amb ell. Què diantre deu fer? Sembla que s'havia tornat, ell amb la seva *gueule*, una mica gigoló. Però això entre nos» (ANC1-219, 01.1.2). Un amic d'Alba que signa només «Santi», li explica en una carta el 12 de desembre (ANC1-219, part per catalogar), que ha vist diverses vegades Pardellans amb l'esposa («antes novia») i que el vol escriure. Es pregunta si Pardellans «se sentirá un nuevo Hernán Cortés», potser alludint, a més de la condició de conqueridor, a la possibilitat que pensés marxar a Mèxic.

En el document que hem vist que acredita que el 10 de gener de 1948 Pardellans era membre de la Secció de Ciències de Cultura Catalana, figura que residia al núm. 22 del carrer de la Verrerie (París IV), al barri de Saint-Gervais.¹⁵³ En l'expedient de l'institut, consta que vivia ja al carrer del Général Appert, núm. 7, a Passy (París XVI) («Notice individuelle» per al curs d 1948-49 del 12 de novembre), adreça que se substitueix a la seva fitxa per la del carrer Paul Albert, núm. 4 (París XVIII), a Montmartre, la qual figura també en la majoria de documentació.¹⁵⁴ Albert Virella recorda que Pardellans vivia en un «un minidepartament interior» en aquest barri.

N'agreujava les penúries econòmiques el manteniment dels pares, que s'havien quedat a Vilanova i la Geltrú, ja vells. «Pour avoir le plus d'argent possible» per enviar al pare, amb pulmonia, i la mare, en una carta al director del Lycée Carnot datada a París, el 26 de febrer de 1951, li va proposar d'anar a treballar, tot i estar de baixa per un herpes zòster, que li havia afectat la meitat dreta del front i el nervi òptic d'aquest costat, però l'endemà li va contestar que no

¹⁵³ En el fons Masot (ANC1-3, 12.02.04, III), es troba una fitxa amb el cognom Pardellans manuscrit, en què, capgirant-la, es llegeixen les adreces de «Monsieur» Naveira (carrer Paulin Enfert, 6, de París), a la mateixa cara, i, a l'altra, de la joieria Boudrié (Bulevard de l'Hôtel-de-Ville, 43, de Saint Yrieix la Perche), que, segons s'indica, va efectuar un pagament el 21 de desembre de 1946. Sembla que es tracta, però, merament de fitxes comercials reaprofitades, en moltes de les quals figura tan sols un cognom escrit a mà.

¹⁵⁴ Per exemple, també consta en dues llistes de membres d'Estat Català (una de 1955 i l'altra sense data) que guarda Rafael Surroca i Tallaferro, el qual ha tingut l'amabilitat d'enviar-me'n una reproducció, i en la d'ANC1-3, 03.05.04.

tindria cap perjudici econòmic per no impartir classes fins al 5 de març (expedient de l'institut).

El 20 de març de 1952 Pardellans va obtenir la «Carte de Séjour de Résident Privilegié» AP23121 (ANC1-3, 04.01). El 16 d'abril de 1956 es va preguntar encara, però, al director del Lycée Carnot si Pardellans podria ser considerat «réfugié politique» i, atesa la resposta afirmativa, el 24 es va notificar que se li havia reconegut aquesta condició (expedient). Ho era realment, perquè, segons li va advertir Rius en una carta del 16 de març de 1957 (BMVB, CL Riu 13.1384), la Guàrdia Civil havia preguntat recentment per ell, com havia fet ja en morir el pare, la primera quinzena de l'any anterior.¹⁵⁵

La vida que portava amb la dona a París la resumeix en la carta a Víctor Alba de l'11 de juliol de 1949 (ANC1-219, part per catalogar):

Em preguntes què fem ací. Doncs bé, sobretot mirem i vivim i després meditem, i tornem a mirar i a viure i a meditar... Però, saps què? Que encara no hem trobat un altre català que fes el mateix. (No vull dir amb això que no existeixi; dic simplement que encara no l'hem trobat). Així és que, de mica en mica, hem amollat la relació amb les representacions de les tertúlies de Sant Andreu, Hostafrancs, Horta, Districte IV, etc., en què ens va semblar trobar-nos en arribar. Així és que passem els dies fent una feina que ens dona a conèixer molta de gent (donem lliçons de castellà a francesos, anglesos, alemanys, russos, polonesos, jueus...); de tant en tant llegint o anant al teatre o viatjant per França i pels altres països d'Europa... Tot això ens plau més que sentir a dir a en Pau que en Pere és un fill de puta o a en Pere dir el mateix d'en Pau, per exemple. Hi ha en nosaltres un desig d'universalitat i de particularitat a l'ensem. (No és aquest sentit el que hauria de tenir Catalunya per tal d'arribar a ésser políticament?). I amb aquest desig anem mirant i vivint i meditant. I naturalment, encantats de trobar-nos a París, potser el millor lloc del món per a veure, viure i meditar, si es tenen ulls, sexe i cervell... De tant en tant, escrivim quelcom, fruit de tot això...

¹⁵⁵ Figura en la llista dels traspassats entre l'1 i el 15 de març de 1956 de *Villanueva y la Geltrú*, núm. 526, 24-3-1956, p. 9.

5.2 Intel·lectual d'Estat Català

L'1 de març de 1947 Pardellans, amb altres membres de la Delegació d'Estat Català a París, va felicitar Joan Masot per la presidència del Casal de Catalunya d'aquella ciutat (BPR, CEHI DO 48/1).¹⁵⁶ No trigarà a guanyar-se la confiança d'aquest rellotger establert a París el 1922 i, emparat per ell, esdevindrà un dels màxims dirigents del partit.¹⁵⁷ Entre els papers de Masot, es troba un organigrama radial en què tot gira a l'entorn d'«Indòmit», conegut pseudònim seu, i, entre altres satèl·lits, figura el grup d'«E[stat]. C[atalà].» a París, encapçalat per l'«Ocell» (ANC1-3, 01.07), criptònim que ha de correspondre a Pardellans.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Quan Masot tornarà a presidir el Casal el 1960, Pardellans el felicitarà de nou, tant pel nomenament com pel discurs, que va revisar (ANC1-3, 06.13.10.07). Sobre aquesta societat, veg. Phryné PIGENET, *Le Casal de Paris. Première approche de l'exil catalan*, memòria presentada a l'Institut d'Études Politiques de París, dir. Pierre Milza, 1993; id., «Les Catalans du Casal de Paris», *Le Paris des étrangers depuis 1945*, París: Publications de la Sorbonne, 1995, p. 77-93, i id., *Les catalans espagnols en France au XXème siècle. Exil et identités à l'épreuve du temps*, dir. Marie-Claude Blanc-Chaléard, tesi doctoral, Université Paris Ouest La Défense; Maria LLOMBART HUESCA, *Exil, résistance, engagement*, dir. Montserrat Prudon / Pere Gabriel, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2004, vol. I, p. 228-234, 265-267 i 290-294, i id., *Les exilés catalans en France*, Saint-Denis: Université Paris 8 Vincennes Saint-Denis, 2006, p. 160-165 i 212-217. No em consta que Pardellans en fos soci, però, en tot, cas hi va ser convidat a diversos actes (ANC1-3, 01.12.0, 06.13.01 i 06.13.19), se li va enviar la revista *Caliu* (ANC1-3, 06.13.03 i 07.26) i s'hi va proposar com a conferenciant (ANC1-3, 06.13.24).

¹⁵⁷ El destaca com a tal també Fermí RUBIRALTA I CASAS, *Estat Català sota el franquisme (1939-1968). La lluita independentista contra el franquisme*, pròleg de Mercè Morales, Barcelona: Base, 2021, p. 164-165, remetent per a la «trajectòria» a VALL, «Humbert Pardellans, dels camps "de l'absurd" a París». Veg. les dades autobiogràfiques que Masot volia enviar a Joan Rocamora [i Cuatrecasas] (ANC1-3, 01.150); Víctor CASTELLS, «Joan Masot i Rodamilans», *El Consell Nacional Català (1953-1975). Una voluntat de participació col·lectiva i presència internacional*, Barcelona: CNC, 2005, p. 99-106; Robert SURROCA I TALLAFERRO, *El rellotger de París*, [s. l.]: [s. n.], 2005... Agraïxo aquesta darrera referència a Joan Rocamora Aguilera.

¹⁵⁸ El pseudònim de Masot es deu inspirar en el nom del grup Els Indòmits, al qual es va incorporar el 1919 (carta a Rocamora citada). Pel que fa al de Pardellans, que no figura en la llista elaborada per Salvador Bartolí a fi d'ajudar a la interpretació del fons Masot (ANC1-3, 12.07), es dedueix clarament de diversa documentació que anirà comentant i remarca alguns aspectes de Pardellans, com la volada del pensament, els desplaçaments i la llibertat.

El 12 d'abril de 1955 Masot arribarà a ponderar a Esteve (BPR, CEHI DO-C, 32/17):

Pardellans és un gran pensador, d'una erudició importantíssima, amb una cultura molt àmplia, recolzada en estudis fets i en una biblioteca formidable que té a casa seva. Ell ens pot ajudar d'una manera decisiva quan ens trobarem en conflictes amb «intellectuals» i amb «sabis»... Ell pot jugar el rol d'eminència gris, d'un Richelieu que es pugui manifestar un dia entre els homes d'Estat Català.

El 26 de juliol li insisteix: «Hem de procurar que Pardellans sigui el nostre mentor en tot el “tinglado” que ens portem de cap i sobretot en els aspectes de manifestacions literàries i doctrinals» (BPR, CEHI DO-C, 32/17).

Esteve ja havia convidat Pardellans a «una reunió fraternal d'intellectuals i escriptors joves catalans i occitans» promoguda per Batista i Roca i celebrada a Andorra el 24 d'agost de 1954, preguntant-li que hi assistís per l'interès a «tenir nous contactes amb la intel·lectualitat catalana» (BPR, CEHI DO-C 32/21). Havia tramitat també la designació de Pardellans com a conseller del CNC, proposada el 3 de juliol de 1955 i acceptada el 24 per Miquel Ferrer, des de Mèxic, si bé el 18 d'octubre aquest en va ajornar la tramesa del nomenament (BPR, BPR, CEHI DO-C, 32/17, carta d'Esteve a Masot, 6-6-1956).

Com a observador del CNC i en representació d'Estat Català, Pardellans havia participat en la cinquena reunió de la Treva Catalana, promoguda amb la CNT, el MSC i el POUM, el 18 de juny de 1955, cobrint la plaça alliberada per Gabriel Nogués i Pahí,¹⁵⁹ i ho farà en la sisena, el 10 de setembre (ANC1-3, 06.63.01). En una anotació sense data de Masot es recorda: «Veure punts Pardellans: institucions caducades» (ibíd.), els quals deuen correspondre als d'un full de títol similar, en què es desenvolupa una proposta que sembla redactada per Pardellans (ANC1-3, 06.63.03). També deuen ser seves les correccions de la «Declaració de Treva Catalana» definitiva, datada l'octubre de 1955, i la traducció al castellà en què s'aprofita el revers d'una

159 Com m'han confirmat familiars seus, era fill del filòleg Gabriel Nogués i Garcia i nebot de l'escultor Anselm (veg. GEC). Li ha de correspondre el nom en clau d'«Arbres».

carta que el 15 d'octubre d'aquell any li havia adreçat Rius, que ja comentaré (ibíd.).¹⁶⁰

El 7 de gener 1956 Esteve va proposar a Masot que Pardellans s'incorporés a les reunions d'Estat Català dels «quatre», és a dir, d'ells dos, Salvador Bartolí i Antoni Turró (BPR, CEHI DO-C, 32/17). El 23 de març Masot va convocar Pardellans a una «reunió extraordinària dels participants a la coalició» per al lliurament del projecte de la declaració esmentada i sobre assumptes «d'actualitat» i va aprofitar per adjuntar-li «un informe relatiu a l'afer de *Cartes d'Europa*», revista editada a París pel Consell Català del Moviment Europeu, que propugnava un Congrés de la Democràcia Catalana (ANC1-3, 06.63.01). El 5 de juny Pardellans va ser convocat com a conseller del CNC al ple de Tolosa del 17 per Esteve, secretari de la Delegació a França, però va respondre cinc dies després que, per acceptar aquest càrrec, caldria que fos confirmat per Mèxic i que el CNC i la II Conferència Nacional Catalana s'adeqüessin a «la ponència elaborada per Estat Català per tal de fixar la política de Treva Catalana» (ANC1-3, 06.27.01). De totes maneres, en va delegar la representació a Masot i va ser designat per unanimitat membre de la Comissió Organitzadora de la II Conferència Nacional Catalana a França (ibíd. i ANC1-3, 06.27.04).

El 18 de juny Masot va escriure Pardellans des del tren, camí de La Tor de Querol, manifestant-li la «satisfacció» per aquest ple i la reunió del dia anterior relativa a la Treva Catalana i ajornant la resposta d'una nota que, mitjançant la filla, Caterina Monstserrat, li havia tramès el dia 14, que ha de correspondre a la del revers de la p. 143 (numerada a mà) de les compaginades —sense cap correcció— de *Dotze Hores* (ANC1-3, 06.27.07). Pardellans s'hi ofereix a esbossar, si se celebrés la II Conferència, una «moció» proposant un «Comitè d'Acció Nacional», que podria presentar la Treva Catalana, i hi adverteix que, «si es fa alguna ponència, cal que l'elaborin tècnics» «de debò». Tornarà a delegar en Masot, però, la representació en el ple de Tolosa del 16 de setembre, amb una autorització signada a París el dia 5 (ANC1-3, 06.27.01).

¹⁶⁰ Esteve va demanar a Masot que advertís Pardellans de la indiscreció de reutilitzar determinats papers (BPR, CEHI DO-C 32/17, 5-12-1957).

Esteve, tot i haver manifestat el 19 de desembre que confia en l'«Ocell» per «establir un pla ben delimitat per poder actuar com a Estat Català i com a CNC, conjuntament i harmònica», el 5 de gener de 1957 conclou que Pardellans «resta al marge de les activitats actuals» del Consell (ibíd.). L'endemà prega a Masot que, tant ell com Pardellans, tornin als «rangs actius» del CNC (BPR, CEHI DO-C, 32/17). Miquel Ferrer i Sanchis, en una carta a Jordi Arquer des de Mèxic del 24 de març, considera que la traïció de Josep Pallach al pacte de la Treva ha deixat «galdosos» els «ingenus i revolucionaris infantils Masot-Pardellans».¹⁶¹ Amb tot, Pardellans continuava encarregant-se almenys dels comunicats, com prova un telegrama del 6 d'abril de Masot, en què li demana que n'interrompi la publicació (ANC1-3, 06.27.01). Encara el 1959 Pardellans va adreçar unes notes a membres del CNC demanant unitat i sollicitant que una reunió es convoqués quan li anava bé, les quals, segons una carta de Lluís Esteve a Masot del 18 de març (BPR, CEHI DO-C 32/18), no van ser gaire ben rebudes, contribuint-hi altres reticències envers ell.

D'altra banda, Pardellans va ser tingut en compte en altres assumptes. Per exemple, figura entre aquells a qui es va enviar, amb el núm. 22 d'*Estat Català*, de febrer del 1957, una proclama a propòsit les declaracions d'Henri Torrès, advocat de Macià, a *France-Soir* (ANC1-3, 03.01.22). No assisteix a sengles reunions del 12 de març i del 10 de maig convocades per la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya arran de conflictes universitaris barcelonins (ANC1-3, 01.50 i 06.36), tot i que se li tramet una còpia d'una carta a Masot de Carles Osorio, delegat d'aquesta associació a l'exterior, datada el 10 de maig (ANC1-3, 06.36). També s'envia a l'«Ocell» un document sobre les relacions d'Estat Català amb Tarradellas el 31 de novembre (ANC1-3, 01.84);¹⁶² el projecte de proclamació de la República

161 Josep TERMES, *Fons Jordi Arquer. Correspondència (1939-1985)*, Catarroja: Afers / Barcelona: Centre d'Estudis Històrics Internacionals, 2004, p. 85.

162 Es conserva correspondència de Pardellans i d'Estat Català amb Tarradellas en el seu fons de l'Arxiu de l'Abadia de Poblet (AAP), digitalitzada a <https://arxiusenllinia.cultura.gencat.cat>. Ja en citaré alguna carta o postal, però, en general, mostra que, a final dels cinquanta i començament dels seixanta Tarradellas informa Pardellans d'algunes qüestions polítiques, mantenen diverses converses i estableixen una relació cordial, que, segons sembla, es va interrompre.

Catalana pels exiliats de 1958 (ANC1-3, 01.09) i, segurament l'any següent, còpies de les «Résolutions d'UNESCO concernant le libre fonctionnement de l'éducation», del 30 de novembre de 1956; la «Declaració de la Comissió Política» d'Estat Català de gener de 1958 (ANC1-3, 03.01.35); la nota tramesa «To the Members of the Executive Council and Debated to the Tenth General Conference of the United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation», del 25 d'octubre de 1958 (ANC1-3, 01.34) i un article titulat «Indalecio Prieto. Su amor a los vascos, a la decencia democrática y a la libertad», de l'agost de 1959 (ANC1-3, 01.141.03). El 21 de febrer de 1961 figura encara en una llista d'intel·lectuals catalans per a l'escriptor Ivan Gaussen (ANC1-3, 03.05.01), però sembla que s'havia anat distanciant d'aquest rol.

5.3 La docència i la traducció

De 1946 a 1965, Pardellans va ser «assistant d'espagnol» al Lycée Carnot de París. Segons es documenta en l'expedient d'aquest centre, el 18 de juny de 1957 el director manifesta que «exerce ses fonctions avec exactitude et régularité» i que «il intéresse les élèves et obtient de bons résultats», entre altres informes en la mateixa línia. Prova de la preocupació per la tasca, ofereix la reciprocació de correspondència entre algun «franceset» o alguna «franceseta» amb alguna «noieta» en una carta a Rius del 27 de desembre de 1951 (BMVB, CL Riu 13.1133).¹⁶³ El 10 de setembre de 1956 Lluís Esteve informa que «P[ardellans].» ha demanat de comunicar a «M[asot].» que tem que el Ministère d'Éducation Nationale li tregui el «lectorat» per una denúncia per «separatista perillósíssim» (BPR, CEHI DO-C 32/19), però no va ser així.¹⁶⁴

163 Han donat notícia de la col·locació al Lycée Carnot i a l'École Berlitz la necrologia de *Vilanova y la Geltrú* i PUIG, *Diccionari biogràfic de Vilanova*, p. 243, i, tan sols en aquesta acadèmia, Cèsar RODRÍGUEZ SOLÀ, «Ricard Rossell i la Germanor Vilanovina», *Reembres*, núm. 17, 1998, p. 24.

164 Seguint les recomanacions de «M[asot].», hi proposa de situar les cartes indicant la segona lletra de la població i d'adoptar un pseudònim, com fa ell, que pren el de «Sagi-

En l'expedient, consta també que, complementàriament, va fer classes per a l'École Berlitz de París («Notice individuelle» esmentada, en què s'especifica que hi cobrava 800 francs, i carta de Martina Aragay enviada al director del Lycée des de Barcelona l'11 de setembre de 1968, en què es precisa que hi ensenyava «langues, commerce et civilisation espagnoles»). En el fons Masot de l'ANC, es trobem diversos documents de l'École Berlitz i exercicis de llengua espanyola perquè s'han reaprofitat per escriure-hi al darrere. Amb la capçalera del servei de traducció de la Berlitz School of Languages de Los Angeles, el 14 de juliol de 1959, Josep Carner Ribalta, a qui havia parlat de Pardellans el director de la delegació de París, li va demanar tramitar que les Éditions Gallimard no li cobressin gaire pels drets d'autor de la traducció de Paul Valéry que volia publicar per a la Selecta (ANC1-3, 02.74). La carta, segons s'hi va anotar, va ser resposta el 8 de setembre i el 1961 aquesta editorial va publicar-ne les *Poesies completes*.

Segons evoca Albert Virella, Pardellans, «al cap d'uns anys» de marxar a França, li va escriure comunicant-li que «era lector d'espanyol a la Sorbona»,¹⁶⁵ però no consta en la documentació del Lycée Carnot i, en aquesta universitat, segons han tingut l'amabilitat de respondre'm, no es conserven expedients d'aquesta categoria de professorat. Podria tractar-se d'una confusió, afavorida pel fet que, com veurem, a vegades Pardellans utilitza la designació de «lector» per referir-se merament a la condició de professor.

Pardellans degué exercir també de traductor. En cartes del 31 de març 1955 i del 10 d'agost de 1955 (ANC1-667-T-1635), va suggerir a Triadú que demanés traduccions per fer a Julián Gorkin (pseudònim de Julián Gómez García), per a la revista *Cuadernos [del Congreso por la Libertad de la Cultura]*, i al director de la Berlitz.¹⁶⁶ En l'*Aide-*

---

tari», que han emprat també d'altres, com s'ha identificat en Albert MANENT i Josep POCA, *Diccionari de pseudònims usats a Catalunya i a l'emigració*, Lleida: Pagès, 2013, p. 405.

165 VIRELLA, «Un convent que fou presó franquista», p. 295.

166 Sobre la revista, veg. Olga GLONDYS, *La Guerra Fría cultural y el exilio republicano español. Cuadernos del Congreso por la Libertad de la Cultura (1953-1965)*, Madrid: CSIC, 2013. Triadú recorda les relacions amb els nacionalistes parisencs en «Aquell Front Nacional de Catalunya que vaig conèixer i estimar», SURROCA, coord., *Memòries del Front Nacional*, p. 55-57.

mémoire d'espagnol, jugant amb una cèlebre paronomàsia, Pardellans havia advertit que «il est plus facile d'être *tradittore* que *traduttore*» i recomanat, remetent a les *Cartas marruecas*, de Cadalso, d'anar de l'expressió original a la idea i reescriure-la de nou en l'altra llengua.¹⁶⁷

5.4 La importació i l'exportació de publicacions

En una semblança de la filla de Rius, es destaca Pardellans entre els exiliats que tingueren «bones amistats» amb el pare «a través del vilanovisme i dels llibres i publicacions catalanes».¹⁶⁸ Ho prova que s'han conservat cartes de Pardellans (si no indico el contrari, les citades són seves i datades a París) i una de Martina Aragay, des de Barcelona, a Rius i algunes còpies de les enviades per ell a la parella, una de les quals coincideix amb l'única lletra original de Rius que he pogut localitzar, la que, com hem vist, es va aprofitar per anotar-hi la «Declaració de “Treva Catalana”» (ANC1-3, 06.63.03). Aquesta correspondència comprèn del 15 de març de 1951 al 21 de maig de 1960, amb freqüència inconstant, per bé que, segons se'n dedueix, no s'ha conservat tota.

Com remarca Pardellans, el preu de les publicacions hispàniques a París era abusiu (29-5-1951, BMVB, CL Riu A17.2356), encara que com a professor tenia dret a un descompte del 10% en obres de la seva especialitat i alguns llibreters li'n feien almenys un 20% (ibíd.; 16-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1134). Aquesta rebaixa, juntament amb el fet que Rius no pugui comprar directament als editors francesos, perquè no és cap importador autoritzat (ibíd.), fa que el preu de Pardellans li resulti interessant, fins i tot per revendre.

A fi d'abaratir els costos de la duana (29-5-1951, BMVB, CL Riu 17A.2356), Pardellans es feia enviar les publicacions al Lycée Car-

167 MICHEL / PARDELLANS, *Aide-mémoire d'espagnol*, p. 5-6.

168 Rosa RIUS I MONRÓS, *Joan Rius i Vila (1912-1986)*, Vilanova i la Geltrú: Ajuntament, 1999, p. 16. Veg. també PUIG, *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*, p. 282. Joan Ventosa i Roig evoca també intercanvis bibliogràfics seus amb Rius en *Notes de la nostra vida a Mèxic (1942-1956)*, Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 2004, p. 264.

not (1-10-1951, BMVB, CL Riu 13.1131; 22-10-1955, BMVB, CL Riu 17A.2066; 22-10-1955, *ibíd.*) o, si per les dates o l'embalum, s'havien de trametre a casa, demanava que s'indiqués que era professor d'aquest centre (24-10-1951, BMVB, CL Riu 13.1130). Aprofitaran també, però, els viatges de coneguts, com l'excoronel Carles Botet i Vehí (cartes a Rius, 27-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1133, i a Triadú, 19-11-1954, ANC1-667-T-1635),¹⁶⁹ l'artista i escriptora Felícia Fuster (3-1-1952, BMVB, CL Riu 3.1132) i Martina Aragay, que a més d'estar-se a Barcelona, on el germà Octavi i la mare li recollien els llibres, es va arribar a Vilanova i la Geltrú (18-9-1955, BMVB, CL Riu 17A.2069; Rius, 20-12-1955, BMVB, CL Riu 17A.2970; Rius, 9-1955, BMVB, CL Riu 17A.2071). S'han conservat sengles factures de l'Agence Parisienne de Voyages, del 2 i del 8 d'agost [de 1955] per l'adquisició d'un bitllet de Talgo amb suplement de llitera per a Barcelona i un de tornada des de Cervera a París, també amb cotxe-llit, a nom de Martina Aragay, juntament amb una altra emesa l'endemà a nom del marit pel desplaçament a Viena i Iugoslàvia, aprofitades per escriure-hi l'editorial del núm. 5 d'*Estat Català* (ANC1-3, 03.01.05). En una carta de Pardellans a Triadú de dos dies després, l'informa que efectuarà aquest viatge mentre ella visita Barcelona (ANC1-667-T-1635).

Pardellans s'interessa, en aquest ordre, pels llibres següents, que agrupo per colleccions només quan ho fa ell (solament en completó la referència dels autors, perquè no sempre es pot determinar l'edició que va obtenir):

Diccionario de modismos, [de Ramón Caballero], que, com era urgent i Rius tenia dificultats per localitzar-lo, va encarregar a un alumne que va viatjar a Madrid (15-3-1951, BMVB, CL Riu 17A.2362).

Historia del arte hispánico, [del marquès de Lozoya], el segon volum de la qual li va costar molt d'aconseguir, fet que li va fer desconfiar fins i tot de la formalitat de l'editorial Salvat (*ibíd.*; 3-5-1951, BMVB, CL Riu 17A.2360; 12-5-1951, BMVB, CL Riu 17A.2358; 24-10-1951, BMVB, CL Riu 13.1130; 16-12-1951,

169 Segons recorda Jaume Martínez i Vendrell, *Una vida per Catalunya*, p. 284, Pardellans, que hi havia coincidit a la presó, l'admirava perquè era un «estudiós infatigable» i per la «dignitat», que illustrava amb l'anècdota que, en preguntar-li en el consell de guerra per què no s'havia passat als Nacionals, va contestar que «no figurava a les ordenances».

BMVB, CL Riu 13.1134; 27-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1133; 6-11-1952, BMVB, CL Riu 28.4299; 12-10-1952, BMVB, CL Riu 17A.2408; 7-12-[1952], BMVB, CL Riu 17A.2407).

Gramàtica històrica del català antic, d'[Antoni] Griera, i l'*Antologia* [bé fos la de *contistes catalans*, editada l'any anterior, o la de *la poesia catalana. 1850-1950*, que havia sortit aquell any], de [Joan] Triadú, llibres ja rebuts el 3-5-1951 (BMVB, CL Riu 17A.2360).¹⁷⁰

Diccionario de la [Real] Academia Española (ibid.; 12-5-1951, BMVB, CL Riu 17A.2358), que ja li havia arribat el 29-5-1951 (BMVB, CL Riu 17A.2356; 26-6-1951, BMVB, CL Riu 13.1138).

«El gran diccionari Alcover [*Diccionari Català Valencià Balear* (DCVB)]», les condicions de subscripció al qual sol·licita el 2-5-1951 (BMVB, CL Riu 17A.2358) i que anirà adquirint (10-7-1955, BMVB, CL Riu 13.1416; Rius, setembre 1955, BMVB, CL Riu 17A.2071; 1-8-1956, BMVB, CL Riu 13.1385).

Una història de la literatura catalana, ja rebuda el 26-6-1951 (BMVB, CL Riu 13.1138). Pardellans recordava la de [L.] N[icolau]. d'Olwer [*Resum de literatura catalana*. Barcelona: Barcino, 1927] i una altra d'abans de la guerra, que no precisa, però la volia més recent (12-5-1951, BMVB, CL Riu 17A.2358). Potser es tracta del primer volum de la *Historia [General] de las literaturas hispánicas* [dir. Guillermo Díaz-Plaja, Barcelona: Vergara, 1949-1953], perquè el 5-9-1951 n'agraeix la tramesa del segon i insisteix que en vol anar adquirint la resta de seguida que surtin (BMVB, CL Riu 13.1137, 6-11-1952, BMVB, CL Riu 28.4299; 12-10-1952, BMVB, CL Riu 17A.2408).

Una geografia d'Espanya (12-5-1951, BMVB, CL Riu 17A.2358), extensa, com la d'Echevarría, però, si fos possible, «moderna» i «amb estadístiques recents» (29-5-1951, BMVB, CL Riu 17A.2356).

Els números de la «Colección Austral», d'Espasa-Calpe, següents (29-5-1951, BMVB, CL Riu 17A.2356):

.17. *Juana la Loca*. [*Su vida, su tiempo, su culpa*], de [Ludwig] Pfandal,

.62. *El conde duque de Olivares*. [*La pasión de mandar*], de [Gregorio] Marañón,

.841. *Carlos VII*. [*Duque de Madrid*], del Conde de Rodezno.

[*Ensayo de un diccionario de la literatura*, de [Federico Carlos] Sainz de Robles (ibid.; 26-6-1951, BMVB, CL Riu 13.1138). Aquesta obra figura també en la bibliografia de les antologies a cura de Pardellans.¹⁷¹

170 El 18 d'octubre de 1954 demanarà a Triadú (fons seu, ANC1-667-T-1635), al qual subscriu a l'*Express*, un exemplar de la seva selecció poètica i de Rafael TASIS, *Antologia de la poesia catalana de Lluïa a Verdaguier (segles XIII a XIX)*, Barcelona: Selecta, 1949, per regalar).

171 H. PARDELLANS, ed., *Antología de la prosa narrativa española contemporánea. 18 narraciones españolas*, París: DOCEO, 1955, p. 15, i id., ed., *Antología de la poesía española contemporánea*, p. 25.

- «Biblioteca de Innovación Cultural», de Labor (29-5-1951, BMVB, CL Riu 17A.2356):
- .69. *Historia de la España musulmana*, [de Cándido Ángel González Palencia], .83-84. *España bajo los Borbones*, de [Pío] Zabala [y Lera], .127-128. *España bajo los Austrias*, d'[Eduardo] Ibarra, .223-224. *La Edad Media en la corona de Aragón*, d'[Andrés] Giménez Soler.
  - Resumen histórico crítico de la literatura hispanoamericana*, de [C.] Ayala Duarte, i *Historia de la música española*, de [José] Subirá (ibíd.).
  - L'antologia *Narradores hispanoamericanos*, de José [Sanz y] Díaz (ibíd.), ja subministrada l'1-10-1951 (BMVB, CL Riu 13.1131; Rius, 13-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1135).
  - Més llibres d'«Austral» (26-6-1951, BMVB, CL Riu 13.1138), dels quals subratllo els guixats en la llista, que deuen correspondre als que Rius havia localitzat. Pardellans l'1-10-1951 en rebrà almenys sis, que marco en negreta (BMVB, CL Riu 13.1131), després que hagués estat retornat un paquet que li va arribar el juliol, quan era de vacances (5-9-1951, BMVB, CL Riu 13.1137):
  - .37. *El capitán Veneno [y el sombrero de tres picos]*, de [Pedro Antonio de] Alarcón,
  - .39. *El alcalde de Zalamea*, de Calderón [de la Barca],
  - .64. *Don Álvaro de Luna y su tiempo*, de [César] Silió, ja enviat el 13-12-1951 (Rius, BMVB, CL Riu 13.1135),
  - .4. *Del sentimiento trágico de la vida*, de [Miguel de] Unamuno,
  - .[5]15. *España y lo españoles [hace dos mil años. Según la Geografía de Estrabón]*, d'[Antonio] García [y] Bellido,
  - .744. *La España del siglo primero [de nuestra era (según P. Mela y C. Plinio)]*, del mateix autor,
  - .143. *Greguerías*, de Gómez [de la] Serna,
  - .514. *Los exploradores españoles [del siglo XVI. Vindicación de la acción colonizadora española en América]*, de [Charles F.] Lumis,
  - .185. *Vida e historia*, de **[Gregorio] Marañón**,
  - .360. *El Empecinado [visto por un inglés]*, del mateix autor,
  - .183. *La pata de la raposa*, de [Ramón] Pérez de Ayala,
  - .826. *Vidas de españoles célebres. [El Cid, Guzmán el Bueno, Roger de Lauria]*, del **[M. J.] Quintana**,
  - .693. *Vida del marqués de Sanfiliñana*, de **[José Amador de los] Ríos**,
  - .770. *María Cristina de Habsburgo y Lorena*, [del Conde] de Romanones, ja subministrat el 13-12-1951 (Rius, BMVB, CL Riu 13.1135),
  - .651. *Cara de Plata*, de [Ramón] del Valle-Inclán,
  - .585. *Cuentos populares [de España]*, a cura d'[Aurelio M.] Espinosa,
  - .645. *Cuentos populares [de Castilla]*, del **mateix curador**,
  - .808. *Castellanas. [Nuevas castellanas. Extremeñas]*, de Gabriel y Galán,
  - .130. *Los conquistadores [españoles]*, de [F. A.] Kirkpatrick,

.252. Martí. [*El apóstol*], de [Jorge] Mañac,
.78. *Riesgo y ventura [del duque de Osuna]*, d'[Antonio] Marichalar,
.166. *Núñez de Balboa*, d'[Octavio] Méndez [Pereira],
.971. *España y el problema de Europa. [Historia y política exterior]*, de [Juan] Beneyto,
.405. *Expedición de catalanes y aragoneses contra turcos y griegos*, de [Francisco de Moncada], ja enviat el 13-12-1951 (Rius, BMVB, CL Riu 13.1135),
.531. *Juárez. [El Impasible]*, d'[Héctor] Pérez Martínez,
.807. *Cuauhtemoc. [Vida y muerte de una cultura]*, del mateix autor,
.960. *El libertador [José de San Martín]*, de [Samuel W.] Medrano.
Pallas diccionari català il·lustrat, d'Edmon Vallès, ja rebut l'1-10-1951 (BMVB, CL Riu 13.1131; Rius, 13-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1135).
Un atlas en castellà d'Espanya o universal, però amb especial atenció a aquest país (1-10-1951, BMVB, CL Riu 13.113). El 13-12-1951 li havia enviat ja l'*Atlas portátil*, de Justus Perthes (Rius, BMVB, CL Riu 13.1135).
Diccionario Enciclopédico Espasa en 3 vols. o, millor, un de més recent (1-10-1951, BMVB, CL Riu 13.113). Rius li ofereix l'*Enciclopedia Salvat* (24-10-1951, BMVB, CL Riu 13.1130), adquirida el 13-12-1951 (Rius, BMVB, CL Riu 13.1135), els dotze volums de la qual s'hauran d'enviar en diverses remeses i urgentment, perquè li convenen per al seu diccionari d'espanyol comercial, al qual ja em referiré (16-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1134; 27-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1133; 3-1-1952, BMVB, CL Riu 13.1132, 6-11-1952, BMVB, CL Riu 28.4299 i 12-10-1952, BMVB, CL Riu 17A2408).¹⁷²
Converses filològiques, de Pompeu Fabra (Rius, 13-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1135; Rius, setembre 1955, BMVB, CL Riu 17A.2071).
Historia de España, de Pío Zabala, que continua la de Rafael Altamira, que ja tenia (27-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1133).
No havent localitzat *Escila y Caribdis de la literatura española*, de Dámaso Alonso, *Bajo el signo de Artemisa*, de Ramón de Pérez de Ayala, i *Escenas junto a la muerte*, de Benjamín Jarnés, Rius envia la biografia no demanda *Sor Patrocinio. [La monja de las llagas]*, d'aquest darrer autor (Rius, setembre 1955, BMVB, CL Riu 17A.2071; 8-9[10]-1955, BMVB, CL Riu 17A.2067; Rius, 15-10-1955, BMVB, CL Riu 17A.2068 / ANC1-3, 06.63.03).
Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico, de Joan Coromines, que, a proposta de Rius, va rebent (setembre 1955, BMVB, CL Riu 17A.2071); 8-9[10]-1955, BMVB, CL Riu 17A.2067), Rius, 15-10-1955, BMVB, CL Riu 17A.2068 / ANC1-3, 06.63.03; Rius, 15-11-1955, BMVB, CL Riu 17A.2065; 1-8-1956, BMVB, CL Riu 13.1385).

172 Una carta de l'1 de desembre de 1954 fa pensar que es va subscriure a la revista enciclopèdica *Larousse Mensuel* (ANC1-3, 03.01.09).

El que s'ha de saber de la llengua catalana, del mateix autor, *El dret català*. [La seva gènesi, la seva estructura, les seves característiques], [de F. Maspons i Anglases], *Resum de literatura catalana*, [de L. Nicolau d'Olwer], i *Conjugació dels verbs catalans*, [de Pompeu Fabra], enviats per Rius al setembre de 1955 (BMVB, CL Riu 17A.2071).

Pere el Gran, de Ferran Soldevila, obra de la qual ja havia obtingut els tres volums el 14-3-1957 (BMVB, CL Riu 13.1386; Rius, 16-3-1957, BMVB, CL Riu 13.1384).

Historia de la filosofia española época del Renacimiento, de Marcial Solana ([final de 1958], BMVB, CL Riu 13.1297).

Potser no totes les obres que va encarregar Pardellans a Rius eren per a ell. D'altra banda, va aconseguir altres llibres, per diversos mitjans, com es dedueix d'altres cartes i dels seus escrits. Malgrat tot, però, aquesta llista mostra prou l'afany d'obtenir fonts bibliogràfiques, sobretot per a la feina d'hispanista, però també per a inquietuds personals.

En contrapartida, Pardellans mira de proveir Rius de les publicacions que li demana:

El verbo se hizo sexo. [Teresa de Jesús], de Ramón [J.] Sender (12-5-1951, 17A.2358). Diversos llibres de la col·lecció «A tot vent», de Proa (24-10-1951, BMVB, CL Riu 13.1130; 16-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1134).

La vie et la mort en U.R.S.S. (1939-1949), d'«El Campesino», Valentín González González (24-10-1951, BMVB, CL Riu 13.1130; Rius, 13-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1135; 3-1-1952, BMVB, CL Riu 13.1132).

El ben cofat i l'altre, de Josep Carner (Rius, 13-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1135; 3-1-1952, BMVB, CL Riu 13.1132 i 6-11-1952, BMVB, CL Riu 28.4299).

Una revista tècnica d'electricitat (Rius, 13-12-1951, BMVB, CL Riu).

Histoire spirituelle des Espagnes, de [Carles] Cardó (Rius, 13-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1135; 3-1-1952, BMVB, CL Riu 13.1132; mata-segells del 18-1-1952, BMVB, CL Riu 28.4298; 6-11-1952, BMVB, CL Riu 28.4299; Rius, setembre de 1955; 17A.2071; 1-8-1956, BMVB, CL Riu 13.1385; 11-1959, BMVB, CL Riu 28.4293; 21-5-1960, BMVB, CL Riu 28.4291).

Revue de Deux Mondes, a la qual el subscriu per un any (Rius, 13-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1135; 16-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1134).

Journal d'un expatrié catalan, [del comte de Güell], *La legende de Pablo Casals*, [d'Arthur Conte], i *La velada de Benicarló*. [Diálogo de la guerra de España], de Manuel Azaña (Rius, 13-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1135).

Memorias políticas y de guerra, del mateix autor (ibíd.), que, no trobant-lo a París, ha d'encarregar a Amèrica (3-1-1952, BMVB, CL Riu 13.1132)

Stalin, d'Emil Ludwig (Rius, 13-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1135; 6-11-1952, BMVB, CL Riu 28.4299).

Le moteur à explosion, [de C. Martinot-Lagarde?] (Rius, 13-12-1951, BMVB, CL Riu 13.1135).

La reedició d'*España*. [*Ensayo de historia contemporánea*], de Salvador Madariaga, que «conté una apreciació de la psicologia peninsular molt interessant i una exposició crítica de la història política i de la civilització contemporània, fins ara, dels nostres països, que em sembla molt bé per a meditar» (3-1-1952, BMVB, CL Riu 13.1132). Aquesta obra figura en la bibliografia de les antologies a cura de Pardellans.¹⁷³ Li ofereix les «obres» de Madariaga [*El ciclo hispánico*], remarcant que, a més, s'hi inclouen estudis sobre Colom, Hernán Cortes i Bolívar (6-11-1952, BMVB, CL Riu 28.4299).

Bulletin (18-1-1952, BMVB, CL Riu 28.4298), que potser correspon al «*de la Société des E. F.*» (6-11-1952, BMVB, CL Riu 28.4299).

Radio-constructeur i esquema de ràdio (mata-segells del 18-1-1952, BMVB, CL Riu 28.4298; 6-11-1952, 28.4299).

Mis memorias i *El mundo que yo deseo*, d'Ángel Ossorio, *Régimen político* [*de convivencia en España*], de Niceto Alcalá-Zamora, i *Pensamiento político* *Azaña* (ibíd.).

Traité de galvanoplastie, [de Jean Salauze], i *La lutte contre les fumées*, de [René Humery] (12-10-1952, BMVB, CL Riu 17A.2408).

Obres indeterminades de la col·lecció «Le Livre de Poche» (Rius, 20-12-1955, BMVB, CL Riu 17A.2970; Rius, setembre 1955; 17A.2071; 8-9[10]-1955, BMVB, CL Riu 17A.2067).

Llibres «tècnics» que es detallaven en una nota adjunta de la qual no s'ha conservat còpia (Rius, setembre 1955, 17A.2071). El 15 de novembre Pardellans n'havia enviat un de les Éditions Techniques des Industries de la Fonderie i Rius li'n demana altres d'aquesta editorial: *Atlas métallographique de microstructures types de fontes et d'aciers*, *Manutention des moules sur transporteurs à rouleaux*, *Le contrôle non destructif en fonderie*, *Les radioéléments en métallurgie*, *Études à noyaux, à parois métalliques et à recirculation* i *Étude-type en maçonnerie pour moules de fonderie* (17A.2065).

La revista *Biblio. Bibliographie-Littérature*, subscripció (1-8-1956, BMVB, CL Riu 13.1385).

Vida Nova (14-3-1957, BMVB, CL 13.1386; Rius, 16-3-1957, BMVB, CL Riu 13.1384).

Pont Blau i *Catalunya* (21-5-1960, BMVB, CL Riu 28.4291).

173 PARDELLANS, ed., *Antología de la poesía española contemporánea*, p. 25, i íd., ed., *Antología de la prosa narrativa española contemporánea*, p. 15.

La majoria d'aquests llibres o revistes —entre els quals alguns de prohibits a l'interior, encara que Rius, tement ser espiat, li va pregar que no li trametés cap «pamflet polític» (16-3-1957, BMVB, CL Riu 13.1384)— obeïen a peticions seves i, per tant, més aviat reflectien els seus interessos o els dels seus clients, però alguns responien a suggeriments de Pardellans.

5.5 Els llibres per a l'aprenentatge de la llengua castellana, escrits amb Raoul J.-P. Michel

En una carta a Rius del 12 de maig de 1951 (BMVB, CL Riu 17A.2358), Pardellans li demana les tarifes postals espanyoles i una mostra de xec, si és possible creuat, que el llibreter li envia el dia 23 (29-5-1951, BMVB, CL Riu 17A.2356), a fi d'il·lustrar un llibre «en plena composició», i, en una altra del 27 de desembre (BMVB, CL Riu 13.1133), l'informa que treballa en un «diccionari economicocomercial», que l'editor vol publicar l'1 d'octubre de l'any següent, però el 6 de novembre de 1952 encara li comenta que hi està «completament absorbit» i li agraeix que l'*Enciclopedia Salvat* li hagi arribat a temps d'elaborar-lo (BMVB, CL Riu 28.4299).

El 1953, segons la data del dipòsit legal estampada amb un segell a l'exemplar de la Bibliothèque Nationale de France, es va publicar *L'espagnol commercial moderne* per Les Éditions Foucher de París, que tenien per lema «le livre au service du métier», amb les signatures de «H. Pardellans» i Raoul J.-P. Michel, «agrégé de l'Université», «professeur à l'É[cole]. S[upérieure]. [de] C[ommerce]. [de] P[aris].» i «président de la sous-commission d'Espagnol des Jurys É[cole]. S[upérieure]. [de] C[ommerce].».¹⁷⁴ Segons consta en l'expedient del Lycée Carnot, després d'haver exercit en altres centres,

¹⁷⁴ S'hi publiquen mostres de talons (p. 209-[212]), s'hi especifiquen les tarifes postals i s'hi reproduïxen diversos impresos de correus (p. 75-86), que Pardellans havia sol·licitat a Rius. La necrologia de *Villanueva y la Geltrú* remarca que il·lustra l'obra una fotografia de l'estació ferroviària d'aquesta ciutat (p. 96). Al MBVB, es conserva un exemplar del llibre propietat de Rius.

hi va ser assignat com a professor d'espanyol el 6 de juliol de 1946, mesos abans del nomenament de Pardellans.

En el «préface», a més de remarcar-se la gran expansió de la llengua castellana, s'indica que el llibre, producte d'«une expérience déjà longue de l'enseignement commercial en espagnol», s'adreça no tan sols «aux élèves de l'enseignement technique», sinó «aux simples particuliers».¹⁷⁵ Cada capítol s'estructura en una exposició, exercicis i textos en espanyol i francès, amb intenció de posar els lectors «en contact direct avec la vie économique du pays».¹⁷⁶ Com ja s'hi anuncia, el vocabulari que volien incloure-hi s'editarà per separat, aquell any per la mateixa editorial: *L'espagnol commercial moderne. Dictionnaire formulaire, espagnol-français, français-espagnol*.¹⁷⁷

També el 1953, amb dipòsit legal del primer trimestre, i a París, però per Fernand Nathan, Éditeur, es va publicar *Aide-mémoire d'Espagnol à l'usage de tous les hispanisants et des candidats au Baccalauréat et aux grandes écoles*, una altra obra signada per «H. Pardellans» i Michel, que aquell any va deixar el Lycée Carnot, segons consta en l'expedient, circumstància que degué afavorir que no col·laboressin en llibres posteriors. El subtítol indica clarament els destinataris específics, si bé a la coberta porta en canvi el subtítol «(Mememento del hispanista)» i, en l'«Avertissement» que l'encapçala, s'indica que s'adreça «aussi à quiconque s'intéresse aux “cosas de España”», expressió usual a França i rica en connotacions.¹⁷⁸ A més d'ocupar-se de diversos aspectes lingüístics, s'hi sintetitza, esquemàticament, la geografia, la història, la literatura i les arts hispàniques.

5.6 Les versions de llegendes castellanques i catalanes sobre els orígens nacionals

El segon trimestre de 1955, Pardellans va publicar, com a pràctica de lectura en castellà, una edició simplificada del *Poema de Fernán*

175 MICHEL / PARDELLANS, *L'espagnol commercial moderne*, p. IV i [III].

176 Ibid., p. IV.

177 Ibid.

178 MICHEL / PARDELLANS, *Aide-mémoire d'Espagnol*, p. [3].

González en la col·lecció «Cuentos y leyendas. Primer grado», núm. 3, de la Librairie Marcel Didier, de París, amb aclariments en francès i il·lustrada per J. Quincy. En el pròleg, pondera que es tracta d'«una leyenda muy importante en la vida de España, porque se refiere a los orígenes, o inicios políticos, de una de sus regiones más importantes: Castilla» i desitja que «estas cosas españolas que han interesado a los poetas y a los historiadores» atreguin també el lector.¹⁷⁹

En una carta a Triadú del 31 de març de 1955 (ANC1-667-T-1635), l'informa que està treballant en «un llibret de lectura per a noiets i noietes», que deu ser aquest, a més de fer-ho en *Dotze hores* i «en una antologia espanyola», que ha de ser la de la prosa narrativa, publicada al maig, com confiava que succeiria amb els altres llibres. En una altra carta a Rius, del 10 de juliol de 1955 (BMVB, CL Riu 13.1416), li ofereix el *Poema de Fernán González* a un preu de venda de 17,5 pesetes. (com a equivalent a 150 francs), amb una comissió del 25%.

Volent-se ocupar també dels orígens llegendaris catalans, en l'*Antología de la poesia española contemporánea*, s'anuncia un llibre, que no es va arribar a editar, sobre *Vifredo el Piloso* (*La leyenda de la fundación de Cataluña y otras*), que deu correspondre a *El blasón bien merecido* (*Leyendas*), promocionat ja en l'*Antología de la prosa narrativa española contemporánea*.

5.7 Les seves editorials: Doceo i Recull

Abans de constituir-se en editor, Pardellans va proposar de publicar una antologia de la literatura castellana contemporània a Masson & Cie Éditeurs, que el 24 de novembre de 1954 li va contestar que ja tenia caràcter antològic el tercer volum del *Cours d'espagnol*, de G. Boussagol, i, paral·lelament, a J. de Gigord, Éditeur, que l'endemà li va respondre que ja havien establert el programa d'edicions dels pròxims anys (ANC1-3, 03.01.09).

En la carta a Triadú del 31 de març de 1955 (ANC1-667-T-1635), Pardellans proclama: «Em propono de llançar-me a l'edició» i en una

179 PARDELLANS, ed., *Poema de Fernán González*, p. 4.

del 24 de juny precisa que els autors tindran el 10% de la venda i que té intenció d'acollir-ho «tot» amb l'única condició que sigui «de qualitat», sense que valguin recomanacions. En una carta a Rius del 10 de juliol de 1955 (BMVB, CL Riu 13.1416) es declara ja «editor de DOCEO i de RECULL», en què s'havia imprès, respectivament, l'antologia de la prosa, l'1 de maig, i, al juny, *Dotze hores*. L'adreça de les esmentades editorials que figura en el catàleg de la Bibliothèque Nationale Française és la del carrer Paul Albert, núm. 4, on hem vist que residia Pardellans.

Per encàrrec seu, el 18 de febrer de 1956 Masot va demanar a Esteve que preguntés a Malé, que publicava *Estat Català*, si podria estampar també els llibres editats per Pardellans, però Esteve li va contestar que els impressors d'Avinyó no se'n podien ocupar, perquè «l'edició de llibres és molt més complexa que els treballs del *Butlletí*», per la qual cosa va remetre diversos pressupostos d'una impremta de Perpinya (BPR, CEHI DO-C 32/17). Tots els llibres es van imprimir, però, per la Société Parisienne d'Impressions.

Els distribuïen les Ediciones Hispano-Americanas, de Juan Andrade i Amadeo Robles Beltrán.¹⁸⁰ El primer, en una carta del 22 de juny de 1955 (ANC1-3, 03.01.03), adjunta els rebuts a Pardellans per les «entregas de sus dos libros» i li promet que aquella setmana faran «la expedición» a Mèxic d'aquesta darrera obra i n'oferiran exemplars a «[Antonio] Soriano», que el dia abans n'havia demanat quatre de l'antologia, i a «[Just] Cabot».

Pardellans, però, procurava també difondre els llibres que editava pel seu compte. Com veurem, a més de la xarxa d'Estat Català pel que fa a *Dotze hores*, disposava de Rius, al qual el 7 de desembre de [1952], atenent la seva petició, ja promet que enviarà les seves obres (BMVB, CL Riu 17A.2407). El 10 de juliol de 1955 (BMVB, CL

180 Sobre aquesta editorial, veg. Jean YVES MOLLIER, «Paris capitale éditoriales de mondes étrangers», André KASPI / Antoine MARÈS, dir., *Paris des étrangers depuis 1945*, Paris: La Sorbonne, 1994, p. 65; Geneviève DREYFUS-ARMAND, «Les cultures de l'exil espagnol en France, 1939-1975: de la sauvegarde de l'identité à l'ouverture», Alicia ALTED VIGIL / Manuel AZNAR SOLER, ed., *Literatura y cultura del exilio español de 1939 en Francia*, Salamanca: AEMIC/GEXEL, 1998, p. 45, i Ana MARTÍNEZ RUS, «Antonio Soriano, una apuesta por la cultura y la democracia: la Librairie Espagnole de Paris», *Litterae*, núm. 3-4, 2003-2004, p. 335.

Riu 13.1416) li ofereix de vendre les antologies i *Dotze hores* a 40 pesetes cada exemplar, amb una comissió del 25% i sense despeses de tramesa. Segons una carta del 8 de setembre [octubre] de 1955 a Rius (BMVB, CL Riu 17A.2067) i una altra a Triadú del 4 de setembre d'aquell any (ANC1-667-T-1635), se n'encarregava de la distribució Humbert Boleda i Sisó, que vivia a la Via Laietana, 108, 1r, 1a, de Barcelona.¹⁸¹

També es refereix a l'editorial la carta a Joan Pardellans i Roig datada a París el 28 de març de 1958 ja esmentada, en què, recordant que «més o menys sempre» s'ha «dedicat a la venda de llibres», li proposa que comercialitzi els seus a 50 pesetes, amb una comissió del 30%, igual que en el cas de la revista *Recull Literari*, que ja comentaré, la subscripció de sis números de la qual costaria 20 pesetes. Li n'envia una mostra i remet a la sogra o a Octavi Aragay per a les liquidacions.

Les antologies es van publicar (l'1 maig 1955, com he avançat, la de la prosa, amb dipòsit legal del II trimestre i el 30 de setembre de 1956 la de la poesia, amb dipòsit legal del IV trimestre), amb el peu editorial de «DOCEO» a la portada i, com a colofó, «Pardellans-DOCEO, éditeur», mentre que no es va arribar a editar l'antologia de l'assaig (anunciada en les dues publicades) ni la del teatre (promocionada només en la de poesia).

Entremig de les dues antologies, es va editar *Dotze hores* al juny de 1955 (amb dipòsit legal del II semestre), amb el peu de «RECULL» a la portada i, al colofó, «Pardellans-RECULL, éditeur»). Es remarca que es tracta de la primera edició, potser amb l'esperança que no fos l'última. Com s'hi anuncia a la solapa posterior, l'editorial Recull aspirava a publicar «les pàgines de la nova literatura catalana que en siguin mereixedores, en totes les branques en què es produeixi, sigui quin sigui el pensament que reflecteixin», a fi d'«oferir la visió més completa possible de la cultura catalana, tant en el seu desen-

181 N'he pogut identificar el segon cognom perquè se'n conserva una targeta de visita en el fons de l'Esbart Verdaguer de la BC (M 6929/63), societat a la qual pertanyia, amb la mateixa adreça que en dona Pardellans, però indicant-ne també el pis i la porta. Se l'esmenta en l'article de Sebastià Guasch, «Correspondencia: cartas abiertas y cerradas», *Destino*, núm. 1026, 6-4-1957, p. 44. Segons m'ha informat un familiar seu, va morir fa anys.

volupament històric com en el seu pensament i la seva sensibilitat actuals, a la llum dels nous criteris interpretatius i dels nous mètodes d'investigació».¹⁸²

Havia projectat diverses sèries designades amb colors: la verda (contes), la blava (poesia), la groga (novella), la morada (teatre) i la vermella (assaigs i estudis). En aquesta collecció, Pardellans va proposar d'editar l'assaig *La pintura catalana d'avui* (premi Alexandre Plana de la revista *Pont Blau*, 1954), de Ramon Xuriguera, amb qui va arribar a concertar una entrevista per al 9 d'octubre de 1955.¹⁸³ De totes maneres, a més de la revista *Recull Literari*, l'única obra publicada per l'editorial va ser *Dotze hores*. Ressenyant aquest llibre, Àngel Ferran compara aquesta «ben ambiciosa» proposta amb els «*Pocket Books*» de l'editorial britànica Penguin.¹⁸⁴ A més, li podien servir de referent altres colleccions, com «*Le livre de Poche*», d'Hachette, o l'«Austral», d'Espasa-Calpe, per limitar-nos a les esmentades en l'epistolari amb Rius.

Encara al juny de 1959 en una carta a aquest llibreter (BMVB, CL Riu 28.4295), en el marc de la col·laboració d'ambdós en la societat Germanor Vilanovina,¹⁸⁵ en què Pardellans s'havia d'encarregar

182 El llibre, així com el pla editorial que s'hi anuncia, es promocionen en la revista *Vida Nova* a partir del núm. 4, juliol-agost-setembre de 1955, coberta posterior, amb la indicació de diversos indrets de França on es podia adquirir: «Librairie des Éditions Espagnoles» [Librairie Espagnole] i «Librairie Artistique» (París), «L'Âne d'Or» (Montpeller), «Librairie Lans» (Perpinyà) i «L[ibrairie]. [d']É[ditions]. E[spagnoles].» (Tolosa). Sobre la primera i la darrera llibreries, veg., entre altra bibliografia, respectivament, «Antonio Soriano, una apuesta por la cultura y la democracia», p. 327-348, i Xavier CORTADELLAS, «Defensant la República amb llibres», *Revista de Girona*, núm. 262, setembre-octubre, 2010, p. 30-34.

183 Cartes de Pardellans a Triadú (4-9-1955, ANC1-667-T-1635) i Ramon Xuriguera (25/30-9-1955, ANC1-525, 04, arxivador 16). S'ha referit ja a les de Xuriguera LLOMBART, *Exil, résistance, engagement*, vol. II, p. 329, i íd., *Les exilés catalans en France*, p. 247, en què es conclou que l'assaig, després de diversos intents de publicació, va restar inèdit. Veg. també Josep CAMPS I ARBÓS, *Ramon Xuriguera (1901-1966): biografia, activitat cultural i literària*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008, p. 257-263. Agraïxo a aquest autor i a Pau i Gerard Xuriguera que m'hagin contestat que no disposen de més informació sobre el tema.

184 Àngel FERRAN, «Els llibres. "Dotze hores", d'Humbert Pardellans», *Vida Nova*, núm. 12, juliol-agost-setembre de 1957, p. 41.

185 Veg. RODRÍGUEZ, «Ricard Rossell i la Germanor Vilanovina», p. 22 i 24. A la BPR (FV 1959, 1), es conserven tres exemplars del díptic editat per aquesta societat convi-

sobretot de «la compaginació i correcció de galerades», es planteja el projecte d'editar una antologia d'autors vilanovins a l'interior, emmarcada en Recull i amb el format de *Dotze hores*, però impresa a Vilanova i la Geltrú o a Barcelona, i, en una altra del novembre (BMVB, CL Riu 28.4293), atès que Rius no s'hi «veu en cor», li agraeix l'ofertament de «gestionar-ho prop dels editors catalans actuals».¹⁸⁶

5.8 Les col·laboracions en revistes

Com veurem, Pardellans, a més de publicar almenys un article el 1953 a París en *Les Langues Néo-latines*, de la Société des Langues Néo-latines, especialitzada en l'ensenyament de les llengües romàniques i amb voluntat de vincular l'educació secundària i la universitària, va editar-ne en diverses publicacions de l'exili: de 1953 a 1963 en *Pont Blau* (Mèxic);¹⁸⁷ de 1955 a 1956 en *Vida Nova* (Montpeller);¹⁸⁸ de

---

dant a passar en silenci per davant de la casa on va néixer Macià per Tots Sants de 1959 i recordant el centenari també dels Jocs Florals. A més, se'n troba documentació relacionada a l'ANC1-3, 06.48. No consta que Pardellans participés en la Unitat Vilanovina a l'Exili (1945-1948), com no ho fan tampoc altres vilanovins, bé fos per desinterès, discrepàncies o senzillament per la curta durada (concretament, cal tenir en compte que Pardellans es va incorporar tard a l'exili i el 1948 l'entitat es trobava ja en crisi). Veg. Guisla VIRELLA, «Unitat Vilanovina a l'Exili», *Els joves i la Segona República i la Guerra Civil al Penedès*, [Vilafranca del Penedès]: Institut d'Estudis Penedesencs, 2008, p. 175-209.

186 El 1958 s'havia editat l'antologia *Poetes, versaires i rimadors vilanovins*, a cura de Ramon Ferrer i Parera, impresa per Gráficas Argent. Veg. Francesc X. PUIG ROVIRA, «Ramon Ferrer Parera, promotor d'edicions vilanovines», *Butlletí de la Biblioteca-Museu Balaguer*, 1981, p. 39-48.

187 Sobre *Pont Blau*, veg., particularment, Montserrat BOVÉ I MONTCUSÍ, «*Pont Blau*: entre la reivindicació i el testimoniatge. 1952-1954», dir M. Gustà, tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1995; Jordi ALBERTÍ I ORIOL, «"Pont Blau": el cinquantenari d'una revista tenaç», *Revista de Catalunya*, núm. 178, novembre 2002, p. 3-7; Marta NOGUER, *Estudi de «Pont Blau» (1952-1963): una revista cultural i literària entre l'exili a Mèxic i els Països Catalans*, tesi, dir. M. Campillo, Universitat Autònoma de Barcelona, 2007, i Teresa FÈRRIZ ROURE, *Escriptors i revistes catalanes de l'exili*, Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, 2009, p. 267-258. En la carta a Triadú del 31 de març de 1955, Pardellans li confessa que hi ha «enviat les poques coses que ha escrit en català fins ara» (ANC1-667-T-1635).

188 Veg. Miquel FERRER, «Ressorgiment» i «Vida Nova», *Canigó*, núm. 589, gener 1979, p. 10; Maria LLOMBART HUESCA, «Prensa, exilio y compromiso: el ejemplo de la revista *Vida Nova* (1954-1978)», Jean-Michel DESVOIS, coord., *Prensa, impresos, lectura en el mundo hispánico contemporáneo. Homenaje a Jean-François Botrel*, Bordeus: Université Michel

1959 a 1961 en *Catalunya*, de la qual va ser el representant a Europa, segons una carta a Rius de juny de 1959 (BMVB, CL Riu 28.4295), a qui ofereix de fer-ne les cròniques de l'interior, i el 1961 en *Ressorgiment* (ambdues de Buenos Aires).¹⁸⁹ En canvi, no va arribar a publicar en *La Nostra Revista*, tot i que va adjuntar diversos escrits seus i de la dona a una carta de l'11 de juliol de 1949 des de París, ja citada, a Víctor Alba, establert aleshores a Mèxic, a fi que, com s'havia ofert, els fes arribar a Avellí Artís (no precisa si es refereix al pare, que aleshores dirigia la revista o al fill, que ho farà després), a qui proposaven que, si els «corresponguessin alguns diners», els podria «obrir un compte» per tal d'enviar-los aquesta publicació.

---

de Montaigne, 2005, p. 463-473, a més d'altres treballs d'aquesta autora ja citats, i Xavier FERRÉ I TRILL, «La identitat geopolítica catalanoocitana de *Vida Nova*», *Indentitat, Literatura i Llengua*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, p. 67-90. El 16 de desembre de 1954 Triadú va escriure a Guinart (ANC1, fons seu, 393, 4/8), director de *Vida Nova*, suposant que tenia l'adreça de Pardellans, però donant-li, per si de cas, la de l'institut Carnot. Pardellans, en cartes a Triadú del 18 de setembre de 1954 i del 31 de l'any següent, es mostra reticent amb la revista, que «ací tothom diu» que caldria que la portessin «gent de més talent i bon gust i de més volada» (ANC1-667-T-1635). Josep Maria Batista i Roca explica a Guinart: «En Pardellans de París és un català que vaig trobar i q[ue]. tenia el projecte de publicar una revista pel seu compte» (ANC1-393, 2/8). El 14 d'octubre de 1956, Guinart, en una de les cartes conservades a Masot, en les quals es documenta que aquest va ajudar econòmicament *Vida Nova*, li assegura que pren nota del desig de rebre'n els números amb articles de l'«amic» Pardellans, que li enviarà «d'ara en endavant», perquè no disposa d'exemplars anteriors (ANC1-3,06.68). En les seves *Memòries d'un militant catalanista*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, no he trobat referències a Pardellans.

189 Sobre la revista, veg. FERRER, «Ressorgiment» i «Vida Nova»; Víctor CASTELLS, *Catalans d'Amèrica per la independència*, Barcelona: Pòrtic, 1986; id., «Un centenari. Hipòlit Nadal i Mallol, i la revista "Ressorgiment"», *Serra d'Or*, núm. 373, gener 1991, p. 37-40; id., «Sant Jordi a "Ressorgiment" de Buenos Aires», *Serra d'Or*, núm. 376, abril 1991, p. 19(259)-20(260); Josep FAULÍ, «Ressorgiment: llunyania i respecte», *Serra d'Or*, núm. 470, febrer 1999, p. 4(124); Fivaller SERAS, «Sobre "Ressorgiment"», *Serra d'Or*, núm. 473, maig 1999, p. 4(356); Alejandro FERNÁNDEZ, «La revista Ressorgiment y la colectividad catalana de Buenos Aires (1916-1946)», *Revista internacional de Historia de la Comunicación*, núm. 12, 2019, p. 155-177... Pardellans, en una carta a Rius de juny de 1959, afirma que és el representant a Europa d'aquesta revista (BMVB, CL Riu 28.4295), en què li ofereix de fer les cròniques de l'interior, i al novembre li precisa que la publicació «no representa cap partit polític determinat» (BMVB, CL Riu 28.4293).

5.9 Cap de redacció d'*Estat Català*

Segons reconeix Lluís Esteve, ell va vetllar la impressió d'aquest butlletí a Avinyó, però el va concebre Joan Masot, a París.¹⁹⁰ S'ha afirmat que Masot en va ser «el promotor» i l'«ànima».¹⁹¹ N'havia de sortir el primer número l'abril de 1955, mes que figura ja en algunes proves d'impressió (ANC1-3, 03.01.01), però el dia 25 Esteve va escriure a la impremta Mistral, de Cavaillon, demanant que s'estampés amb data de maig (ANC1-3, 02.311).¹⁹² Ell figura com a «director-gerent» a la capçalera i, en francès, al final, si bé a partir del núm. 7, del novembre de 1955, tan sols consta el primer càrrec i en la darrera posició. Des del núm. 26, del juny de 1957, fins al darrer, el núm. 47, del novembre de 1959, la va dirigir G[abriel]. Nogués. El subtítol inicial, *Butlletí Interior del Partit d'Estat Català*, a partir del núm. 5, del setembre de 1955, havia esdevingut *Òrgan del Partit*. Des del núm. 8, del desembre de 1955, el va estampar la impremta Malé, que almenys en va reeditar els dos primers números.¹⁹³

Els tiratges van ser: 1.000 exemplars del núm. 1; 1.500 del 2, el 4 i, segurament, el 3; 2.000 del 5 i el 6 i 3.000 del 7 (cartes de Masot a la impremta, ANC1-3, 02.568, 02.570, 02.573, 02.577 i 02.578; veg. també correspondència d'Esteve amb l'impremta, ANC1-3, 02.310-02.315, i factures, ANC1-3, 02.414-02.416). Els núm. 24 i 25, van arribar als 5.000 (ANC1-3, 03.04.02).

190 Lluís ESTEVE, *A l'ombra del palau dels Papes*, Benfeld: Lluís Esteve, 1990, p. 57.

191 60 anys de premsa d'Estat Català, p. 110. Veg. també la comunicació de Robert SURROCA I TALLAFERRO, «Premsa clandestina del Front Nacional de Catalunya», *Colloqui Internacional Premsa Clandestina*, celebrat l'11 de desembre de 2019 a la Universitat Autònoma de Barcelona i a l'Institut d'Estudis Catalans (ANC1-1338).

192 S'havia pensat que podria editar la revista la Société Générale d'Impression, de Tolosa (cartes d'Esteve del 13/15-3-1955, BPR, CEHI DO-C 32/17). En la correspondència de Masot i de Lluís Esteve del fons CEHI DO-C de la BPR es troben algunes dades més sobre gestions, problemes amb les impremtes, qüestions tècniques, penúries econòmiques, tiratges, destinataris, col·laboracions, correccions, dates de publicació, trameses..., tant d'aquesta revista com de *Recull Literari*, a més d'informació de tota mena sobre Estat Català.

193 En el fons Masot, a més de diversos exemplars, es guarden dossiers de cada número i plaques d'impressió (ANC1-3, 03.01.02-03.01.39 i 03.02.01-03.02.9).

Masot en una lletra del 25 de maig de 1955 (ANC1-3, 02.591) a Pere Mitjà, resident a Londres, va precisar que s'havien efectuat seixanta trameses amb un parell d'exemplars del primer número del butlletí i d'una carta de presentació, «per avió, en totes les direccions del món», i que s'havia començat «la distribució com a imprès normal a França», a la qual seguiria l'exterior, amb un total de mil dos-centes adreces seleccionades, nombre que es miraria d'ampliar. En cartes del fons de Josep Planchart i Martori, s'explica força la forma de distribució del butlletí a l'interior. Justament li ha de correspondre el criptònim de «Blat», qui se n'encarregava especialment (ANC1-3, 01.15).¹⁹⁴

Masot, en la carta a Mitjà, a més, li manifesta l'agraïment per l'entusiasme envers la revista, que imagina que compartiran «tots plegats»: «Bartolí, Esteve, Turró [una adreça del qual a Marsella constava en el primer número per a les subscripcions], Pardellans i Nogués», com si fossin les persones que hi estan més implicades, no necessàriament en aquest ordre. Segons confessa Masot mateix en

194 No em consta que s'hagi identificat. No figura entre els inventariats per Salvador Bartolí (ANC1-3, 12.07), que va tenir l'amabilitat de contestar-me que no recordava a qui podia correspondre. Feia pensar ja en Planchart que es trametés «a nom» de la seva Editorial Juris i que s'enviés també a mossèn Pere Ribot a Riells de Montseny, proper a Sant Celoni, on Planchart va néixer el 1918, i a Montseny, a l'ajuntament del qual va treballar. Em va respondre, però, que no ho tenia present. En canvi, semblen corroborar l'atribució documents de l'ANC1-3 combinant-los amb els de Planchart cedits al Centre d'Història Contemporània de Catalunya (CHCC). N'agraeixo les facilitats de consulta a Pilar Triadó Aymerich i a Lluís Duran i Solà, autor d'«Estat Català (1944-1982), continuïtat prou desconeguda i represa d'un partit antifranquista a partir de l'Arxiu de Josep Planchart», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, vol. XXVIII, 2017, p. 471-526. En un arxivador sense classificar amb els rètols «Sindicats», «Revistes» i «CNC», dins una carpeta amb el núm. 10 i amb el rètol «Indòmit», s'hi recullen còpies de cartes a Masot, algunes signades «Blat», pseudònim que es comunica que es canviarà pel de «Ripoll», tot i que les cartes van continuar amb la signatura «B. Torelló» o només amb aquest cognom (en la T-4, 1-12-1957, s'indica que es manté «l'altre» «nom» en reserva). La data de la primera carta referenciada com de Blat (B-1, 27-10-1956) concorda amb una nota de ANC1-3, 01.07, de l'11 de setembre: «BLAT - Presa de contacte». La lletra, que figura adreçada a una «señora», alludeix al «particular» del «Sr. Humberto», que creu factible perquè «la adquisición de los libros», potser referint-se a *Dotze hores, és «en depósito», «a resultados de su venta»*. Un dels «fils d'Ariane» de Masot (ANC1-3, 01.10) per a «X-1» (Jordi Arquer, segons ANC1-3, 01.35) es refereix a Planchart (donant-ne l'adreça de l'editorial), en relació als universitaris, fet que lliga amb l'epistolari, i a la necessitat que envii nous informes en continuació de «T-8». Així va ser el 7 de setembre de 1958 (T9).

una carta del 22 de juliol de 1961 a A[ntoni]. Peyri [i Macià] enviada a Mèxic (ANC1-3, 02.624), va haver de suspendre el butlletí, perquè, després d'haver-hi esmerçat cinc milions i mig de francs, va arribar «al lllindar d'una catàstrofe econòmica» i amb ànim de crear més endavant una impremta pròpia, necessitat constatada per l'experiència d'aquesta revista, com havia manifestat ja en diverses cartes. Un esbós de la planificació del primer número (ANC1-3, 03.01.01) documenta que s'havia pensat que hi figurés com a «administrador», encara que no apareix en els crèdits de la revista.

Pardellans tampoc no ho fa, però havia constatat en l'esbós i en diverses proves d'impremta del primer número (fins i tot en una amb data ja de maig) com a «cap de redacció», amb la inicial del cognom i el nom (ibíd.). En aquesta prova, signa amb el cognom «El món llatí i Catalunya», però en la versió definitiva de la revista, la signatura de l'article es redueix a les inicials i la referència al càrrec se substitueix pel lema «pàtria / llibertat / justícia». Va ser Pardellans mateix qui, prudentment en diversos aspectes, va optar per no revelar-hi clarament la participació, com revelen cartes de Masot a Esteve (BPR, CEHI DO-C 32/17, 2-4-1955, en què es determina d'excloure el càrrec de «cap», perquè Pardellans el considerava pretensions, i 6-4-1955, demanant-ne la supressió de tota referència). En canvi, com veurem, n'apareixerà el primer cognom en les col·laboracions dels números 14, del juny de 1956, i 15, del juliol de 1956, igual que en altres publicacions de l'exili.

Com es remarca en una carta del 31 de març de 1955 d'Esteve a Masot, Pardellans es preocupa especialment perquè el butlletí s'escrigui amb «el més perfecte català», amb l'ajuda de Martina Aragay, com prova una carta del 30 de gener de 1955 dels mateixos corresponents (BPR, CEHI, DO-C 32.17). Masot demana a Esteve el 2 d'abril que faci arribar a Pardellans les proves d'impremta «per a un últim control» (BPR, CEHI DO-C 32/17). Masot mateix trameta l'editorial comentaris ortogràfics i tipogràfics de Pardellans i prega que li n'envii les proves directament (ANC1-3, 02.565-02.570).

Com que Masot s'havia queixat en una carta a Esteve i Pardellans del 25 de juliol de 1955 de l'augment de l'import de la impressió, Esteve li respon adjuntant-li una de Pardellans en què s'ofereix

a abandonar el càrrec pel «dany» material» que la seva «desastrosa intervenció» «haurà causat en el pressupost del butlletí» (BPR, CEHI DO-C 32/17). En una carta d'Esteve a Pardellans del mateix dia, s'excusa d'una «intervenció» no consultada en el «darrer» butlletí, causant de la dimissió (BPR, CEHI DO-C 32/21). L'últim número publicat aleshores era el 2, del qual Masot havia tramès les proves corregides el 22 de juny, amb el prec que n'enviessin una impressió esmenada a Pardellans (ANC1-3, 02.568). En una carta del 24 de juliol a Masot, Bartolí i Turró (BPR, CEHI DO-C 32/19), Esteve anuncia que el núm. 4, que inclou «El món llatí i Catalunya, ja està preparat i que omplirà els buits amb manxetes, com ja ha fet en el núm. 3. El 26 de juliol l'envia a Pardellans (BPR, CEHI DO-C 32/17), la resposta del qual, del 19 d'agost, va considerar «atenta», si bé en discrepava de determinades idees sobre el butlletí (BPR, CEHI DO-C 32/17).

Potser va motivar la disputa a què alludeix una carta de Masot a Esteve del 2 d'abril de 1955 (BPR, CEHI DO-C 32/17) que «El món llatí i Catalunya» no continués fins al núm. 4. En tot cas, Esteve no tan sols li prega que repregui «la direcció» del butlletí, sinó que, fins i tot, li ofereix de decidir la seva «situació» en la revista. Esteve continuarà constant-hi, però, com a «director-gerent» i Pardellans exercint de redactor en cap a l'ombra fins al final. [Josep Maria de] Casacuberta va felicitar Masot (ANC1-3, 01.07) «per la cura que s'endevina en la confecció» de la revista i va celebrar que «En H. P.» en «tingui la responsabilitat» de la redacció.

Com mostren diverses cartes a Masot, Esteve es fia més, però, de les correccions de Nogués, «molt més acadèmiques, i sobretot més d'acord amb el diccionari Fabra», que de les de Pardellans (BPR, CEHI DO-C 32/17, 15-10-1957), a qui retreu alguna badada, encara que tingués «dolors al fetge», ironitzant sobre si l'Ocell «ha estat un mussol» (ibíd., 16-6-1958). Es complau també a recollir crítiques similars d'alguns membres del CNC, que, en concret, l'acusen de preferir *lletra* a *carta* (BPR, CEHI DO-C 32/18, 18-3-1859).

L'estiu de 1957 Masot, a fi d'excusar Pardellans de la manca de resposta sobre la publicació d'un article de [Lluís] Crusellas [i Soler], que se'n queixa (ANC1-3, 02.187) i que ja havia considerat que Pardellans li n'havia modificat molt un altre que havia corregit

(ANC1-3, 02.173), assegura que, a més de ser «una persona excessivament correcta i ben educada» i no tenir-ne coneixement per ser de viatge, com a «cap de redacció», «no és ell qui jutja si un treball pot anar o no», sinó que tan sols s'ocupa de les «correccions» (ANC1-3, 02.511 i 02.512; 02.188, document en què Crusellas «retira» les seves paraules).¹⁹⁵

De totes maneres, Masot fins i tot demana a Pardellans que, en la ressenya seva d'una reunió, no solament revisi «les faltes ortogràfiques», sinó que hi introdueixi «totes aquelles modificacions o rectificacions» que li «semblin necessàries», «si mala interpretació» o «omissió» per part seva ho exigissin (ANC1-3, 03.01.03) o deixa a la seva consideració si s'ha de publicar un article de Salvador Bartolí (ANC1-3, 03.01.05).¹⁹⁶ A més d'anar-li enviant diverses proves (veg. també ANC1-3, 06.27.07) o exemplars de la revista (ANC1-3, 01.15 i 03.05.07), el 8 de febrer de 1956 li proposa una determinada estructura per al núm. 10, però li adjunta paper per a la maquetació per si volgués variar-la (ANC1-3, 03.01.10), com així serà. Li consulta també, igual que a altres «responsables» de la revista i «a militants significats», una capçalera (ANC1-3, 01.14), que no es va adoptar, proposada pel secretari general, en una carta del 15 de gener de 1958, en què s'adjunta la maqueta de la portada que correspondria al núm. 30, d'octubre del 1956. Es tracta d'una còpia retallada, però que se'n conserva una d'íntegra en el fons de Planchart del CHCC (1.4.4.1, S. G. 19).

Darrere el mecanoscrit d'una traducció catalana anònima, plena de correccions, de l'article «Notes from Washington. The Franco agents in U. S», de Bart Allan, publicat en *Ibérica. For a Free Spain*, núm. 11, 15-11-1955, p. 15, es llegeix escrit a llapis amb lletra de Masot: «Segons el criteri del nostre amic professor i escriptor H. Pardellans, el qual n'ha emprès aquesta tasca, tan delicada per cert»

195 No se m'ha permès consultar el fons de Lluís Crusellas de l'ANC, que es troba encara en curs de catalogació.

196 Es va editar en el núm. 5, setembre 1955, p. 3, substituint-se el pseudònim inicial d'«Antoni Vinyes» pel de «Sebastià Queraltó». El corrobora Salvador Bartolí mateix (ANC1-3, 12.07). Curiosament, coincideix amb el segon cognom de l'esposa de Pardellans.

(ANC1-3, 03.01.13). Potser pensant en el butlletí, Masot li va guardar el retall de la necrologia d'*Arbor*, núm. 147, març 1958, p. 429, de Maria Antònia Salvà, traspassada el 29 de gener (ANC1-3, 11.10). Pardellans o Martina Aragay van escriure o almenys copiar diverses col·laboracions, com fa pensar el reaprofitament de papers relacionables amb ells i a vegades confirma la lletra.

El 4 de juliol de 1957 Esteve, des d'Avinyó, informa Pardellans de la demora de les primeres proves del núm. 26, del juny de 1957, a causa del «gran nombre d'esmenes» i de l'adquisició per Malé de nou caràcters que canviaran el calibratge del proper número, però quatre dies després s'hi anota a mà que s'ha «demanat de conservar la relació amb el linotipista per fer els caràcters» de què no disposi la impremta (BPR, DO, 33; veg. també la documentació sobre els darrers números de la revista de BPR, DO, 45/9).

Estroncat el butlletí, Ricard Rossell, en una carta a Enric Frangioni —que aquest cita, amb reserves, en una altra a Joan Masot, datada a São Paulo el 7 de març [corregint febrer] de 1960 (ANC1-3, 02.355)—, proposa que l'adquireixi Germanor Vilanovina i que n'esdevingui director Humbert Pardellans, «persona preparadíssima» i «del tot dels nostres», que, a més de comptar amb l'experiència de *Recull Literari*, com a antic «oficial d'Estat Major» que «el poc temps que estigué a l'interior donà proves d'estratègia», sembla idoni per a «l'organització d'una força tàctica» d'«alliberació nacional», que la revista aglutinaria a l'entorn del partit.¹⁹⁷

5.10 *Recull Literari*

Feia temps que Pardellans tenia el projecte de publicar una revista literària. En una carta a Agustí Bartra datada a París el 18 de novembre de 1956, que es conserva en el seu fons de l'Arxiu Comarcal del Vallès Oriental – Arxiu Històric de Terrassa (ACVO-AHT, 45-2), es dol de no haver pogut publicar-la abans, «per causes alienes» a

¹⁹⁷ El 28 d'octubre de 1956 Rossell havia escrit a Masot amb «l'objecte principal» de «saber noves de l'amic Humbert Pardellans» (ANC1-3, 02.1672).

la seva «voluntat», però, «convençut» de la «necessitat», es mostra «decidit» a fer-ho al gener de l'any següent, com així va ser. Hi detalla que, «per començar [de fet, sempre], seran quatre pàgines mensuals [la periodicitat, en canvi, s'espaiarà], impreses [a dues columnes] d'uns 22 [21, realment] per 27 cm. [27,5 a partir del núm. 7]», i que «els treballs llargs es publicaran en números successius» i tindrà «continuitat econòmicament assegurada». «De moment», però, no es pagaran les col·laboracions, que tindran com a «única condició», a més del «talent», que els autors no hagin nascut abans de 1910. Pardellans convida, en particular, Bartra i els seus «amics» a participar-hi. La revista «voldria recollir, especialment, l'estudi, la sensibilitat, el pensament» de la seva «generació (la del 1936) i de les més joves de Catalunya, en totes les branques (des de la poesia i la filosofia fins a l'economia i el dret)».

Coincidint la capçalera parcialment amb el nom de l'editorial, recuperant-ne l'esperit de les col·leccions que no arribaran a aparèixer i amb l'experiència de les antologies castellanes, la revista va tenir un caràcter força antològic, a més de servir a Pardellans per a la publicació del seu assaig «El món llatí i Catalunya», que ocupa bona part de tots els números, excepte el primer, segurament perquè, com veurem, s'hi publica ja un altre article seu: «La generació del 36».

S'ha ressaltat ja que *Recull Literari* té el mateix format que el butlletí *Estat Català*, s'estampava en la mateixa impremta (l'«imprimerie Malé» d'Avinyó) i es repartien, «generalment», junts.¹⁹⁸ El 6 de gener de 1957 Esteve, en una carta adreçada des d'Avinyó a Pardellans i a la filla de Masot (ANC1-3, 04.01), en què envia les proves del núm. 1, amb l'advertiment que s'han hagut d'efectuar canvis de compaginació per encabir els anuncis, planteja que, si es publica com a suplement literari d'*Estat Català*, s'ha d'indicar damunt del títol amb cursiva i «d'una manera discreta» i el «cobreix» el partit, però que, altrament, ha de figurar un cap de redacció, un gerent i una admi-

¹⁹⁸ 60 anys de premsa d'Estat Català, p. 116. Se'n troben referències també en diversos estudis sobre la postguerra o en inventaris de publicacions periòdiques.

nistració propis i s'ha de sol·licitar una autorització específica i efectuar els dipòsits d'exemplars pertinents a París.

Pardellans demana a la filla de Masot, Catherine Montserrat, que, «avec l'aide de papa», presenti la sol·licitud per a la publicació de *Recull Literari* com a revista autònoma, de la qual ella, «étudiante en philo[logie].», seria «gérante» i ell, «lecteur au Lycée Carnot» i «Espagnol réfugié» (ibíd.), director. En una carta des de París del 10 de gener a Esteve (ibíd.), Masot, atès que Pardellans s'ha inclinat «per la fórmula de publicació independent», «encara que, per a la difusió FORA DE CATALUNYA empri» la «xarxa» del butlletí, li prega que en faci de representant i en tramiti la sol·licitud adjunta a la prefectura d'Avinyó, on hi ha la impremta de Marcel Malé. A la fi de la columna central de *Recull literari*, figura, com a «director» de la revista, «H. Pardellans», l'adreça de contacte (Paul Albert, 4, casa seva) i el cost de la subscripció (150 francs per 6 números, amb l'equivalència de mig dolar) i d'un exemplar solt (30 francs o 9 cèntims de dolar), sense que hi constin ni la filla de Masot ni Esteve.

Tot i que en la petició s'estableix una periodicitat bimestral o trimestral, Masot informa Esteve que la revista sortirà cada tres o quatre mesos i la considera un «magnífic» «suplement literari» d'*Estat Català*, «pel seu contingut i les col·laboracions», i que podria sortir amb el núm. 22 del butlletí, per bé que, segons ha determinat «l'Ocell», s'haurà d'adquirir per separat.¹⁹⁹ Unes notes de Pardellans escrites en un imprès escolar deixen constància que el tiratge del primer número de la revista serà de 2.500 exemplars i escaig, que s'enviaran a les adreces d'un determinat fitxer, que se cercarà un representant, amb «la comissió acostumada», a cada país (de Catalunya s'encarregarà ell gestionant-ho amb el DCVB) i que no es transmetrà cap *Recull Literari* amb *Estat Català*, si bé s'anunciarà, en el núm. 22 o 23 (ANC1-3, 04.02). De fet, no es va fer fins a partir del núm. 26,

199 Nota adduïda per LLOMBART, *Exil, résistance, engagement*, vol. II, p. 331, en què es data el 28 de gener de 1958, per bé que no concorda amb el fet que es demani d'accelerar el núm. 21 del butlletí, del gener de 1957, i que s'indiqui que el núm. 22, del febrer, era ja «en preparació». A més, s'ubica en el «Fons Lluís Esteve» de l'«ANC», però aquest llegat no hi consta com a tal. No l'he localitzada tampoc en altres fons d'aquest arxiu o de la BPR en què n'hi ha documents d'aquest autor.

del juny (ANC1-3, 03.01.27 i 03.01.30).²⁰⁰ De totes maneres, almenys en algun cas, s'envien conjuntament: deu exemplars de cada revista als Amics de la UNESCO (03.05.07) i uns divuit a Joan Prat i Esteve, més conegut com a Armand Obiols (ANC1-3, 01.07).²⁰¹ El tiratge del primer número va ser el previst, però el dels núm. 2-3 i 5-7, va baixar a 1.500 exemplars i el del 4 i el 8 a 1.000 (ANC1-3, 03.04.02). Esteve havia tramès 1.500 exemplars del primer número a Masot i 1.000 a Pardellans (BPR, CEHI DO-C 32/17, 1-2-1957), proporció que es tendeix a mantenir. El 14 de març de 1957 Pardellans va enviar 25 exemplars de *Recull Literari* a Rius (BMVB, CL BMVB, CL 13.1386, veg. també la resposta d'aquest del dia 16, BMVB, CL 13.1384), perquè els regalés lliurament, encara que indicant-li que seria interessant vendre'n subscripcions o exemplars, amb una comissió d'un 25%.

En les anotacions de l'imprès escolar citat (ANC1-3, 04.02), es detallen les col·laboracions del primer número, del gener de 1957, especificant alguns motius o acreditacions de la tria: el seu article «La generació del 36», a la qual s'adscriu, suposa la «definició i ideal» d'aquest grup i actua, en certa mesura, com a manifest;²⁰² «L'escapçat» és obra d'«una de les primeres figures de la generació», Espriu;²⁰³ Agustí Bartra, de qui tria «*Ecce Homo*», havia obtingut el

200 En una nota, es pregunta per l'adreça de la revista *Esprit* i, capgirant el full, es llegeixen les signatures «H. P. i Sala», «H. P. Sala» i «C. Montserrat M. Kra», amb ànim d'encobrir el director, que firmarà amb la inicial i el primer cognom en la revista, i la filla de Masot, que havia de ser-ne gerent i que no hi figurarà.

201 Confirma la identificació de «Juan Prat» amb aquest escriptor l'adreça: c. de Vidollet, 19, de Ginebra.

202 P. 1-2. En citaré aquesta edició. Es va reproduir, explicitant la font, en *Pont Blau*, núm. 55, maig de 1957, p. 149-151, a excepció del parèntesi sobre Puig i Ferrer i de la darrera frase. Ja veurem que Pardellans desenvolupa la metodologia generacional i defineix la seva generació i les contemporànies precedents en les antologies. En l'article es parla de «sentiment agònic —en el seu sentit original—» (p. 6), remetent a l'etimologia (*agonia* significa 'lluita'), però segurament amb el referent del «sentimiento "agónico", a lo Unamuno, de la vida» (PARDELLANS, ed., *Antología de la poesía española contemporánea*, p. 171). Ja hem vist que Pardellans va demanar a Rius *El sentimiento trágico de la vida*.

203 P. 2. Aquesta narració es recull ja en *Ariadna al laberint grotesc* (1935), però la versió reproduïda coincideix amb del llibre publicat a Barcelona per Aymà el 1950, p. 65-67. Triadú l'havia seleccionada en l'*Antologia de contistes catalans. 1850-1950*, Barcelona: Selecta, 1950, p. 1525-1527. No s'ha conservat correspondència de Pardellans amb Espriu al seu Centre de Documentació i Estudi i, amb les excepcions que indicaré, no n'he localitzada tampoc amb altres col·laboradors.

«primer accèssit», amb «El paradís», en els últims Jocs Florals, celebrats el 1956 a Cambridge,²⁰⁴ i, en aquest mateix certamen, Rosa Leveroni, de qui escull «Naufragi»,²⁰⁵ havia guanyat la Flor Natural amb «Cinc poemes desolats»; les «Reflexions sobre Catalunya» són de Josep Ferrater Mora, professor de filosofia al Bryan Mawr College de Pennsilvània.²⁰⁶

De fet, Bartra, en carta datada el 22 de novembre de 1956 a Ciutat de Mèxic (ACVO-AHT, 45-2), en què es revela que l'anterior es va enviar a casa del cunyat, segurament el també escriptor Josep Maria Murià, havia respost la proposta de Pardellans de col·laborar en la revista oferint de reproduir «un fragment» de *Le livre de Marsias*,²⁰⁷ perquè tan sols li quedaven inèdits teatrals —atès que la poesia s'acabava de publicar en *L'evangeli del vent*—, com a homenatge a l'esforç del traductor, Loius Bayle, i a fi de difondre el llibre a París. Tot i haver-li enviat Bartra aquest poemari, del qual Pardellans voldria publicar-ne una ressenya, que podria fer Joan Fuster (li'n dona l'adreça, per bé que Bartra ja li havia escrit en altres ocasions)²⁰⁸ o algun altre crític de la generació, va preferir editar-ne l'esmentat poema, «per tal com encaixa molt bé dins la idea que informa el primer número» (carta datada a París el 31 de gener de 1957, ACVO-AHT, 45-2, en la qual, a més, li pregunta si ha rebut *Dotze hores*). De totes maneres, Pardellans, junt amb aquest recull de relats seu, va anunciar-hi *Le livre de Marsias*.²⁰⁹ Es tanca el primer número insis-

204 Com remarca Anna Murià, en *L'obra de Bartra. Assaig d'aproximació*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012, p. 36, el poema seleccionat va quedar absorbit en les elegies del poemari de títol homònim: *Ecce Homo*. Bartra havia aplegat el poema premiat en *L'evangeli del vent*, Mèxic: Biblioteca Catalana, 1956, p. 80-81.

205 P. 2-3. Aquesta poesia és la IV d'«Elegies de la represa» i es recull dins *Presència i record*, Barcelona: Ossa Menor, 1952, p. 109. Se'n conserven dos ms. en el seu fons de la BC, en què es data l'1 d'octubre de 1946 (*Llibres i papers de Rosa Leveroni. Catàleg de l'arxiu literari*, Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 2000, p. 29, i ROSA LEVERONI, *Obra poètica completa*, Girona: CCG Edicions, 2010, p. 21, 180 i 534). Leveroni havia coincidit amb Martina Aragay a l'Escola de Bibliotecàries.

206 P. 3-4. JOSEP FERRATER MORA, *Les Formes de la vida catalana seguit de Reflexions sobre Catalunya. El llibre del sentit. Homenatges*, Barcelona: Selecta, 1955, p. 125-136.

207 París: Pierre Seghers, 1956.

208 Veg. JOAN FUSTER, *Correspondència*, vol. II, València: Universitat de València / 3 i 4, 1998.

209 P. 2-3.

tint en el fet que «*Recull* és el signe del pensament i la sensibilitat de les noves generacions catalanes» i remarcant-ne el caràcter «antològic».²¹⁰

En el número següent, de temàtica predominantment historiogràfica, es publica un altre text de Ferrater Mora, l'entrada del seu *Diccionario de la filosofía* dedicada a la «història», en versió catalana,²¹¹ el fragment «Isostàsia històrica» de *Notícia de Catalunya*, de Jaume Vicens Vives,²¹² la «Introducció a una elaboració categorial a propòsit del canvi històric», traducció de la «tesi doctoral» de Jordi Pérez Ballestar, *Fenomenología de lo histórico*,²¹³ i un dels poemes de Lluís Gassó, amb qui Martina Aragay havia coincidit en les tertúlies del carrer de Sant Pau, consagrats a «Sant Jordi».²¹⁴

En el núm. 3, del juliol, a més de continuar-se el text de Pérez Ballestar i concloure's el de Ferrater Mora, es publiquen les «Visions egípcies», de Martina Aragay,²¹⁵ a les quals ja em referiré, i «L'esperit d'un segle difícil», de Joan Triadú.²¹⁶ Les cartes d'ANC1-667-T-1635 documenten que el 2 de setembre de 1954 Pardellans el va convidar a «prendre un cafè i fumar una cigarreta» a casa, si bé sembla que no va ser possible l'encontre, perquè tracten de diverses qüestions per escrit, coincidint en com hauria de ser una revista (carta del 18 de setembre). Tampoc podran trobar-se l'estiu de l'any següent, en què, quan Pardellans, en arribar de viatge el 23 d'agost, com li havia anunciat, va trobar una nota de Triadú (cartes del 10 de d'aquest mes i del 4 de setembre).

En el núm. 4, de l'octubre, a més d'acabar-se el text de Pérez Ballestar, s'edita «La vella que va morir rient», de Martina Aragay, i es

210 P. 4.

211 P. 6-7. S'hi remarca que la quarta edició, publicada a Buenos Aires, es troba «en premsa» (la publicarà l'editorial Sudamericana el 1958).

212 P. 6. Situa el llibre el 1955, encara que la primera edició és de l'any anterior (Barcelona: Àncora: 1954) i la segona, per aquesta mateixa editorial, del 1960.

213 P. 7-8. Jorge PÉREZ BALLESTAR, *Fenomenología de lo histórico. Una elaboración categorial a propósito del problema del cambio histórico*, Barcelona: CSIC, 1955, p. 9-20.

214 P. 8.

215 S'havien publicat en *Pont Blau*, núm. 52, febrer 1957, p. 42-43.

216 P. 9-10, 12, 10-11 i 10. El text de Triadú s'havia editat en *La Nova Revista*, núm. 21-22, març-abril 1957, p. 434.

comença a publicar «Últimes promocions poètiques», apartat de *La poesia catalana*, de Joan Fuster.²¹⁷

El 5 de desembre de 1957 Esteve confirma la recepció del material destinat al núm. 5, del gener de 1958 (BPR, CEHI DO-C/33). Adverteix, però, que Malé no disposa d'alguns caràcters tipogràfics i no ho pot encarregar a l'altra impremta que el proveïa en aquests casos perquè ha augmentat les tarifes i el linotipista que entenia el català ja no hi treballa. Encara que Esteve li ofereix també la possibilitat de cercar una altra empresa, sembla que Pardellans va acceptar d'adaptar-se a la tipografia de Malé, que figura com a impressor. A més de les limitacions tipogràfiques, la compaginació, a excepció del primer número, havia esdevingut laberíntica, amb textos fragmentats en parts (a vegades, fins i tot en tres i no sempre publicades ordenadament). En aquest número, a més d'acabar-se el text de Fuster, es va publicar «El valor en el contingut de les arts dites figuratives», d'Alexandre Cirici,²¹⁸ i «La llum venia d'Orient», de M. A. Capmany,²¹⁹ i «Petites cançons de l'any», de Marià Villangómez.²²⁰

El 23 d'abril de 1958 Esteve informa Masot que ha tramès les primeres proves del número de *Recull Literari* a l'«Ocell», que està «emprenyat» perquè fins a la setmana següent no es disposarà de caràcters itàlics (ANC1-3, 01.09). En el núm. 6, datat ja al juliol, a més de cloure's el text de Cirici, es va editar el poema «En el llindar de l'Àngel», d'Albert Manent, el conte «El desert», de Pere Calders, i un recordatori dels Jocs Florals.²²¹

217 P. 15-16 i 14, corresponents a Joan FUSTER, *La poesia catalana*, vol. II, Palma: Moll, 1956, p. 171-184. Se'n sacrifiquen els últims autors i la valoració final, segurament per raons de paginació.

218 P. 18 i 20 i 17.

219 P. 18-19. *Cap d'any. Raixa*. 1956, Palma: Moll, 1955, p. 87-103, i *Cap d'any. Raixa*, 1957, Palma: Moll, 1956, p. 95-96. Cirici figura entre els contactes a l'interior d'Estat Català (ANC1-3, 01.10).

220 P. 18-19. Marià VILLANGÓMEZ I LLOBET, *La miranda. Poesia*, Palma: Moll, 1958, p. 47-48.

221 P. 21, 22-23, 23-24 i 22-23. El poema d'A. Manent es va recollir en *La nostra nit*, Barcelona: Osa Menor, 1951, p. 25. En el fons d'aquest autor de l'ANC, 1-9, es guarden 13 exemplars del primer número de la revista (604.11.10). El conte de Calders s'havia publicat el setembre de 1952, en el primer número de *Pont Blau*, p. 5-8, i aplegat en *Cròniques de la veritat oculta*, Premi Víctor Català 1954, Barcelona: Selecta, 1955, p. 21-27.

En el núm. 7, de l'octubre, es publiquen «Visions gregues», de Martina Aragay,²²² el sonet «És com si t'invocuéis, Àngel, Claror», de Josep Romeu,²²³ i «El temps presoner», ressenya per Joan Sales d'*El descredit de la realitat* (1955), de Joan Fuster.²²⁴

En el núm. 8, de l'abril de 1959, a més d'anunciar-se que els Jocs Florals del centenari se celebrarien a París, s'hi publiquen tan sols les «Visions índies», de Martina Aragay, i, un nou lliurament d'«El món llatí i Catalunya», que finalitza amb un continuà.²²⁵ Sembla, però, que no es va reprendre la revista ni l'edició d'aquest assaig, encara que el 3 de novembre de 1959 Esteve va advertir Masot, confidencialment, que Pardellans havia preguntat a la impremta Malé que li podria costar imprimir-la (ANC1-3, 03.01.39).²²⁶

Recull Literari devia suscitar diversitat d'opinions. Així, el 16 de juliol de 1957 Crusellas confessa a Masot (ANC1-3, 02.179 i 02.185) que de primer li va semblar «inútil», però s'ha adonat que «no es podia pas fer una cosa millor» amb tan poca extensió. Lloa el «tacte» de Pardellans a «escollir els treballs, que corresponen a l'hora catalana, i a l'ara mateix intel·lectual d'Europa» i, en concret, el magnífic estudi «El món llatí i Catalunya», tot i que en troba «l'estil» «envitricollat», i l'article de Ballestar, «que domina la filosofia de Husserl i Heidegger». Cinc dies després, però, fa arribar a Masot

222 P. 26-27.

223 Ibid. Josep ROMEU FIGUERAS, *Obra poètica*, Barcelona: Selecta, 1951, p. 177. S'ha via recollit també en *Antologia de la poesia catalana (1900-1950)*, a cura de Joan Triadú, Barcelona: Selecta, 1951, p. 290-291.

224 P. 27-28. Joan SALES «El temps presoner», *Cap d'any. Raixa. 1956*, Palma: Moll, 1955, p. 153-165.

225 P. 29-32.

226 Joan TORRENT / Rafael TÀSIS I MARCA, *Història de la premsa catalana*, vol. II, Barcelona Bruguera, 1966, p. 608, tan sols n'assegura l'existència del primer número. Albert MANENT, *En un replà del meu temps. Retrats d'escriptors i de polítics*, Barcelona: Proa, 1999, p. 64, estima «que rondaria la mitja dotzena de números». *60 anys de premsa d'Estat Català*, p. 116; Robert SURROCA I TALLAFERRO, *Premsa catalana de l'exili i l'emigració (1861-1976)*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2004, p. 184-185, i Josep FAULÍ, *Repertori d'una recuperació (aportació). Premsa en català 1939-1976*, Barcelona: Abadia de Montserrat, 2006, p. 78, afirmen que l'últim número en va ser el vuitè. En la carta de Carner Ribalta a Pardellans del 14 de juliol de 1959, li manifesta que va «seguir» aquesta revista, que troba «extremadament interessant», però potser no ho feia prou per adonar-se de la interrupció.

les objeccions, des d'una «perspectiva funcional» de Víctor Castells, que comparteix: «Sembla una mica mancat de cap i peus publicar a l'exili coses escrites a Catalunya i que a Barcelona es publiquen amb major extensió» (ANC1-3, 02.186). D'altra banda, Antoni Turró, en una carta a Masot del 18 de desembre de 1959, comenta que troba el *Full literari* massa «espès».²²⁷

Amb tot, Pardellans va voler ressuscitar la revista. En una carta del 13 de setembre de 1960 a Tarradellas (AAP1010-2), li prega que li indiqui si pot «preparar» el núm. 1 de «R[ECULL].», que, com a material per fornir la revista, li enviï els «darrers números de les publicacions» que ha rebut de «casa nostra» i l'informa que [Amadeo] Robles [Beltrán] encara no li ha fet el pressupost, però que els 2.000 exemplars poden costar uns 20.000 francs. Li adjunta un «preàmbul», que deu correspondre al document següent (id.):

Han passat... mesos d'ençà de l'aparició del número 6 de RECULL LITERARI, en el qual donàvem a entendre, d'una banda, la nostra voluntat de persistir en el nostre propòsit originari en allò essencial i, d'una altra, d'accentuar i multiplicar nogensmenys els trets del nostre periòdic, en virtut d'una visió més àmplia i precisa que anàvem adquirint de la funció que ens calia d'acomplir i de l'objectiu a atènyer.

És amb aquest número 1 de RECULL que s'inicia de fet la segona fase en qüestió. En la reducció del títol es pot endevinar, a l'ensem que l'ampliació dels punts de vista, el canvi de situació operats...

Per un humanisme català; sense negligir res, debatent i establint àdhuc el nervi d'una política catalana.

Collaboreu-hi!

El projecte, però, no es va dur a terme.

5.11 Un estudi comparat dels caràcters francès i hispànic

El 1953 Pardellans va donar a conèixer en la revista parisenca *Les Langues Néo-latines* la introducció d'un ambiciós projecte que confiava publicar a mesura que l'anés desenvolupant, per a la qual cosa

²²⁷ RUBIRALTA, *Estat Català sota el franquisme*, p. 208.

sollicitava que se li fes arribar informació bibliogràfica.²²⁸ Com ell mateix sintetitza, aquest estudi comprèn aspectes somatopsíquics, lingüístics, literaris, artístics, científics, filosòfics i religiosos relatius a «los vivires personales, sociales y políticos en la historia de Francia y España».²²⁹ Inclou tant el «genio» francès com l'hispanic en el llatí, si bé, mentre que el primer seria «racionalista» («objetivo, abstracto, racional, desintegrador, sistematizador, universalizador»), el segon seria «vitalista» («subjetivo, concreto, emotivo, integrador, asistemático, particularizador»). Es tracta, però, de «dos extremos de un mismo eje, alrededor del cual (y solamente alrededor del cual), gira (o puede girar) un sistema (completo) de valores».²³⁰ Cal, doncs, «una fructífera concordia de nuestro común mundo latino» amb la «convivencia», «coordinación», «cooperación» i «colaboración francoespanyolas».²³¹ Sorprèn que Pardellans subsumeixi en aquests estereotips nacionals el català, però hi dedicarà l'estudi específic, que degué desplaçar aquest projecte, de l'apartat següent.

5.12 «El món llatí i Catalunya»

Pardellans remunta l'inici d'aquest treball «interpretatiu i conceptuador» al 1954 i el considera l'«esforç més intens per assolir» la «consciència de generació», «una concepció d'ella mateixa, significant intel·lectivointuïtivament el seu moment històric, per una pròpia interpretació conceptuadora del devenir del seu ésser-existent».²³² Del maig de 1955 al juliol de 1956, en va publicar una part en *Estat Català*.²³³ L'any següent en va reiniciar la publicació en

228 H. PARDELLANS, «Prólogo a un estudio comparado de los genios francés e hispano», *Les Langues Néo-latines*, núm. 126, 1953, p. [32]-33.

229 *Ibid.*, p. 33.

230 *Ibid.*, p. [32].

231 *Ibid.*, p. [32]-33.

232 PARDELLANS, «La generació del 36», p. 1-2.

233 Tots els articles estan signats amb les inicials «H. P.», excepte el darrer en què se n'explicita el nom i el cognom. Excloc en les referències el títol genèric de l'estudi, «El món llatí i Catalunya», que es repeteix a cada article: «Propòsit i introducció», núm. 1, maig 1955, p. 4; «Les condicions mesològiques: la Mediterrània», núm. 4, agost 1955, p. 2; «Etnologia i etnografia primitives de la Mediterrània», núm. 7, novembre 1955, p. 2;

Recull Literari, introduint-hi supressions, ampliacions i algun altre retoc, fins a 1959, quan, com hem vist, sembla que es va deixar de publicar aquesta revista.²³⁴

Pardellans és ben conscient que s'ha parlat molt de la llatinitat catalana, que procura reenfocar emmarcant-la en l'«angoixosa existència actual».²³⁵ Per a la recerca de la «modalitat existencial» catalana, inscrita en la llatina, proposa combinar «l'experiència personal» amb «una recerca científica» en diversos vessants: el biològic, l'estètic i l'històric.²³⁶ Pel que fa a l'estètica, pren com a referents explícits l'anàlisi dels símbols de *Feeling and Form: A Theory of Art* (1953), de Susanne Katherina Langer, que cita només en la primera versió,²³⁷ i els estudis sociològics comparatius de Pierre Francastel *Peinture et société; Naissance et destruction d'un espace plastique de la Renaissance au cubisme* (1951) i *Art et technique aux XIX et XX siècles* (1956).²³⁸

A partir del «*Dasein* de l'existencialisme alemany» i de «l'èsser en el món», que s'hi relacionen sobretot amb Heidegger —ja hem vist que Pardellans havia usat aquesta darrera expressió abans de la guerra, sense substantivar-la— remarca la importància del «medi», que condiciona la «vida fisiològica bàsica» i la «sensitivosenfimental, emotiva i ideativa».²³⁹ *La Méditerranée* (1946), de Jules Rouch, li serveix per exposar els condicionaments climàtics, dels quals extreu conse-

---

«Etnologia i etnografia primitives de la península hispànica», núm. 9, gener 1956, p. 2-3, i «Propòsit i introducció» [breus fragments inèdits, emmarcats com a lema], núm. 15, juliol 1956, p. 3. Se'n conserven mecanoscrits, amb correccions introduïdes en l'edició impresa, en els dossiers de cada número de la revista, ja referenciats.

234 Tots els articles en porten el nom i el primer cognom i l'encapçalament del títol de l'estudi, el qual ometo: «Propòsit i introducció», núm. 2, abril 1957, p. 6-7; «1. Les condicions mesològiques: la Mediterrània», núm. 3, juliol 1957, p. 11-12; «2. Etnologia i etnografia diacròniques prellatines de la Mediterrània», núm. 4, octubre 1957, p. 13; núm. 5, gener 1958, p. 19-20; «3. Etnologia i etnografia diacròniques prellatines de la península hispànica», núm. 6, juliol 1958, p. 21, 22 i 24; «4. Les primeres civilitzacions mediterrànies», núm. 7, octubre 1958, p. 25-26 i 28, i núm. 8, abril 1959, p. 29-32. Si no indico el contrari, citaré aquesta edició.

235 PARDELLANS, «Propòsit i introducció», p. 6-7.

236 Ibid.

237 PARDELLANS, «Propòsit i introducció», edició d'*Estat Català*.

238 PARDELLANS, «Propòsit i introducció», p. 6-7.

239 PARDELLANS, «Les condicions mesològiques: la Mediterrània», p. 11.

qüències caracterològiques.²⁴⁰ En particular, la «perfecta regularitat en la successió de les estacions» i la «gran netedat i harmonia d'horitzons lluminosos», a més de poder explicar que el terme que designa el *temps* cronològic i el meteorològic sigui el mateix en diverses llengües mediterrànies, podrien afavorir la «necessitat de claredat, d'ordre i de precisió» i «la corporeïtat esteticista de llur estil vital i imaginativoideatiu i de llur sentiment còsmic».²⁴¹ En la primera edició, atribueix aquestes idees a «nombrosos humanistes» i les ilustra citant *Les premières civilisations de la Méditerranée* (1941), de Jacqueline Gabriel-Leroux,²⁴² llibre que utilitzarà també per al panorama històric, sobretot de les primeres etapes, amb ressonàncies fins i tot textuals. A més, a vegades remetrà, en general, a «etnòlegs», «paleoetnòlegs» «prehistoriadors»... D'altra banda, el plantejament respon a la teoria de la determinació per la raça, el medi i la història, que amb diversos precedents, va desenvolupar Taine. En la darrera versió de l'article, Pardellans s'ocupa, a més, de la geografia física peninsular, per a la descripció de la qual cita Eduardo Hernández-Pacheco, i caracteritza Catalunya com «l'aparell hemoregulador llatí» de la «marca» entre Europa, l'Àfrica i l'Atlàntic que és la Península.²⁴³

Establertes «les condicions mesològiques», procura derivar-ne una «raça», concepte que, en l'última edició, després d'esmentar aportacions dels biotipòlegs William H. Sheldon i Ernest Kretschmer a aquesta noció i de Raymond Bernard Cattell i Marcel Martiny a l'aplicació mediterrània, defineix com un «poble o conjunt de pobles considerat biotipològicament», «que es produ-

240 Ibid.

241 Ibid.

242 PARDELLANS, «Les condicions mesològiques: la Mediterrània», edició d'*Estat Català*.

243 PARDELLANS, «Les condicions mesològiques: la Mediterrània», p. 12. No s'hi precisa que la citació procedeix d'Eduardo HERNÁNDEZ-PACHECO, «Elementos geográfico-geológicos de la Península Ibérica», *Asociación Española para el Progreso de las Ciencias. Congreso de Granada*, vol. V, secció IV, Asociación Española para el Progreso de las Ciencias, Madrid: Imprenta de Eduardo Arias, 1911, p. [1]. S'hi fa ressò també, almenys, de P. BOSCH I GIMPERA, *La formación de los pueblos de España*, México: Imprenta Universitaria, 1945, p. 2.

eix segons una morfologia i una dinàmica culturals pròpies». ²⁴⁴ A la recerca del substrat «dels pobles mediterranis anteriors a les invasions indoeuropees», bo i remarcant que «no era completament homogeni», remunta «el fogar original» «d'una raça mediterrània» al Nord d'Àfrica, segons postulen «els autors» i avalen estesos vestigis lingüístics, i situa en el neolític «el total poblament de la conca del Mediterrani», «els sincretismes i els moviments culturals». ²⁴⁵ En les dues edicions, el panorama evolutiu dels pobles prelatins comprèn diverses civilitzacions hel·lèniques (començant per la cretenca), els fenicis, els sículs i lígurs i els nòmades nord-africans, però, en la darrera versió, arriba fins als egipcis. L'estiu de 1956 va viatjar a Egipte justament pensant en aquest «estudi interpretatiu sobre el món llatí i Catalunya en llur gènesi i evolució» (carta a Rius datada a El Caire l'1 d'agost de 1956, BMVB, CL Riu 13.1385). En la carta a Triadú del 31 de març de 1955 (ANC1-667-T-1635), li havia manifestat ja el propòsit de «saltar a Itàlia altra vegada i a la Mediterrània oriental i cap a Egipte» aquell estiu, si aconseguia els visats.

Focalitzant en l'evolució peninsular, ressalta «*una superposició, una interpenetració d'elements biològics i culturals nòrdics i meridionals, influïdes en llurs realitzacions tècniques i espirituals per l'Orient mediterrani, en els seus darrers períodes*». ²⁴⁶ En les dues versions, cita Julio Martínez Santa-Olalla, pel concepte de *cultura hispanomauritànica* i, només en la primera, Lluís Pericot per l'apel·latiu de «“primers espanyols”» als nous pobladors del període gravetià i, com a estudiós dels basco-catalans, Pere Bosch i Gimpera. ²⁴⁷

La segona edició, reprèn la perspectiva global, amb intenció d'arribar fins a «les primeres civilitzacions mediterrànies» anteriors a la romana, producte del substrat paleomediterrani i de la incidència indoeuropea i de la semiticocaimita: la minoica, la fenícia,

²⁴⁴ PARDELLANS, «Etnologia i etnografia diacròniques prelatines de la Mediterrània», p. 13.

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ PARDELLANS, «Etnologia i etnografia primitives de la península hispànica», edició d'*Estat Català*, p. 3.

²⁴⁷ Ibid., p. 2, i «Etnologia i etnografia diacròniques prelatines de la península hispànica», p. 22.

l'hel·lènica i l'etrusca, la part dedicada a la qual, igual que la resta de l'assaig, no em consta que es publicués.²⁴⁸ El 31 de maig de 1955, poc després d'iniciar l'edició d'aquesta obra, Pardellans havia manifestat a Triadú (ANC1-667-T-1635) el propòsit de «publicar una història crítica i interpretativa de Catalunya» i una altra de la literatura catalana, que no va arribar a publicar.

5.13 Els viatges

És significatiu que l'autobiografia de *Dotze hores*, en què les narracions, com veurem, se situen en diversos països, es remarqui que Pardellans «ha viatjat per Europa i Àfrica», continents als quals s'afegiran la resta. Com volent fugir de la reclusió dels confinaments penitenciaris i del «miniapartament» on vivia a París i producte de la seva característica avidesa de coneixements, en la mesura que li permet la situació econòmica, emprèn freqüents viatges. Alguns estimularan les reflexions d'una sèrie d'articles publicats en *Pont Blau*, del 1955 al 1963.²⁴⁹

A fi de transcendir l'anecdòtic i no caure gaire en «l'inevitable subjectivisme», Pardellans prescindeix d'«incidents» o «impressions d'un moment».²⁵⁰ El que li interessa és «un saber que no procura la figura d'un monument o la silueta d'una vila o la plàstica d'un paisatge», sinó «la recerca de l'home, sempre interrogant-ho tot per tal de saber de la condició humana, sempre amb el fibló al cor per

248 PARDELLANS, «Les primeres civilitzacions mediterrànies».

249 HUMBERT PARDELLANS, «Carta a un amic sobre un viatge per Europa», núm. 38, desembre 1955, p. 441-444; íd., «Carta a un amic sobre un viatge per l'Àfrica del Nord», núm. 49-50, novembre-desembre 1956, p. 348-353; íd., «Carta a un amic sobre un viatge a Orient [I]», núm. 75, gener 1959, p. 16-21; íd., «Carta a un amic sobre un viatge a Orient [II]», núm. 89, març 1960, p. 88-94; íd., «Carta a un amic sobre un viatge per l'Amèrica del Sud», núm. 100, febrer 1961, p. 69-74; íd., «Carta a un amic sobre un viatge pel món "comunista"», núm. 123, abril-maig 1963, p. 111-118. Veg. també FERNÁNDEZ; RIBERA, «Martina Arago (1920-2010) y Humbert Pardellans (1914-1968)».

250 PARDELLANS, «Carta a un amic sobre un viatge per Europa», p. 441; en la «Carta a un amic sobre un viatge per l'Àfrica del Nord», p. 353, s'elideix l'«anecdolari», marcant-ho amb una sèrie de punts.

la condició humana». ²⁵¹ Per tant, sobretot hi medita antropològicament, a partir d'«una contínua judicació comparativa de valors». ²⁵²

Recorre a una «biotopologia funcional», que «implicaria una certa unitat temperamental i caracterial i d'elements bàsics d'estructuració i de funcionament mentals i determinaria la possibilitat d'un estil culturalosocial», per damunt de diferències ètniques. ²⁵³ De totes maneres, considera que cal reestructurar la «imatge» (la «idea-sentiment») sobre els països viatjant-hi, a fi de sacsejar-ne «afectivitat i intel·ligència» «dins l'enorme complexitat», ja que «tan sols podem aconseguir un coneixement *exacte*» «en la mesura en què, en tot cas, serà el resultat d'un *bon* judici de valors». ²⁵⁴

Pardellans adopta la forma epistolar (amb diversos precedents, entre els quals destaquen les *Lettres Persanes*, de Montesquieu) i tendeix a identificar-se amb el narrador-protagonista, encara que a vegades es desdobra en altres personatges. ²⁵⁵ El destinatari és un anònim amic, en què Pardellans pot projectar també trets propis o de coneguts. Sovint, s'afegeix a aquest artifici el de colloquis que contraposen diverses perspectivistes culturals, ideològiques, professionals..., a voltes grotescament.

Les primeres reflexions són sobre Europa i es refereixen a un viatge estival de «tres mesos». Pardellans ja havia viatjat per aquest continent molt abans. En la carta de l'11 de juliol de 1949 a Víctor Alba ja citada, l'informa que fa turisme amb Martina Aragay «per França i altres països d'Europa» i li adjunta una fotografia d'ambdós feta «per un fotògraf de carrer» a La Haia. Havent comunicat a Rius el 15 de març de 1951 que passaria les vacances de Pasqua fora (BMVB, CL Riu BMVB, CL Riu 17A.2362), li envia una postal amb mata-segells estampat dos dies després a Cahors (Occitània), amb vistes de Gavarnia (BMVB, CL Riu 17A.2361). Com li anuncia en una carta del 3 de maig (BMVB, CL Riu 17A.2360), tenia intenció de

251 PARDELLANS, «Carta a un amic sobre un viatge a Orient [III]», p. 88.

252 PARDELLANS, «Carta a un amic sobre un viatge a Orient [I]», p. 16.

253 PARDELLANS, «Carta a un amic sobre un viatge a Orient [II]», p. 91.

254 PARDELLANS, «Carta a un amic sobre un viatge per l'Amèrica del Sud», p. 69.

255 Per exemple, en PARDELLANS, «Viatge per Europa», p. 441 i 443, es caracteritza com un físic.

passar la segona quinzena de juliol i tot l'agost d'aquell any a Itàlia i Grècia. Si més no, li va enviar una postal amb una fotografia del Teatro Greco de Taormina (BMVB, CL Riu 13.1136), amb mata-segells d'aquella ciutat siciliana del 31 de juliol. El 5 de setembre ja havia tornat, perquè li va escriure des de París (BMVB, CL Riu 13.1127). Es conserva una factura del 20 de juliol de 1952, emesa a nom de Pardellans per l'Agence Parisienne de Voyages, per dos bitllets per a Gènova (ANC1-3, 03.01.17). Com veurem, a més, va datar a Roma l'estiu del 1953 una de les narracions de *Dotze hores*, ambientada a la Campània, i en va situar una altra a Finlàndia.

Ja he avançat que una altra factura de l'agència esmentada, amb data del 9 d'agost de 1955, documenta que va visitar, sense la dona, almenys Viena i Iugoslàvia aquell any, durant el qual va publicar l'article sobre Europa, en què es refereix a aquest darrer país, per remarcar-ne el prestigi que hi té l'alemany.²⁵⁶ Segons una carta de Masot (ANC1-3, 02.512) a Crusellas, Pardellans abans de l'estiu del 1957 havia visitat també Còrsega i Sardenya. Concretament, va sojornar a l'Alguer a final de l'any anterior o a l'inici d'aquest.²⁵⁷

En l'article sobre Europa, s'esquematitza el continent com l'encaix de tres «poliedres» (cubs en la il·lustració) biològics, culturals i polítics, en què la preeminència depèn de l'«escala de valors» o del punt de vista, sovint xovinista o, per contra, acomplexat, si bé «també es pot veure [...] la figura formant una estrella de nacions, cadascuna amb la mateixa valor»: els nòrdics (incloent-hi els germànics i els britànics), majoritaris i més pròspers materialment, els eslaus i altres pobles orientals (com els hongaresos i finlandesos) i els llatins.²⁵⁸ Segons estereotips tòpics, les concepcions del món i la societat serien, respectivament, «racionalista» (tendint a un «dinamisme» «centrípet», amb «realitzacions tècniques»), «sentimentalista» (propensa al «vitalisme» i «individualística» i amb «realitzacions de

256 Ibid., p. 443.

257 *Generalitat de Catalunya. Butlletí d'Informació*, núm. 17, gener-febrer 1957, p. 15. La visita de Pardellans i d'altres escriptors se situa «recentment».

258 PARDELLANS, «Viatge per Europa», p. 441-433.

tipus religiós») i «sentimentaloracionalista» (abocada a un «dinamisme» «centrifug» i amb «realitzacions humanístiques»).²⁵⁹

Els interlocutors apellen a les concepcions d'un amic comú, Lluís, un metge que es caracteritza per l'«excentricitat» i la «grolleria» i amb «somriure cínic»,²⁶⁰ que tindria com a «mestre en biotipologia, el catòlic italià [Nicola] Pende», encara que, a diferència seva, no tendeixi a creure que es pugui superar el determinisme biològic.²⁶¹ Des d'aquests plantejaments, s'explica que aquests trets es potenciïn en un «tipus extrem, paramorbós, dominant»: «entre els germànics, hipersòmic, hiperestènic, hiperpituïtari, de fàcies intel·lectiva sintètica; entre els eslaus, un somamixt, espasmòfil, psicomhiperes-tèsic, de fàcies intel·lectiva fantàstica; entre els llatins, un longilini, hipertiroide, taquipsíquic, de fàcies intel·lectiva intuïtiva».²⁶² Aquestes tendències patològiques, es contrapesarien per «biotipus coin-tegrants», com Quixot i Sancho Panza. S'illustrin aquests tarannàs, a més, amb les formes característiques d'embriagar-se: el germànics com una «bèstia», els eslaus com un «guirigall de passions» i el llatins com una «gaita de sentiments».²⁶³ Així, s'evidencien les potencialitats i les mancances de cada grup. Per exemple, el llatí pot atènyer la «*raó vital*» de què parla Ortega, però sovint «fa les coses massa de pressa o no les fa mai».²⁶⁴

El narrador-protagonista evoca la discussió amb un suís germànic, a qui va retreure l'arrel alemanya del franquisme, perquè va contraposar l'afany de regenerar Europa amb l'humanisme mediterrani a la dictadura franquista, considerant com Joseph de Maistre, que cada poble té el govern que es mereix.²⁶⁵ Lluís, però, donant en part la raó al suís, arremet contra la societat catalana, que, «composta senzillament d'uns quants eixelebrats sense suc ni bruc i de molts senyors Esteve», oscil·laria «entre l'atzagaiada i la inoperància, pas-

259 Ibid., p. 442.

260 Ibid., p. 443.

261 Ibid., p. 444.

262 Ibid., p. 443.

263 Ibid., p. 442-443.

264 Ibid., p. 443.

265 Ibid., p. 444.

sant per la carrincloneria, la ximpleria i la xerrameca ridícules», perquè «és possible que la continuïtat dels catalans sigui la continuïtat a fer bestieses o a no fer res; llur individualisme, coses d'orgull imbècil; llur amor al treball, avidesa d'avar inquiet; llur seny i llur mesura, mesquinesa i covardia de petit-burgès, i llur ironia, un estirabot envernissat de poca-solta».²⁶⁶ Tanmateix, proclama la «fe» en el llatínisme i, en especial, l'esperança «*que l'esperit català en pot donar la forma més intensa i profunda*, amb què ens reconstituïrem i amb què informarem el nostre futur».²⁶⁷

Com he avançat, l'1 d'agost de 1956 Pardellans escriu a Rius des d'El Caire explicant-li que és a Egipte en funció d'*El món llatí i Catalunya*. Producte d'aquest viatge, Martina Aragay degué escriure «Visions egípcies».²⁶⁸ Ja veurem, a més, que Pardellans havia ambientat el primer conte de *Dotze hores* a Marràqueix, al Marroc. En l'article sobre el Nord d'Àfrica, a més de caracteritzar-se el narrador-protagonista com a «ingènuament i tossudament romàntic» i el destinatari com «occidentalista», es planteja un diàleg, pretensament somniat en un vaixell, entre un enginyer francogermànic, un *pope* rus, un biòleg de nacionalitat indeterminada, un filòsof italià i un xeic d'una madrassa.²⁶⁹ Amb aquest artifici, es caracteritza la «manera de viure» dels nord-africans com a «sincrètica» (atès que ho incorporen tot «al seu món *míticament* imaginatiu») i «emotiva», contraposant-la a l'occidental, basada en la «*racionalitat* envers la natura», que mena a la tècnica.²⁷⁰ Aquest contrast, que s'illustra a més amb el pensament, l'art i, en especial, la religió, es relaciona pel biòleg, a partir de les teories de l'escola de Sheldon, amb la «*cerebrotonia*» africana, que n'explicaria el «misticisme messiànic».²⁷¹

La superioritat occidental, defensada pel xovinista tecnòleg francès, és qüestionada sobretot pel xeic, criticant diversos aspectes de

266 Ibid.

267 Ibid. En PARDELLANS, «La generació del 36», p. 2, s'assenyala que ja se n'ha exposat la concepció nacional en l'article sobre el viatge per Europa.

268 *Pont Blau*, núm. 52, febrer 1957, p. 42-43; algunes es van reeditar en *Recull Literari*, núm. 2, abril 1957, p. 10-11, amb alguna variant.

269 PARDELLANS, «Carta a un amic sobre un viatge per l'Àfrica del Nord», p. 438.

270 Ibid.

271 Ibid., p. 439.

la societat occidental: per exemple, l'«educació» és «amanerada, sense recolzar-se en cap afectivitat autèntica»; la «democràcia», «una massa de babaus i quatre vius que els governen amb llur consentiment» i les «institucions», un «nus escorredor complicadament burocràtic que estrangularà la vostra mateixa societat».²⁷² En canvi, el filòsof italià advoca per la multiculturalitat, tot i defensar «certes correccions temperamentals».²⁷³ Qualifica l'«occidentalisme» d'«invent» «francogermànic»²⁷⁴ i, remetent de nou a la «raó vital» d'Ortega, considera el «racionalisme vitalista i afectiu llatí», que porta al «perspectivisme realista», com una «posició intermèdia entre el racionalisme mecanicista dels *occidentals* i el vitalisme afectiu més o menys geomètricament simbolitzat dels islàmics».²⁷⁵

Ironitzant-hi, el francès fa una dura crítica als polítics catalans («quatre aventurers per aquí, quatre tocats del bolet per allà i quatre despistats una mica més lluny, sense cap sentit ni concepció verament nacionals, com a màxim fent la mona darrera França o Anglaterra i donant bel·ligerància a qualsevol Peret o Pepet Sisquelles [es pot interpretar com una al·lusió a Josep Tarradellas, amb qui no consta en l'epistolari del seu fons que tingués encara relació] que es creu pontificalment i professoral, o intuïtivament, un geni polític i que, en realitat, és un imbècil, un ignorant sense sensibilitat, ridícul i grotesc, que seria la deshonra de qualsevol poble que el fes governant».²⁷⁶ El narrador-protagonista torna a refermar, però, la confiança en el fet que «la cultura catalana té categoria universal i que la nació catalana posseeix una concepció pròpia, que inspirarà una política pertinent als polítics intel·ligents amb què compta».²⁷⁷

Pardellans es va passar l'estiu de 1957 «amunt i avall de la Mediterrània, sobretot l'oriental» (carta del 25 de març de l'any següent a Joan Pardellans Roig i la dona). Segons lletres de Masot a Crusellas del 24 de juliol i l'1 d'agost, aleshores era de creuer a Grècia (ANC1-

272 Ibid., p. 351-352.

273 Ibid., p. 353.

274 Ibid., p. 348.

275 Ibid., p. 351-352.

276 Ibid., p. 353.

277 Ibid.

3, 02.511 i 02.512). Aquell any Martina Aragay relata un periple per aquell país des del port del Pireu i plasma unes imatges d'aquelles terres, mentre que no em consta que el viatge inspirés cap obra de Pardellans.²⁷⁸

El 14 de març de 1958, en la carta a Joan Pardellans i Roig i la muller citada, els va anunciar que tenia pensat d'anar «fins a l'Índia». A final d'aquell any, escriu a Rius amb paper de l'Hotel Oceànic de Madràs, però ja des de París, anunciant-li que les «impressions» d'«el viatge a Orient» es publicaran en *Pont Blau* (BMVB, CL Riu, 13.1297). Certament va ser així. Recorre de nou al col·loqui, en aquest cas, entre el narrador-protagonista i un company de viatge, en un hotel de Bombai, esperant que els portessin a l'aeroport per tornar a Europa. Tot i que l'interlocutor torna a ser un «enginyer francès», es remarca que és jove i té una mentalitat més oberta que la de l'anterior. De fet, bàsicament, amb les ingènues preguntes, permet que el narrador-protagonista rebli les explicacions, que sol acceptar, tot i les reticències envers les aspiracions catalanes.

S'hi torna a plantejar el contrast cultural, entenent la cultura «com una tècnica inventada per l'ésser humà per tal de *fer-se*» —l'expressió i el fet que estigui en cursiva fa pensar en el concepte sartrià d'home— i de «concebre's».²⁷⁹ L'anàlisi més a fons de la dicotomia occidental/oriental o, millor, humanístic/còsmic, porta a remarcar-ne la varietat interna i s'insisteix a decantar l'islamisme, per la «concepció personalista» de la religió, més cap al primer pol.²⁸⁰ A partir de l'home hindú, es caracteritza l'oriental, remetent de nou a la biotipologia de Sheldon, com a «ectoendomorf», «en conflicte constant entre la seva component major viscerotònica, feixuga de matèria, de natura, i la seva component major cerebròtica, plena d'horror per aquella»: «aterrit per les forces de la natura, hipersensible a la dolor i que tem la vida i la seva realització confirmadora en el *jo*, perquè això implica dolor», un «temperament sensualment líric, adinàmic; mentalitat imaginativa, narrativa, especulativa», «manera de fer laxa,

278 ARAGAY, Martina, «Per la Mediterrània. Semíramis», *Pont Blau*, núm. 72, octubre 1958, p. 331-336, i id., «Visions gregues», *Recull Literari*, núm. 7, octubre 1958, p. 27-28.

279 PARDELLANS, «Carta a un amic sobre un viatge a Orient [I]», p. 20.

280 Ibid., p. 16-17.

ingènuaament complicada, mitomaniaca». ²⁸¹ Aquest tarannà es reflecteix en les religions, «d'una especulativa d'allò més *metafísica* en llurs formes *superiors* i d'una immensa mitologia d'allò més lírica i sensualista en llurs formes *mitjanes* i *populars*», en les arts, «impregnades de *natura*, formant un sistema sincrètic i unitari, emmallades dins un *ritme creatiu* i *compositiu*, assolint, en llurs moments culminants, la més alta estètica de l'orfebreria, de la decorativa, de la dansa [...], però mancades d'una veritable arquitectura» ²⁸² i en «el seu producte institucional per excel·lència: el règim de castes», amb una esgarrifosa misèria desatesa pretextant un «espiritualisme» amb una «gran quantitat de xarlatanisme». ²⁸³

Buscar «la salvació» d'Occident a Orient és, doncs, ridícul, encara que els que ho fan «denuncien el perill que aquesta cultura tècnica giri entorn d'un racionalisme amoral». ²⁸⁴ S'insisteix que la solució es trobaria a la Mediterrània, també en els musulmans —quan adopten actituds com el «personalisme realista» del marroquí Mahamed Zaiz Lahbabi, del qual destaca el llibre *De l'être à la personne* (1954) —, que podrien fer de pont amb orient, per bé que s'insisteix que el «*veritable humanisme*» hauria de partir de Catalunya. ²⁸⁵

Justament considerarà el següent gran viatge «interessantíssim» «com a home, en general, però dolorós de vegades», «com a català, en particular», potser pels conflictes nacionals de la zona i en el context de dures crítiques a la política catalana. ²⁸⁶ Va ser també a Orient, però al «Pròxim», és a dir, el més apropat a Occident. En una carta a Rius des de París del juny de 1959 (BMVB, CL Riu 28.4295), en detalla la durada (de mitjan juliol al setembre) i l'itinerari (Egipte, Líban, Síria, Jordània, Israel, Turquia i Grècia) i n'anuncia la publicació de l'article en *Pont Blau*, en el qual es traça aquest mateix recor-

²⁸¹ *Ibid.*, p. 17.

²⁸² *Ibid.*

²⁸³ *Ibid.*, p. 17-19.

²⁸⁴ *Ibid.*, p. 19.

²⁸⁵ *Ibid.*, p. 19-20 i 21-22.

²⁸⁶ PARDELLANS, «Cartes a un jove català [III]», *Pont Blau*, núm. 111, març 1962, p. 71, letra datada el 14 de novembre de 1960.

regut.²⁸⁷ En aquesta revista, Martina Aragay publicarà uns dos anys després unes «Visions d'Orient», amb referències a Damasc,²⁸⁸ Palmira, Istanbul, el Mont de les Oliveres i el desert de Judà, que potser encara s'inspiren en aquest viatge.²⁸⁹

Fent abstracció com sempre dels detalls, Pardellans imagina que el narrador-protagonista se suma al col·loqui entre un «gros burgès turc, tal vegada banquer a Karaköz», un «jove» israelià, «potser estudiant a la universitat hebraica de Jerusalem», i un àrab, tal vegada «capità a l'exèrcit, amb com un sec de despit i de ràbia entorn dels llavis, que es diria carnosos de desigs».²⁹⁰ Quan a la fi intervé el turc presumint de l'«evolució» en «les estructures socials» del seu país i, en concret, de la «burguesia a l'occidental», el narrador-protagonista el fa callar replicant-li que Turquia ha estat, per a ell, «el més lamentable dels espectacles»: «el d'un país que sembla alhora incapaç de mantenir-se en les seves antigues formes i evolucionar veritablement», amb «una burgesia en general abúlica».²⁹¹

Juntament amb l'àrab, que és partidari d'«una revolució socialista d'inspiració panislàmica»,²⁹² el narrador-protagonista, molest per l'extrema xenofòbia jueva, que fa que, «com en cap lloc», en detectar un estranger, s'enrareixi «l'atmosfera social» i es trenqui el «fil de comunicació sensible que us connecta amb els altres éssers humans»,²⁹³ arremetrà contra el cofoisme de l'israelià, que pre-

287 PARDELLANS, «Carta a un amic sobre un viatge a Orient [II]», p. 88. En una altra lletra a Rius, al novembre de 1959 (BMVB, CL Riu 28.4293), insisteix en la publicació de la crònica del viatge en *Pont Blau*. Pardellans data a París una carta del 15 de setembre de 1959, recollida en «Diàleg entre dues generacions», *Catalunya*, núm. 75, març 1960, p. 3, i en «Cartes d'un jove català», *Pont Blau*, núm. 107, novembre 1961, p. 319, en què s'indica que va havia tornat d'un viatge de «dos mesos». En el fons Masot (ANC1-3, 03.1.15) es guarden un full amb indicacions per la Ligue Française de l'Enseignement. Centre Laïque de Tourisme Culturel sobre la documentació necessària per viatjar a Síria, Líban, Jordània i Egipte, a més de Iugoslàvia i a Amèrica del Nord i del Sud, i dos exemplars del formulari per sol·licitar el visat per al primer d'aquests països.

288 Des d'aquesta ciutat, amb mata-segells del 24 de juliol de 1959, Pardellans envia una postal a Tarradellas: «Pensant en vós. Ben vostre» (AAP1010-2).

289 *Pont Blau*, núm. 119, novembre 1962, p. 342.

290 PARDELLANS, «Carta a un amic sobre un viatge a Orient [II]», *ibíd.*, p. 88.

291 *Ibíd.*, p. 92.

292 *Ibíd.*

293 *Ibíd.*, p. 90.

tén haver construït un «Estat modern» «en una de les regions més endarrerides del món». ²⁹⁴ A més de relativitzar aquesta afirmació, remarcant que el «veritable avantguardisme social econòmic» dels quibuts contrasta amb una misèria que no es troba en països àrabs, ²⁹⁵ bona part dels èxits jueus s'atribueixen a la influència occidental, perquè la van importar immigrants, ²⁹⁶ o al fet que molts jueus s'han format en altres països, com Mendelssohn, Bergson, Einstein... ²⁹⁷ En el cas de Marx, caldria estudiar «en quina mesura el *juevisme* ha contribuït» a la «formació» de la «burguesia capitalista», contra la qual es revolta. ²⁹⁸ Jesús, si bé es dubta si va ser «un cas típic d'home de poble jueu, realista, expeditiu, pràctic, positiu» o, fins i tot, «el més espavilat dels curanderos i bruixots», estava «tràgicament oposat al seu propi poble» i el cristianisme podria ser «una elaboració hellenística, neoplatònica, a base d'una mitificació i idealització» d'aquesta figura. ²⁹⁹ Fins i tot, s'hi especula sobre la naturalesa rígida, absoluta, «imperativa» i «dialèctica» de la llengua hebrea, que explicaria el característic legalisme jueu i incapacitaria per a molts camps. ³⁰⁰ Després que el narrador-protagonista insisteixi en la paradoxa de «certs nacionalismes» que volen «reconstituir-se amb les seves formes culturals tradicionals i possibilitar-se una vida material a l'«occidental»», que no els és pròpia, ³⁰¹ imagina «la humanitat entera» bracejant, «amb l'agonia per llur existència als músculs», en «una mar immensa», ³⁰² escena que pot recordar, en part, el final de *Dotze hores*, que ja comentaré.

En una carta a Rius del novembre de 1959 (BMVB, CL Riu 28.4293), Pardellans es refereix ja al viatge a Amèrica del Sud, on confia veure Ricard Rossell. Encara que en l'article s'afirmi, hiperbòlicament,

294 Ibid., p. 89.

295 Ibid.

296 Ibid., p. 91.

297 Ibid., p. 93.

298 Ibid., p. 91.

299 Ibid., p. 91-93.

300 Ibid., p. 94.

301 Ibid.

302 Ibid.

que va cobrir «tot el subcontinent meridional»,³⁰³ l'itinerari previst l'1 d'abril de 1960 era força ambiciós:

Sortirem en avió el 1r de juliol cap a Bogotà, Quito i Lima i, d'aquí, saltarem a Cuzco, La Paz, Santiago de Xile, Mendoza i Buenos Aires, on embarcarem de retorn, però fent escales a Montevideo, Santos, Rio de Janeiro, Dakar, Lisboa i Barcelona, ciutat a la qual arribarem amb el Conte Grande a fi d'agost.³⁰⁴

En una carta a Tarradellas del 26 de juny (AAP1010-2), li explica que l'1 de juliol agafaran l'avió a Orly-Nord i visitaran Bogotà, Quito, Lima, La Paz, Santiago de Xile, Mendoza, Buenos Aires, Montevideo, Santos, Río de Janeiro... Tarradellas el forneix d'una llista de delegats de la Generalitat a l'Amèrica del Sud (AAP1010-2). Pardellans li enviarà des de Lima una postal (amb mata-segells de l'11 de juliol a Tours), informant-lo que s'ha entrevistat ja amb el d'aquesta ciutat, Josep Muxí, i amb el de Bogotà, Pere Barenys, (AAP1010-2). En una carta del 15 de juliol. Tarradellas (AAP1010-2) manifesta a Pardellans que, «des del retorn d'Amèrica», volia entrevistar-se amb ell per donar-li «compte del resultat» del «viatge» i de les «conseqüències» per a Catalunya i l'exili.³⁰⁵ El 8 d'agost Pardellans li explica des de Buenos Aires que ha «parlat amb molta gent» i coincideix en el fet que convindria que es reunissin de seguida, a partir del 29 d'agost, a París (AAP1010-2; per altres cartes sembla que ho van fer a primers de setembre). Tenim constància també que a l'Argentina Pardellans va pronunciar una conferència «sobre un tema humanista relacionat amb Catalunya» al Centre Català (segurament el de Mendoza, perquè el de la capital s'havia fusionat amb el Casal

303 PARDELLANS, «Carta a un amic sobre un viatge per l'Amèrica del Sud», p. 69.

304 Humbert PARDELLANS, «Cartes a un jove català [I]», *Pont Blau*, núm. 107, novembre 1961, p. 321. El 25 de maig de 1960 va comunicar també a Rius (BMVB, CL Riu 28.4291) aquest mateix dia de partida i va establir el retorn a París «pel mes de setembre». El 25 d'agost el vaixell va atracar al port de Barcelona, segons *La Vanguardia*, núm. 29307, 26-8-1960 p. 15. Masot (ANC1-3, 02.1716) anota que demanarà a Pardellans un informe sobre el viatge a l'Amèrica del Sud, «en confirmació i ampliació» del que li havia explicat l'1 de setembre.

305 Entre les circumstàncies que ho havien impedit, destaca la mort de Jaume Vicens Vives, del qual fa una gran lloança.

Català, amb el nom de Casal de Catalunya).³⁰⁶ L'article sobre el viatge se centra en el Perú i, menys, en l'Argentina, com a «exemples sinòptics» «aptes per a forjar-se una representació esquemàtica de la biologia social» sud-americana, no sense plantejar-se fins a quin punt són una «nació», entesa com a «un voler col·lectiu d'existir com a entitat política instaurada i instituïda en Estat», apellant a Renan, Lavisser i Hausser.³⁰⁷

S'hi remarca que, segons *Study of History*, de Toynbee, el «cas “hispanoamèrica”» exemplifica l'«encontre de civilitzacions en l'espai, en què els conqueridors espanyols exterminen virtualment els mantenedors de les cultures indígenes, s'erigeixen en minoria dominant aliena i en converteixen la població en un proletariat intern de la societat cristiana occidental, muntant un mecanisme social econòmicoreligiós», si bé aquesta diversitat s'ha enriquit amb altres immigracions.³⁰⁸ D'altra banda, la població hispànica també és producte de mestissatges successius, encara que, sobretot a l'edat mitjana, va anar «teixint» «elements institucionals», aspecte per al qual es remet a Sánchez-Albornoz.³⁰⁹ En aquest cas, però, els interlocutors no representen diverses ètnies, sinó que són dos extraterrestres: un «llunàtic» ('selenita', però particip en certa mesura de les connotacions de la paraula, sobretot perquè «no concep la necessitat de sotmetre les seves idees a cap consideració crítica») i un habitant de Sírius, estrella que simbolitza d'una perspectiva distant i elevada, que tendeix a identificar-se amb la de l'autor.³¹⁰

306 *Ressorgiment*, núm. 529, agost 1960, p. 8526.

307 PARDELLANS, «Carta a un amic sobre un viatge per l'Amèrica del Sud», p. 69-70.

308 *Ibid.*, p. 69.

309 *Ibid.*, p. 73-74.

310 El punt de vista de Sírius, usat ja per Voltaire en *Micromégas*, ha esdevingut proverbial. Per exemple, Albert Camus, en *Le Mythe de Sisyphe* bromeja que, des d'aquesta òptica, tot art és efímer (*Essais*, París: Gallimard, 1981, p. 158). Aquestes i altres referències de Pardellans podrien fer pensar que s'amaga darrera el pseudònim de «Sírius», si bé no ho sembla pels escrits amb aquesta signatura, que s'ha aclarit que correspon a Ramon Fabregat (MANENT / POCA, *Diccionari de pseudònims usats a Catalunya i a l'emigració*, p. 416). Veg. també E. Gil Muñoz, «Joan Fuster o la llum de Sírius: notes per a la genealogia d'un desencant», *Quaderns de Filosofia i Ciència*, núm. 32-33, 2003, p. 91-98.

El selenita, convençut de la inferioritat del «mestís» respecte al pretès «*pur*»,³¹¹ fins i tot vincula al mestissatge «la mentalitat ciclotímica» de la política espanyola, «encarnada per un tipus com el comte-duc d'Olivares».³¹² Aquest diagnòstic ja l'havia formulat Marañón en un llibre sobre aquest personatge que, com hem vist, Pardellans havia adquirit. Així i tot, considera que la situació peruana és pitjor que l'espanyola i ho atribueix també al substrat incaic.³¹³ En canvi, el de Sírius, pel que fa al Perú, es dol del «llast» de la imposició d'«un món individualment capitalista, d'una religiositat personalista, o arreligiós» a una «civilització» amb una «religiositat còsmica» i a una societat «basada en el comunisme estatal», entroncant amb el qual es va definint un «indigenisme» amb una forta tendència socialitzant, i amb una brúixola ben capaç de trobar el nord de la nacionalitat peruana».³¹⁴ Quant a l'Argentina, en vincula la «puixança» a cert «mestissatge, si no entre races diferents, entre grups ètnics» i «cultures», que comporta el «predominant» «estil de vida urbà».³¹⁵

El que més «inquieta» al llunàtic és «l'estatisme comunista», mentre que el de Sírius es dol determinades tendències de «l'occidentalisme terrestre, anglogermanicofrancès» i advoca per la «coexistència pacífica» dels dos grans sistemes econòmics, que haurien de ser escollits segons la idiosincràsia del país.³¹⁶ A més, somnia en «una nova civilització, inspirada en un humanisme ben superior a tots els que s'han proposat fins ara», potser per part dels pobles que ara «semblen tan malament» al llunàtic, que els considera «incapaços de plantejar-se llur situació» i «garrotats per llurs propis desfetes».³¹⁷ Per tant, es trasllada a l'Amèrica del Sud l'anhel europeu.

Els interlocutors fan el propòsit de visitar també l'Amèrica Central i la del Nord, abans de treure conclusions definitives sobre el continent.³¹⁸ Una carta de Masot del 17 de juliol de 1961 a Josep M.

311 PARDELLANS, «Carta a un amic sobre un viatge per l'Amèrica del Sud», p. 70.

312 Ibid., p. 73.

313 Ibid., p. 70-74.

314 Ibid., p. 71.

315 Ibid., p. 72.

316 Ibid., p. 70 i 73.

317 Ibid., p. 70-74.

318 Ibid., p. 73.

Ribera, resident a la ciutat argentina de Còrdova (ANC1-3, 02.6444), informa que «pocs» dies abans Pardellans havia sortit de París amb el «propòsit de visitar les agrupacions catalanes de Mèxic,³¹⁹ Los Angeles, Montreal i New York», amb «una cinta magnetofònica amb l'enregistrament dels discursos que es pronunciaren amb motiu de la commemoració de la proclamació de la República Catalana que es celebrà al Casal de Catalunya de París». No n'he localitzat, però, cap escrit sobre aquest viatge.

En el següent article, de final de l'any següent, sobre el «món “comunista”», s'afirma que els extraterrestres de la Lluna i de Sírius havien estat utilitzats per comunicar les «cogitacions» «d'alguns viatges» —plural que contrasta amb la presència només en l'únic article localitzat—, mentre que es recorda la pregunta de «l'any passat» sobre si «certs pobles» «foren incapaçs d'organitzar-se i de desenvolupar-se i de viure dignament segons els esquemes dels pobles “occidentals” i, en canvi, sí podrien elevar-se per una fórmula socialista», qüestió represa amb noves referències a Sud-Amèrica.³²⁰ A més, arran del viatge a la URSS, s'assegura que «l'any passat» van manifestar el desig de visitar Euroàsia a la recerca del «deslloridor a certs problemes».³²¹ En *Pont Blau*, en una lletra del 28 d'abril de 1962, s'havia anunciat, precisant que es tractava d'un «circuit de vint i tants milers de quilòmetres» que s'inscriuria entre mitjan juliol i mitjan setembre».³²² En l'article sobre el «món “comunista”», s'esmenta una visita el dia de l'Assumpció als monestirs de la Trinitat i sant Sergi, de Zargorsc, actualment Sergiev Posad,³²³ i a una estació de metro de Moscou «decorada amb pedres semiprecioses de l'Ural».³²⁴

319 El 18 de maig de 1962 morirà en aquesta ciutat un germà de Martina Aragay, Ramon (necrològica de *La Vanguardia*, núm. 29846, 22-5-1962, p. 25).

320 PARDELLANS, «Carta a un amic sobre un viatge pel món “comunista”», p. 111-112 i 114-115.

321 *Ibid.*, p. 111.

322 Humbert PARDELLANS, «Cartes a un jove català [III]», *Pont Blau*, núm. 115, juliol-agost 1962, p. 209.

323 PARDELLANS, «Carta a un amic sobre un viatge pel món “comunista”», p. 111 i 118.

324 *Ibid.*, p. 116. Pardellans va felicitar el Nadal i l'any 1960 a Tarradellas amb una postal de Gorki, amb la llegenda escrita en diverses llengües, en primer lloc la russa

La visita a la URSS serveix sobretot per abordar a fons la viabilitat del comunisme, qüestió ja plantejada en escrits seus durant la guerra, si bé en un context diferent. Mentre que l'anticomunista llunàtic, aplicant les velles teories sobre el primitivisme de Lucien Lévy-Bruhl al poble rus, considera que la seva «religiositat allucinada» s'hauria traslladat a la «sacralització del “partit” i la deïficació dels seus dirigents», el de Sírius reclama, apellant a «molts antropòlegs», interpretar la «caracterologia ètnica» «genèticament i evolutivament a la llum de la sociològica més que a la de raciologia» i creu que allò que és característic dels russos és «una angoixa humaníssima», que potser n'explica la revolució.³²⁵

Amb el «seny olímpic»,³²⁶ creu que «una crítica objectiva del comunisme pot arribar com a màxim a significar-lo com un error, per una anàlisi incompleta dels fets econòmics i socials i de la dinàmica de l'evolució de la persona, per mancar d'una psicologia individual i col·lectiva».³²⁷ En valora la «voluntat» «d'alliberar el poble de mals terribles, en el pla econòmic i en el pla moral, com són la inseguretat del modus vivendi, la servitud i la desconsideració de la persona, dins l'empresa privada, dirigida per un amor o incapaç o rapaç o paternalista, si no és home d'aquestes tres coses ensems» i de «procurar a les classes “humils”», a més, la «possibilitat d'elevació social», cosa que possiblement exigiria «certes socialitzacions o nacionalitzacions, com, per exemple, en allò que toca a l'ensenyament».³²⁸

Constata que «el pària no existeix ni individualment ni nacionalment», si bé, com replica el selenita, el «mínim vital» assegurat és molt «minso» i no manquen les «classes», i els «genis nacionals» es van extingint en la Unió, com les personalitats individuals en una mediocritat igualitària.³²⁹ El de Sírius, més partidari de l'evolució

(AAP1010-2). Ho fa en uns moments en què el president es planteja les relacions amb la URSS. També li felicita el Nadal i l'any següents amb una postal en què la primera llengua del peu és, igualment, la russa, amb la imatge de l'*Interrogatori dels comunistes*, del pintor socialrealista Ioganson (ibíd.).

325 PARDELLANS, «Carta a un amic sobre un viatge pel món “comunista”», p. 117-118.

326 Ibid., p. 111.

327 Ibid., p. 117.

328 Ibid., p. 114-116.

329 Ibid., p. 112 i 114.

que la revolució, ho atribueix a la manca d'«etapes intermèdies de capitalisme burgès, personal», «font immensa d'invenció tècnica, d'afaiçonament de la intel·ligència, d'aprofundiment espiritual». ³³⁰ Reconeix que prefereix viure en un «un país “occidental”», ³³¹ però considera que el comunisme serveix de contrapès del capitalisme, amb aspectes «revoltants». ³³² De fet, més enllà d'acceptar la «coexistència» d'ambdós sistemes, anhela que «l'ideal» comunista passi de ser un «mite» a un «raonament» realitzat «efectivament d'una manera harmònica per uns homes temperamentalment equilibrats», que portaria a un «socialisme liberal universal». ³³³ De totes maneres, concedeix que, abans de pronunciar-se definitivament, caldrà fer «la volta al món», examinant les seves diverses societats altra vegada i meditar-hi «llargament». ³³⁴

En certa mesura, la farà. En una carta a Josep Argay (MMJA, A06.2.002/00464), datada a París el 7 de desembre de 1964, Martina li explica el viatge que preparen, el qual han hagut de modificar atès que el «vesper» d'Indoxina, Indonèsia i Malàisia no donava «signes d'arreglar-se», de manera que pensaven «no deixar el vaixell», que «tocarà» Egipte, el sud d'Aràbia, Pakistan, Índia, Ceilan, Malaia i el sud de Vietnam, fins a Hong Kong. Després seguirien en avió a Tailàndia, Cambodja, Indonèsia i Filipines, des d'on un altre avió els portarà al Japó, «tocant a Formosa». De totes maneres, el 2 de febrer de 1965 (MMJA, A06.2.003/00455), Martina Aragay torna a escriure l'oncle des de París precisant que, havent anunciat la retirada a l'«Escola» (en referència probablement a L'École Berlitz, on ella devia impartir, doncs, també classes, ja que ho indica en plural; ja veurem que Pardellans havia deixat també la feina a l'institut poc abans), el dia 16 embarcaran a Marsella cap a Hong Kong, on, fent nombroses escales (algunes prou llargues per visitar les ciutats), arribaran vint-i-sis dies després. Insisteix en la preocupació per la situació política d'«aquest racó de món en ebullició que és Indonèsia,

³³⁰ Ibid., p. 114.

³³¹ Ibid., p. 112.

³³² Ibid., p. 118.

³³³ Ibid.

³³⁴ Ibid.

amb el seu efervescent Sukarno», que n'era el president, si bé espera que no els privi de visitar el país (en destaca els temples budistes o hinduistes de Java i Bali, que els interessin «molt»).

Li anuncia que adjunta adreces on escriure'l, però en la postdata aclareix que no ho fa perquè encara no les hi ha facilitat la companyia de navegació.³³⁵ El dia 15, a punt d'agafar un tren cap a Marsella, les hi comunica, bo i prometent-li que el visitaran a Breda a la tornada (MMJA, A06.2.004/00456): Hong Kong, al vaixell Lacs, fins al 14 de març; Yokohama, al Martiniquais, fins al 22 d'abril; Sidney, a la «poste Restante», entre el 5 de juny i l'1 de juliol, i fins, al 13 d'agost, Guadalupe, al Tathien (hi consta també que el passatge del primer vaixell és de classe «T[urística?]» i el del darrer de tercera). Sembla, doncs, que el viatge es va prolongar considerablement en l'espai i en el temps. La següent carta als oncles és del 28 d'agost, havent passat feia una hora Eivissa, de retorn ja a Marsella, on havien d'arribar l'endemà. Els informen que el viatge «s'ha desenvolupat satisfactòriament», amb una 'única recança»: «Com més món es veu, més un s'adona de les coses que queden per veure».

5.14 Les reflexions pedagògiques i didàctiques

Pardellans dedica la primera publicació sobre aquests camps a la didàctica de la llengua i la literatura estrangeres, a partir de l'experiència docent i amb una àmplia bibliografia de lingüística general i de les llengües castellana i catalana (n'inventaria la bàsica al final).³³⁶ L'emmarca en la «psicologia del llenguatge», que, sense desatendre el component biològic, englobada en la lingüística i relacionada

335 Aquesta carta es degué trametre amb una del mateix dia de Pardellans (MMJA, A06.2.006/00459), agraint «moltíssim» a Josep Argay i a la dona les «coses amables» sobre les seves antologies, que els devia haver enviat, i tranquil·litant-los pel que fa als problemes d'una fàbrica de Breda que, com veurem, havia adquirit Martina Aragay.

336 Humbert PARDELLANS, «Idees per a la fonamentació d'una metodologia moderna de l'ensenyament de llengües estrangeres», *Pont Blau*, núm. 31, maig 1955, p. 160-163. Segons es dedueix de les cartes de Pardellans a Triadú del 18 d'octubre i el 19 de desembre de 1954 i del 31 de març de 1955 (ANC1-667-T-1635), va motivar aquest article la petició per aquest d'una col·laboració per a un publicació de São Paulo.

amb el «pensament conceptual i simbòlic», n'estudia l'adquisició, l'expressió i la comunicació.³³⁷

Propugna que cal establir un lligam directe entre «el pensament» i la llengua estrangera, és a dir, d'«incorporar a l'esperit de l'alumne un altre sistema de signes per a la seva expressió i comunicació», «sense recórrer al signe corresponent de la llengua materna, si no és absolutament necessari».³³⁸ D'aquesta manera, se li amplia el «món espiritual» amb «noves vivències afectives i noves nocions intel·lectuals».³³⁹ «El veritable mètode actiu en l'ensenyament de llengües consisteix a *fer viure el subjecte estudiant en la llengua que se li ensenya*», «fonamentalment, per unitats oracionals» i «mitjançant un mecanisme de situacions», si bé en «un segon període» es compararà la llengua materna amb l'estrangera, a fi de contrastar els respectius «genis lingüístics (i espirituals)» i es farà servir «la gramàtica formal» per «precisar i fixar».³⁴⁰ A més de la conversa amb nadius, l'estudi de la literatura, del medi geogràfic i de la «civilització» complementaran l'aprenentatge.³⁴¹

Ho il·lustra planificant esquemàticament les «primeres sessions d'ensenyament de l'espanyol», de manera global (amb el referent de la *Gestalttheorie*) i desenvolupant les relatives a dos «espècies» de la «matèria» «espai»: les «posicions» (amb la funció dística dels demostratius aplicats a tres graus de proximitat) i el verb *estar*, «amb tota la contingència que posseeix».³⁴²

Uns dos anys després, Pardellans va començar a publicar la sèrie «cogitacions pedagògiques».³⁴³ En la primera, defineix l'escola com

337 PARDELLANS, «Idees per a la fonamentació d'una metodologia moderna de l'ensenyament de llengües estrangeres», p. 160.

338 Ibid., p. 161.

339 Ibid.

340 Ibid., p. 162.

341 Ibid.

342 Ibid., p. 161.

343 Humbert PARDELLANS, «Cogitacions pedagògiques [I]», *Pont Blau*, núm. 61, novembre 1957, p. 367-368; Humbert PARDELLANS, «Cogitacions pedagògiques [II]», *Pont Blau*, núm. 67, maig 1958, p. 156-157, i Humbert PARDELLANS, «Cogitacions pedagògiques [III]», *Pont Blau*, núm. 95, setembre 1960, p. 292-293. La darrera es publicarà també en la revista de Buenos Aires *Ressorgiment*, núm. 535, febrer 1961, p. 8618-8619, amb data del 1960, amb algun retoc i indicant-hi que aquest article forma part d'una

«un instrument desenvolupador, cognitiu i ajustador a l'ensem» de «l'ésser-persona en el món-medi, còsmic i social, en què existeix».³⁴⁴ Ben lluny, però, d'haver-se assolit aquest ideal, com ja havia advertit el *Panorama des idées contemporaines* (1957), de Gaëtan Picon, no s'actualitzen els coneixements que s'hi ensenyen.³⁴⁵ Ho ilustra amb el cas de la ciència, en què, per bé que a França es llegeixi *Le nouvel esprit scientifique* (1934), de Gaston Bachelard, no s'explica ni la física quàntica ni la teoria de la relativitat. A més, les matèries s'enfoquen etnocèntricament, com mostren, en particular, l'art i la literatura.³⁴⁶ Cal, doncs, «una concepció i uns criteris pedagògics veritablement humans, actuals i dinàmics» i una didàctica de la història que la interpreti com un «moviment vers l'ara de debò i vers el futur».³⁴⁷

La segona «cogitació pedagògica», remetent als «psicòlegs del llenguatge», comença centrant-se en la llengua com a «instrument» ensems de la «*interexpressió externa*» i de «*la nostra consciència reflexiva humana*» (fins al punt d'identificar-se l'*homo sapiens* amb el *loquens*), individualment i nacional («hi ha nació en tant que hi ha llengua», i a l'inrevés), producte de l'evolució de l'espècie i de l'adquisició infantil.³⁴⁸ Per tant, caldrien professors amb una bona formació psicolingüística, mentre que, tant en l'ensenyament privat d'idiomes —en denuncia els interessos comercials— com en el públic, el professorat és «mediocre» i manca una «veritable metodologia».³⁴⁹

Més en general, remarca que, davant el «caos» pedagògic i el desinterès de molts alumnes pels estudis, caldria una reforma de l'ensenyament, que el govern francès no gosa emprendre.³⁵⁰ Parde llans proposa un pla, que fos «l'únic nacionalment legal i que facultés per a l'exercici de qualsevol professió», amb diversos cicles i amb

---

«segona sèrie» de cogitacions. Humbert PARDELLANS, «Cogitacions pedagògiques [IV]. Esbós d'una filosofia etnopedagògica catalana», *Pont Blau*, núm. 104, juny-juliol 1961, p. 212-214.

344 PARDELLANS, «Cogitacions pedagògiques [I]», p. 367.

345 Ibid.

346 Ibid., p. 367-368

347 Ibid., p. 368

348 PARDELLANS, «Cogitacions pedagògiques [II]», p. 156.

349 Ibid., p. 157.

350 Ibid.

una especialització creixent.³⁵¹ A més d'exposar-lo, l'illustra amb un esquema.³⁵² En una primera etapa comuna obligatòria, al jardí d'infants i després a l'escola elemental, s'iniciaria l'aprenentatge d'habilitats, tècniques i coneixements i s'inculcaria el desenvolupament personal i la sociabilitat.³⁵³ A catorze anys, quan se solen acusar «les veritables opcions psicofísiques», començaria la formació mitjana a les escoles secundàries.³⁵⁴ Els estudis se separarien ja en lletres i arts i ciències i tècniques, que inclourien els oficis.³⁵⁵ A fi d'evitar, però, «una cultura unilateral», no es descurarien «els complements indispensables d'equilibració», com «hores d'instrucció general» o visites que acostessin a la realitat econòmica i social.³⁵⁶ A partir dels divuit anys, en què l'estudiant s'hauria anat «encarrilant» i «adquirint la màxima eficiència i la plenitud personals», es podria entrar a la universitat.³⁵⁷ L'Estat hauria de garantir que «cadascú arribés [...] allà on rigorosament el duguessin les seves condicions, apreciades pels pedagogs i psicòlegs dels centres», mentre que s'hauria de recórrer a la famílies «només com a sondes d'exploració», ja que en el 99 % dels casos «toquen campanes».³⁵⁸

La «cogitació» següent parteix de la citació *in extenso* de dos documents del Comité National d'Action Laïque: la carta al president de la República Francesa criticant la llei Debré de 1959 sobre el finançament públic de l'escola privada i el preàmbul dels *Principis bàsics de la nacionalització*.³⁵⁹ Pardellans, coneixedor, com a professor, de l'escola pública i de la privada, en el mercantilisme de la qual insisteix, es decanta cada cop més per la primera, si bé es podrien incorporar centres privats a l'ensenyament públic si «una enquesta i una inspecció serioses» n'«assenyalessin la utilitat nacional».³⁶⁰ En tot

351 Ibid., p. 158.

352 Ibid., p. 157.

353 Ibid.

354 Ibid., p. 158.

355 Ibid.

356 Ibid.

357 Ibid.

358 Ibid.

359 PARDELLANS, «Cogitacions pedagògiques [III]», edició de *Ressorgiment*, p. 8618.

360 Ibid.

cas, calen més recursos (per exemple, l'ensenyament d'idiomes no avança prou amb classes de quaranta alumnes).³⁶¹ Només en la versió de *Ressorgiment* es proclama al final que «l'escola nacional» sembla «l'única capaç d'exercir» una «*pedagogia correctiva*» en bé de la nació.³⁶²

En una de les «Cartes a un jove català», datada a París el gener de 1961, anuncia que, en una nova sèrie de «cogitacions pedagògiques», que no sap si podrà publicar, meditarà sobre «una pedagogia caracterològica», atès que creu que «cal establir la caracterologia catalana, perquè és ací on tenen les rels els problemes de la societat catalana».³⁶³ En una altra d'aquestes lletres, del 18 de juny, ironitza que el seu «*humor*» arriba al punt que, «havent esbossat la qüestió en una de les meditacions pedagògiques», n'ha «agenciat un petit treball», que ha enviat al premi Joaquim Xirau dels Jocs Florals de la Llengua Catalana, «amb la mala intenció de deixar caure a les mans dels membres del tribunal», «a alguns dels qui avui es creuen el bo i millor de la cultura catalana d'ara», «alguna cosa estranya, com procedent de Sírius o d'encara més lluny».³⁶⁴

Aquest premi, patrocinat per la Institució de Cultura Catalana de Mèxic, era destinat «al millor treball sobre un tema de filosofia de l'educació» i els originals participants provinents d'Europa s'havien de fer arribar al Centre d'Estudis Algueresos (a l'atenció del secretari de la Comissió Organitzadora, Antoni Simon Mossa) com a màxim fins al 30 de juny, mecanoscrits per triplicat i sense signar, però amb un lema que correspongués al d'un «plec clos» amb les dades de l'autor.³⁶⁵ En la relació d'obres enviades figura, registrada amb el núm. 60, una de titulada «Esbós d'una filosofia etnopedagògica catalana», amb el lema «Nació catalana», que ha de correspondre a la de Par-dellans.³⁶⁶ El consistori del certamen, format per Ferran Soldevila (president), Tristano Bolelli, Joan Fuster, Josep M. Llompart, Anto-

361 *Ibid.*, p. 8618-8619.

362 *Ibid.*, p. 8619.

363 PARDELLANS, «Cartes a un jove català [II]», p. 71.

364 *Ibid.*, p. 72.

365 «Els Jocs Florals de la Llengua Catalana. Any CIII de la seva restauració. Alguer - 1961», *Pont Blau*, núm. 102, abril 1961, p. 144-148.

366 *Jocs Florals de la llengua catalana. L'Alguer, 1961. Any CIII de la seva restauració*, Mèxic: Patronat dels Jocs Florals de la Llengua Catalana, 1983, p. 34.

ni Sanna, Joan Triadú i Rafael Tasis (secretari), va atorgar el premi a Marc-Aureli Vila, per *Motius de conversa*.³⁶⁷

La última «cogitació» pedagògica de Pardellans que conec se subtitulada igual que l'assaig enviat al certamen, encara que no es pot saber fins a quin punt hi correspon. Datat a París la «primavera del 1961», com he avançat, es va publicar en el número de juny-juliol de *Pont Blau*, que probablement va sortir després del veredict, del 21 d'agost.³⁶⁸ En aquest polèmic article, es planteja que «el comportament biologicosocial dels catalans és defectuós» i que «l'estructura i la dinàmica» de la «personalitat bàsica» (segons la terminologia de Kardiner-Linton) o «l'etnotipus» (segons la «de Heymans-Wiersma-Le Senne) catalans actuals són «febles». ³⁶⁹ Dolent-se de l'escàs desenvolupament català de la «sociologia científica», l'«antropologia cultural», l'«etnopsicologia» i la «pedagogia científica» i reconeixent que caldria «una investigació metòdica i sistemàtica» («a base de qüestionaris caracterològics, d'enquestes psicogràfiques, d'anàlisi de les tècniques, d'estimacions dels productes i de les obres, etc.»), apunta algunes apreciacions sobre el caràcter català en què basar una pedagogia que el corregeixi, centrant-se aspectes tipològics, conductuals, literaris, culturals i lingüístics.³⁷⁰

Pel que fa als primers, reconeix que, a més de l'observació, parteix del diagnòstic de diversos metges, especialment del doctor Josep Solé i Sagarra.³⁷¹ Mentre que els caràcters «pícnic», més freqüent en les dones, i «leptosòmic», més abundant en els homes, no presenten cap particularitat, el «tipus atlètic», amb diverses variants morfològiques, no és tan abundós com en els països septentrionals, els

367 Ibid., p. 64. Veg. també Josep FAULÍ, *Els Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili (1941-1977)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, p. 95-99 i 203-205. Les recerques d'algun mecanoscrit de l'obra no han fructificat. En el fons de Rafael Tasis de la Universitat Autònoma de Barcelona, es troben algunes obres enviades al certamen, però no aquesta.

368 PARDELLANS, «Cogitacions pedagògiques [IV]». El núm. 105 de *Pont Blau*, agost-setembre 1961, es dedica al certamen celebrat el 10 de setembre i fins i tot s'hi editen ja poemes premiats.

369 PARDELLANS, «Cogitacions pedagògiques [IV]», p. 212.

370 Ibid.

371 Ibid.

«ciclotímics» semblen «menys alegres» que els del centre i el nord d'Europa i els «esquizoides», «menys complicats». ³⁷² No hi abunden tant les «depressions ansioses» com a Alemanya i escassegen el psicòpates descrits pels autors germànics (com els «sensitivoparanoïdes» d'Ernst Kretschmer, que va establir també els altres tipus esmentats i els va relacionar, respectivament, amb els caràcters ciclotímic, esquizotímic i baricinètic). ³⁷³ «El fons racial, format pel grup mediterrani, el constitueix un leptosòmic atletoide, d'estatura més aviat baixa, en què la dolicocefàlia s'apariona amb la menor corpulència i la braquicefàlia amb la major», si bé «són bastant freqüents «les formes astèniques i les mestisses», amb «displàsies», «producte, potser, de mestissatges disharmònics». ³⁷⁴ Quant al comportament, constata certs «nerviosisme» i «agressivitat», «escassa intel·ligència analítica i generalitzant», «poca amplitud i fertilitat» «de consciència i esperit» i la «tendència a l'egocentrisme». ³⁷⁵

La literatura catalana es complau més en el «descabdellament imaginatiu» que en l'especulació lògica» i tendeix al lirisme i al «sensitivisme de to menor, en el seu romanticisme i en el seu classicisme, en la seva ironia popularista». ³⁷⁶ Ho il·lustra amb «la novellística catalana moderna», constituïda «fonamentalment a partir del realisme romàntic de Narcís Oller» i culminada per Prudenci Bertrana, Joan Puig i Ferrer, Miquel Llor, Sebastià Juan Arbó, Xavier Benguerel... ³⁷⁷ La majoria dels personatges responen també a «personalitats emotives» (per exemple, en Puig Ferrer, trobem el «colericonerviós» Janet, *alter ego* de l'autor, i el rodamon Josep, «sanguini paramorf»). ³⁷⁸ L'art també és expressió d'una «sensivitat emotiva» i tendeix a un «ordre més aviat estàtic i senzill». ³⁷⁹ Les ciències fisicomatemàtiques són pràcticament absents i les naturals han donat tan sols «alguns episodis», mentre que les «realitzacions» tècniques són

372 Ibid., p. 212

373 Ibid., p. 213.

374 Ibid.

375 Ibid.

376 Ibid.

377 Ibid.

378 Ibid.

379 Ibid.

«més intuïtives o imaginatives que racionals o ideatives».³⁸⁰ La llengua catalana s'allunya de la «construcció explosiva» del castellà per acostar-se a la «fluida» del francès, com illustrarien els pronoms.³⁸¹

De tot plegat conclou que, «en la caracterologia de [René] Le Senne, l'etnotipus català potser podria estimar-se com a colericonerviós, tendint cap a un sanguini paramorf, quan baixa la seva tensió emotiva, i cap a un sentimental parapàtic, quan disminueix el seu potencial d'acció».³⁸² Això fa que el català aparegui sovint «sacsejat, crispat o paralytitzat per l'emotivitat, o nedant en una afectivitat superficial o diluïda», tendeixi «a la rigidesa, al monoideisme», tingui «una intel·ligència poc apta a interpretar la realitat i a organitzar-la», substitueixi «un criticisme positiu» per una «ironia escèptica i eixorca», sigui inoperant, ineficaç, caòtic, personalista...³⁸³ De totes maneres, l'etnotipus pot evolucionar i pot ser modificat en part per la psicopedagogia. Le Senne estableix el «desenvolupament psicodialèctic del jo», amb «tres esglaons» («caràcter, individualitat i personalitat») i confia en la «potenciació» i «elevació l'axiològica relatives».³⁸⁴

En el cas català i en relació amb les deficiències detectades, els objectius serien: «el desenvolupament de la secundarietat», «la potenciació de l'activitat», «la intensificació i la densificació del temperament», «l'eixamplament i la fertilització dels camps de consciència i d'esperit», «el perfeccionament de l'intel·lecte» (sobretot de «la seva modalitat sistematitzant i generalitzant») i «la repressió de l'egocentrisme».³⁸⁵ Els individus i les nacions han de tenir la voluntat d'elevant-ne la «situació» i els «educadors» han de contribuir-hi «basant-se en les aplicacions clíniques i pedagògiques prescrites», per exemple, pel caracteròleg Paul Griéger i pel pedagog Pierre Mesnard.³⁸⁶

380 Ibid.

381 Ibid.

382 Ibid., p. 214.

383 Ibid.

384 Ibid.

385 Ibid.

386 Ibid.

5.15 Les màximes sobre l'actuació intel·lectual

Amb intenció en part també pedagògica, Pardellans va conrear el gènere aforístic entorn de la figura de l'«home d'acció».³⁸⁷ Encara que compta amb diversos referents, parteix d'una citació tòpica de Bergson, extreta del discurs *L'Académie française vue de New York par un de ses membres* (1935): «Il faut agir en homme de pensée et penser en homme d'action».³⁸⁸ Pardellans, però, la capgira, reordenant-la més lògicament: «Il faut penser en homme d'action et agir en homme de pensée».³⁸⁹ L'«ideal» ha d'imbuir l'«acció» i l'«acció» aplicar l'«ideal», amb «lucidesa» i amb organitzada i coratjosa «eficiència».³⁹⁰

S'ha de ser conscient de l'«exacte, profund i transcendent sentit de les coses», que permet «transformar el món», però no s'ha de sacrificar «això concret per allò abstracte».³⁹¹ Cal començar, socràticament, per conèixer-se: «No critiquis els altres, critica't a tu mateix».³⁹² S'ha d'aconseguir un equilibri entre els interessos individuals i els col·lectius, sense personalismes o partidismes —«guarda't de la capelleta»—³⁹³ ni animadversions —«el nostre mòbil ha d'ésser l'amor a tothom, no l'odi contra algú»— i, en el vessant nacional, «l'amor a Catalunya», en lloc de «l'odi a Castella».³⁹⁴

387 H. PARDELLANS, «Extret de *Del meu carnet d'aspirant a home d'acció*», *Estat Català*, núm. 14, juny 1956, p. 3, i Humbert PARDELLANS, «Del meu carnet d'aspirant a home d'acció», *Pont Blau*, núm. 52, febrer 1957, p. 47-48, que inclou les sentències de l'article anterior (en primer, segon, cinquè i sisè lloc) i diverses altres, fins a un total de cinquanta-una. Cito per aquesta edició. En el fons Masot, se'n conserva un mecanoscrit de la versió publicada en *Estat Català* (ANC1-3, 03.01.14), amb una única correcció, «altres», en lloc de «nostres», ratllat, que dona un sentit més altruista a «ajudar», en la tercera sentència d'aquesta revista, que és la cinquena de *Pont Blau*.

388 Henri BERGSON, *Mélanges*, Paris: PUF, 1972, p. 1579.

389 PARDELLANS, «Del meu carnet d'aspirant a home d'acció», p. 47.

390 *Ibid.*, p. 48.

391 *Ibid.*, p. 47.

392 *Ibid.*, p. 48.

393 *Ibid.*

394 *Ibid.*, p. 47.

5.16 «Cartes a un jove català»

Pardellans, amb la intenció d'exposar l'ideari intergeneracionalment, el març de 1960 va començar l'edició, en la revista *Catalunya*, de Buenos Aires, de part de la correspondència, «ben real», amb un «joveníssim estudiant de Barcelona», encobert amb el criptònim de «Jaume Alzina». ³⁹⁵ La va reprendre en *Pont Blau*, reproduint les cartes seves ja editades en *Catalunya*, però suprimint el darrer paràgraf de la segona, en el qual insistia a demanar al corresponsal una «col·laboració» que reflectís «l'espectre mental» de la seva «promoció», i excloent la carta del jove, ara qualificat genèricament de «català» i designat amb les inicials J. M. F., que podrien ser autèntiques, o no. ³⁹⁶

Obre l'epistolari editat una lletra del noi, datada a Barcelona el 18 d'agost de 1959, en què lamenta que no puguin entrevistar-se personalment, bo i confiant que es veuran si un dia ell pot anar a París o Pardellans retornar a Catalunya, i s'excusa per no haver correspost abans la invitació a comunicar-li el «pensament», les «inquietuds» —que no creu molt diferents de les del corresponsal—, perquè, passats els exàmens, ha hagut de treballar al despatx del pare, conegut de Pardellans, igual que la mare. ³⁹⁷ Li explica que té divuit anys, que, en contra de la voluntat paterna, va deixar la química, per dedicar-se al dret, perquè es considera un home de lletres (interessat també per altres camps humanístics i artístics, particularment la poesia) i es defineix com a «nacionalista» i, «com a conseqüència lògica», «europeista». ³⁹⁸

Arran dels dos primers números de *Recull literari*, elogia l'interès de la revista, que lamenta que no es publiqui més sovint, i, en particular, la inclusió de «L'esperit d'un segle difícil», de Joan Triadú, i l'«admirable» «mètode» i la definició d'art d'«El món llatí i Catalunya», però li pregunta el motiu de la tria de les «Reflexions sobre

³⁹⁵ PARDELLANS, «Diàleg entre dues generacions», p. 2-3, i «Carta de Barcelona», *Catalunya*, núm. 87, març 1961, p. 6 i 8.

³⁹⁶ PARDELLANS, «Cartes a un jove català [I, II i III]».

³⁹⁷ PARDELLANS, «Diàleg entre dues generacions», p. 2.

³⁹⁸ Ibid.

Catalunya», de Ferrater Mora, i pel sentit amb què empra els termes «forma» i «home». ³⁹⁹ Finalment, pondera el declivi de la dictadura i el buit de la mort de Carles Riba i lamenta que el pare no el deixés assistir a la celebració de la festa literària de Cantonigròs. ⁴⁰⁰

Pardellans li respon en tornar del viatge per Sud-Amèrica amb una carta, datada a París (com totes les seves d'aquesta sèrie), el 15 de setembre. ⁴⁰¹ Reconeix que «el desacord de pares i fills» «és bastant freqüent», però, replicant el rebuig de les ciències, li manifesta l'avidesa de coneixement:

Us diré que jo tinc passió per tot; que abans que tot considero que cal viure, ésser un home de carn i de sang i de nervis; que allò més preciós per a mi és d'existir i realitzar una experiència pròpia i autèntica amb els propis sentits i amb els altres homes; que, per tant, detesto les lletres pures, l'art pur, el literat pur, l'artista pur, i estimo tothom que pot ensenyar una cicatriu d'haver lluitat entre els homes, tothom que pot ensenyar l'esquena blavejada d'haver dut la creu feixuga i resplendent alhora de la seva condició humana, encara que no sigui sinó com a simple burgès. I vull saber, saber, saber; la qual cosa m'impone la ciència i de sotmetre'm a la disciplina científica. ⁴⁰²

Pel que fa als «raonaments polítics», encara que els atribueix a «nobles sentiments», els creu revisables i, quant a les qüestions terminològiques, considera elementals les respostes, ja que «la noció» de «forma» es pot «definir mitjançant la psicologia científica» i l'«home» «es presenta» «com a entitat biològica i subjecte estètic i històric». ⁴⁰³ S'adona que el to és, certament, «dur», i, aprofitant que el corresponçal havia lamentat no poder entrevistar-se, li demana que faci «per maneres» de «pujar» a París. ⁴⁰⁴

Ometent ja les cartes de l'estudiant, es publica la resposta de Pardellans, amb data de l'1 de novembre, a una del 2 d'octubre. ⁴⁰⁵ En lloa l'«actitud humanística» (particularment «estimar» o «compre-

399 Ibid., p. 3.

400 Ibid.

401 PARDELLANS, «Diàleg entre dues generacions», p. 3, i «Cartes a un jove català [I]», p. 319.

402 Ibid.

403 Ibid.

404 Ibid.

405 PARDELLANS, «Carta de Barcelona» i, íd., «Cartes a un jove català [I]», p. 319-320.

dre» «tothom», fins i tot els adversaris), però en remarca la necessitat de «l'acció» com a «veritable realització de l'home» (en la línia dels aforismes comentats) i de la recerca, autocrítica, de la «gran veritat» «d'enfrontar-nos amb la realitat». ⁴⁰⁶ Contestant preguntes de la primera carta, aclareix que ha triat per a *Recull Literari* textos de Ferrater i Mora i de Vicens i Vives no «nacionalment», sinó «nacionalment» i proclama que el nacionalisme «és un humanisme» (lema que recorda el títol de la cèlebre conferència de Sartre *L'existencialisme est un humanisme*). ⁴⁰⁷ Concep l'europeisme com «la coordinació de totes les vocacions humanístiques europees en una estructura axiològica i l'organització d'una gran entitat política de totes les existències i potències europees». ⁴⁰⁸ Quant a la figura de «l'artista», el defineix com a qualsevol que sigui «capaç de concebre i de realitzar “formes estètiques”», «encara que sigui en construir “una refinaria de petroli”». ⁴⁰⁹

En la següent carta, datada el 15 de desembre, Pardellans, a petició seva, li adjunta *Dotze hores*, bo i manifestant-li'n l'«angúnia» per la recepció, que ja comentaré. ⁴¹⁰ Més en general, contrasta el seu «període», «més aviat “pessimista”», si la paraula estigués al seu diccionari, amb el moment optimista i esperançat de l'estudiant, els bons propòsits del qual i la confiança que «*tot és possible si se n'és capaç*» el reconforten de «la manca d'intel·ligència i de talent i de sensibilitat, [...] de caràcter, [...] de preparació, [...] d'un mínim de veritat, de probitat, de sinceritat, d'honradesa» en les generacions anteriors. ⁴¹¹ Celebra que ambdós comparteixin «la vocació d'ésser home», una posició que «resulta “existencialista”»: «Troblem en nosaltres tot el que pot forjar la nostra *personalitat*». ⁴¹²

406 Ibid.

407 Ibid., p. 320. En «Carta a un amic sobre un viatge a Orient [III]», p. 90, replicant al jueu que considera que el judaisme és l'únic nacionalisme concebut com un humanisme, l'interlocutor català proclama: «Jo també voldria que el catalanisme, la doctrina i l'acció de la meua nació catalana, ho fos, però...».

408 «Cartes a un jove català [I]», p. 320.

409 Ibid.

410 Ibid.

411 Ibid.

412 Ibid., p. 320-321.

L'1 d'abril de 1960, després de recalcar de nou la importància de la «voluntat» i de dubtar, en canvi, del «seny» (potser «una dissimulació de la mediocritat»), contraposa la «vocació de sant» de Carles Riba, «que el duia a elaborar un univers *santificat*», a la «d'home» de Joan Puig i Ferrer, que, havent davallat als inferns, ofereix «l'obra més plena de vida i més humanament transcendent de les lletres catalanes, malgrat les seves falles», «tot un tractat de biologia», que, com a tal, ajuda a fonamentar també el catalanisme, atès que implica una «exploració de l'home». ⁴¹³ Al·ludint la cèlebre novel·la de Miquel Llor, *Laura a la ciutat dels sants*, exclama: «Quantes “ciutats dels sants” hem de destruir si volem fer possible la vida de “Laura”!». ⁴¹⁴ Finalment, li proposa de reprendre el diàleg, en tornar d'Amèrica del Sud, convidant-lo a manifestar, entretant, l'opinió sobre els exiliats i les seves institucions i, en especial, la Generalitat. ⁴¹⁵

El 14 de novembre, replicant una carta del 21 de juny, amplifica l'apologia de Puig i Ferrer i, en particular d'*El pelegrí apassionat*, l'obra «més viva, rica i transcendent de les nostres lletres», «perquè conté la gamma més completa de la caracterologia catalana»:

De vegades resulta com una mena d'exploració al microscopi, i *in vivo*, dels neoplasmes que crien els teixits de la nostra manera d'ésser. I en aquest respecte, us vull dir que no arribarem a fer res de bo, fins que no siguem capaços de posar els nostres ulls a l'ocular d'aqueix microscopi i de veure els cucs que ens roseguen les entranyes. ⁴¹⁶

Pel que fa als exiliats, de gran varietat, alguns podrien caracteritzar-se com «els catalans que es neguen a viure a l'Espanya d'avui i que es jugaren la pell perquè la Península visqués altrament de com viu», per la qual cosa, si les autoritats franquistes poguessin, els arrancarien «la pell». ⁴¹⁷ Confessa «dubtes», però, envers algunes institucions i, particularment, el president Tarradellas. ⁴¹⁸

413 Ibid., p. 321.

414 Ibid.

415 Ibid.

416 PARDELLANS, «Cartes a un jove català [III]», p. 70.

417 Ibid., p. 71.

418 Ibid.

En la carta de gener de 1961, en resposta a una del 29 de desembre, critica l'actitud dels catalans tant de l'exili com de l'interior i, pensant en «les noves generacions», insisteix a proposar una regeneradora «pedagogia caracterològica».⁴¹⁹ En la lletra següent, del 18 de juny, contestant una del 25 de maig, a més d'insistir en aquesta qüestió, manifesta que es nega a viure en la «situació catalana actual» perquè no hi troba «l'aigua» per a la «set d'absolut i de lucidesa», però confia tornar «quan es comenci a obrir l'esquerda en què pugui ficar», el «tascó de tensions cap als grans horitzons».⁴²⁰

El 28 de desembre, responent a una carta del 17, s'excusa de no haver-li escrit, encara que li hagués enviat dos números de *Pont Blau*, un dels quals inclou «un treball que respon a allò essencial» plantejat per les darreres cartes del jove: la «cogitació» etnopedagògica.⁴²¹ No tan sols addueix les ocupacions, sinó també la seva escassa sociabilitat:

Perquè no us podeu imaginar com la meua vida està plena de coses... Com tampoc no us podeu imaginar quina poca aptitud tinc per al diàleg. Jo que soc un home lligat directament a l'acció o al pensament i molt poc decantat a donar toms sentimentals o anecdòtics o mítics entorn dels incidents quotidians o dels estats d'esperit, o de les idees, encara que el ventre se m'estripi de passió o d'emoció —qui sap si per la intensitat d'això. De manera que en societat sovint faig un paper galdós; hom em pren de vegades per un bèstia o per un enze (i qui sap si hom té raó, o gairebé).⁴²²

Es dol de la «situació mediocre» de la societat catalana, que atribueix a «la manca de dinamisme i de la *intelligència, biològica i històrica* que les circumstàncies geopolítiques exigien, han exigit i exigeixen» («pensar poc i actuar poc»)⁴²³ Arremet, en particular, contra les classes dirigents, remuntant-se a l'edat mitjana i conclouent que «la burgesia catalana està a l'alçada del betum» comparada «amb la dels grans països occidentals».⁴²⁴

419 Ibid., p. 71.

420 Ibid., p. 71-72.

421 PARDELLANS, «Cartes a un jove català [III]», p. 208.

422 Ibid.

423 Ibid.

424 Ibid.

La darrera carta publicada, del 28 d'abril de 1962, que respon a una del 10, en la qual el jove li comunicava que havia deixat la casa dels pares, Pardellans es pregunta «si això implica l'abandonament de la universitat» i caure en «una zona socialment marginal», «coses susceptibles de ser catastròfiques [...], per tal com la primera podria ser en perjudici de la [...] formació científica, la segona, de la [...] psicològica i ambdues, de la [...] capacitat d'influència social».⁴²⁵ El voldria «amb un cor catalanista i humanista», compromès en una tasca «difícil i complexa», que demana un «gran estil», en contrast amb el dels «illusos» i «murrís de via estreta».⁴²⁶ Amatent a «l'horitzó d'una Europa integrada», tem que, si consistís en una «simple coalició d'estats», com pretenia França, i fins i tot s'hi acceptessin les dictadures d'Espanya i Portugal, amb el convenciment que els únics règims possibles per aquest països són els feixistes, caldria operar sobretot des de l'interior, a la recerca d'una «reestructuració econòmica i social» que actués de «*substrat* de les formes polítiques».⁴²⁷ Víctor Castells va remarcar el «seny» i el «sentit de responsabilitat» d'aquestes cartes.⁴²⁸

5.17 «Cogitacions filològiques»

En aquesta sèrie d'articles, Pardellans, a partir de les seves concepcions lingüístiques i psicològiques, analitza diverses qüestions lèxiques o gramaticals problemàtiques. La primera cogitació és basa en el «bon mètode» de «plantejar-se la situació i veure com s'ho pren l'esperit» de la llengua.⁴²⁹ Primer, aplica aquest criteri a la recerca de terminologia per designar l'*enlairament* dels avions, mot que, curiosament, no pren en consideració. Rebutja les propostes d'Enric Roig

425 Ibid., p. 209.

426 Ibid.

427 Ibid.

428 PARDELLANS, «Més reflexions», *Ressorgiment*, núm. 560, març 1963, p. 8998.

429 Humbert PARDELLANS, «Cogitacions filològiques», *Vida Nova*, núm. 8, juliol-setembre 1956, p. 51-52. Es recull, en l'article de mateix títol de *Catalunya*, núm. 66, juny 1959, p. [3]-[4], en el qual s'afegeixen la resta de reflexions sobre la matèria. Citaré aquesta edició. Les dues primeres cogitacions són a la p. [3] i les altres dues a la [4].

i Querol, que impartia classes de català al Casal de Catalunya de París: *despendre's* i, seguint el *Resum d'aviació* ([Barcelona: Barcino]. 1933), de l'aviador Marià Foyé, *aviar-se*.⁴³⁰ Aquests verbs els considera estranys en aquesta accepció, atès que el primer seria entès en altres sentits més normals i el segon s'oposa a la creença que els catalans conceben «el món d'una manera més dinàmica que els francesos i àdhuc que els castellans». D'altra banda, encara seria més rar, en aquest ús, el substantiu *despreniment* i l'arrel d'*aviar* coincideix, redundantment, amb la d'*avió*. Prenent com a model els animals, proposa *aixecar-se*, *aixecar el vol*, *pegar volada*, *arrencar el vol* i *envolar-se*. Troba, però, que aquest darrer verb i el substantiu *envolada* (remet al DCVB perquè no s'havien incorporat al DGLC) tenen connotacions massa poètiques. Prefereix, doncs, les formes *arrencar el vol* i *arrencada*, adduint, a més, «que circulen ja en els medis mecànics».

En la segona reflexió, suggereix fer servir els signes d'interrogació i admiració inicials, no atenent la llargada —relatiu i controvertit criteri de Fabra (en cita les *Converses filològiques*)—, sinó sempre que la «proposició» no sigui tan sols «semiinterrogativa» (així es distingiria la pregunta plena «¿M'imagino que vindreu?» de la suposició «M'imagino que vindreu?», tot i que se sol escriure sense signe d'interrogació) o «semiadmirativa» (entre altres exemples, ho ilustra amb «*Hi va dur la Maria fins i tot!*» i «*I després de tot això, fa aquestes declaracions!*»). Aquesta discutible distinció, com que no correspondria ni a la gramàtica francesa ni a la castellana, provaria que no podem incorporar sempre solucions alienes, encara que és enriquidor tenir-les en compte.

En la tercera «cogitació», aborda la complexa dicotomia *ésser/estar*. Després d'analitzar diversos exemples, conclou que «l'existencialitat [...] la vivim i la pensem àmpliament i sintèticament matisada i circumstanciada i potencialitzada i funcionalitzada, i d'una manera formal, però la nostra actitud és més *ontològica* que la castellana» —es pregunta si aquesta respon a la «manca d'objectivació» atribuïda a «l'espanyol» per Américo Castro—, si bé «bastant menys que

430 Enric ROIG, «Consells de català. Qüestions de llenguatge», *Víncle*, núm. 30, març 1956, p. 13-14.

la francesa», perquè «ésser considera l'existència allò amb què i on es dona estructuralment i potencialment, i *estar*, la circumstancialitat amb què i en què es dona, així com la modalitat del procés de la seva esdevinença...».

Això i, més en general, l'afany de completar «la configuració del món mental del català» amb la seva «dinàmica», el porta a preguntar-se també per *esdevenir*. Mira d'explicar la suposada «manca d'un veritable equivalent» castellà del *devenir* francès al fet que la llengua castellana és més «explosiva», apreciació que relaciona amb el «problema “espanyol”», sobre el qual havien polemitzat Américo Castro i Sánchez Albornoz. Celebra que el català disposi, en canvi, d'un verb que manifesta «una certa fluïdesa en la dinàmica mental» i, per tant, convida a usar-lo sovint, igual que els derivats.

En una altra «cogitació», arran de l'observació de l'ús dels paraestàndards balear i valencià en els *Caps d'Any. Raixa* i de la conferència de Francesc de B. Moll sobre *Els dialectes i la llengua literària* (pronunciada el 1953 i publicada en aquesta miscel·lània el 1956), reclama «un criteri rigorosament unitarista». ⁴³¹ Considera que, si s'aplica en altres llengües (addueix el cas dels suïssos germànics), més s'hauria de fer en el català, perquè som «quatre gats» i «altrament, com donarem consciència gramatical a un poble que es troba lingüísticament en l'estat que tots sabem?». Argumenta que la proposta fabriana, tot i ser un «prodigi de seny i de realisme», presenta ja prou «zones d'imprecisió» per augmentar-les amb aspectes com les variants morfològiques verbals, perquè les dificultats del català poden desencoratjar els que l'aprenen, particularment els nens. Aquestes afirmacions no van quedar sense resposta per part de Moll que, després de reproduir l'article, el qualifica d'«*imaginacions filològiques*», treu importància quantitativa i qualitativa a les variants (amb diversos exemples), apella a la permissivitat de Fabra i d'altres llengües i opina que, coneixent «la realitat insular i valenciana», es conclou que l'unitarisme «a ultrança ni és convenient ni viable». ⁴³²

⁴³¹ Humbert PARDELLANS, «Cogitacions filològiques», *Catalunya*, núm. 73-74, gener-febrer 1960, p. 3.

⁴³² Francesc de B. MOLL, «Una crítica i una resposta», *Cap d'any. Raixa. 1961*, Palma: Moll, [1960], p. 106-111. Veg. també. Vicent SIMBOR, «La novel·la de postguerra al País

No em consta que Pardellans en fes cap contrarèplica ni que reprenqués aquesta sèrie.

5.18 Les antologies de la literatura castellana contemporània

Grapat a la carta a Agustí Bartra del 18 de novembre de 1956, ja citada, es troba un anunci de les antologies publicades. La de la prosa narrativa s'hi presenta com «une anthologie qui est en même temps, par sa conception, sa structure et ses études critiques, un aperçu essentiel de l'histoire de l'Espagne d'aujourd'hui», «qui nous mène au cœur du génie espagnol», «un livre d'un esprit nouveau», «un livre idéal de classe pour les élèves d'Espagnol», «une ouvrage plein d'intérêt pour tous les hispanisants», «des pages attrayantes pour tous ce qui lisent l'espagnol». Pel que fa a l'altra antologia, que es remarca que és la segona, s'assenyala que Pardellans «réussit à présenter les différents aspects de la littérature espagnole contemporaine de la façon la plus agréable et intéressante pour tous ceux qui lisent l'espagnol et avec un souci de rigueur scientifique, une profondeur esthétique, un sens historique, une exigence pédagogique, une originalité vraiment admirables».

En l'antologia de la prosa narrativa, a més d'agrair la generositat dels propietaris dels drets d'autor dels textos, es dedica el llibre a «los estudiantes de lengua española en Francia, suponiéndoles un verdadero deseo de aprenderla y dar alimento español a su gusto por la literatura» i, en especial, als alumnes que ha tingut al Lycée Carnot, d'«inquieta e inteligente curiosidad», que han estat «incentivo de la idea de este libro y testigos de su gestación».⁴³³

Valencià (1939-1972): entre la problemàtica llengua literària i el desfasament estètic», *Caplletra*, núm. 10, primavera 1991, p. 58, i id., *Joan Fuster: el projecte de normalització del circuit literari*, València: Publicacions de la Universitat de València, 2012, p. 113, i Joan MIRALLES I MONTSERRAT, *Francesc de B. Moll i la llengua literària*, Palma: UIB / Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005, p. 159-160.

⁴³³ PARDELLANS, ed., *Antología de la prosa narrativa española contemporánea*, p. [5]-[6]. A la biblioteca d'aquest institut, es conserven sengles exemplars de cada antologia dedicats per l'autor al centre. Mentre que la dedicatòria autògrafa de la poètica és més

Com a «Introducción y justificación», l'encapçala un «Intento de esquema historicocrítico de la prosa narrativa española desde 1898 hasta nuestros días», en què se n'estableix la metodologia, i s'esbossa un panorama general.⁴³⁴ Després de justificar la fita de l'inici de la contemporaneïtat que ha establert, per la crisi política d'aquell any i la consolidació del simbolisme, hi propugna la metodologia generacional. Remet a [Friedrich von] Schlegel, Dilthey, [Leopold von] Ranke, [Julius] Petersen i [Eduard] Weschssler, Ortega y Gasset, Salinas, Laín Entralgo, Marías i [Guillermo] Díaz-Plaja, si bé confessa que se'n val «interpretada y aplicada un poco» a la seva «manera».⁴³⁵

Estableix períodes de vitalitat generacional quinzenals, que corresponen a la «plenitud biológica» (aproximadament, de trenta a quaranta-cinc anys, interval en què encara es trobava la seva edat) i poden designar-se per fites històriques: la pèrdua de Cuba, l'inici de la I Guerra Mundial, el cop d'estat de Primo de Rivera i la Guerra Civil.⁴³⁶ Dins cada etapa generacional, estableix dues tendències relacionades amb sengles medis: el «litoral» («mediterráneo»), amb predomini de la «sensibilidad», i el «terral» («castellano»), amb prevalença del «carácter».⁴³⁷ Les divuit narracions del recull, una per escriptor, estan precedides, a més, per una exposició més detallada de cada generació i una semblança de l'autor, ressaltant-ne algunes obres.

La generació del 98 es caracteritzaria per la dualitat del «noven-tayochismo» i el «modernismo», que associa als dos «tipos de vida» peninsulars.⁴³⁸ El comú denominador en seria el simbolisme, però, mentre que els primers tendrien a l'«impresionista», teoritzat per Poe, els segons ho farien a l'«expressionista», amb el referent sobretot de Nietzsche. Els autors escollits són: Salvador Rueda, Jacinto Benavente, Valle-Inclán, Unamuno, Baroja i Azorín.

---

convencional, la de la prosa narrativa remarca els «sentiments envers les élvés d'un établissement que je n'oublierai jamais».

434 PARDELLANS, ed., *Antología de la prosa narrativa española contemporánea*, p. [9]-15.

435 *Ibid.*, p. [9].

436 *Ibid.*, p. 10.

437 *Ibid.*

438 *Ibid.*, p. 10-11 i 19-23

En la «intellectualista» generació del 14, el simbolisme impresionista tendiria a evolucionar cap al «neomodernismo», «intuicionista», sota l'influx sobretot de Bergson, i l'expressionista, al «construccionismo», «cubista». ⁴³⁹ En l'antologia, la representen Cansinos Assens, ⁴⁴⁰ Gabriel Miró, Pérez de Ayala i Gómez de la Serna.

La generació del 23, marcada pel «racionalismo vitalista», «relativista i probabilista» (a Bergson, s'afegeixen els referents filosòfics o científics de Freud, Croce, Einstein, Planck, Unamuno, Max Wertheimer, Husserl, Bohr, Heidegger, Ortega y Gasset i Louis de Broglie), continuant amb la dualitat caracterològica, produiria el «superrealismo litoral» i l'«esencialismo», amb una «ansia de absoluto», el arte «abstracto, metafísico» de terra endins. ⁴⁴¹ Els narradors triats són Zunzunegui, Giménez Caballero, Sender i Jarnés.

En la generació del 36, però, amb l'«angustia de la existencia», causada per la Guerra Civil i la Mundial, «meditada por los filósofos existencialistas con todo el realismo fenomenológico», els dos tarannàs conflueixen en un «*existencialismo*, neorrealista, hecho de todas las inquietudes y violencias de la carne y del espíritu», ⁴⁴² més enllà de «la conciencia racional» del «realismo tradicional» i amb unos «ojos cuyas cualidades y potencia visuales se ven aumentadas por el ejercicio operado en los sondeos superrealistas de las generaciones anteriores». ⁴⁴³ Exemplifica la gènesi d'aquesta «estética neorrealista profundamente apoyada en la corporeidad sensiblemente física del hombre y llena del ansia de una exploración del misterio metafísico del ser y existir humanos a través de aquella» amb experiències pròpies:

439 Ibid., p. 11-12 i 107-108.

440 A l'Archivo de Rafael Cansinos Assens, <https://archivo.cansinos.org>, es conserven dues cartes de Pardellans, però no és consultable ni disposen de mitjans de reproducció, segons m'han contestat. A propòsit del conte escollit, «La visita del matrimonio» (p. 109-117), es remarca que està «informado» per l'«estética definitiva» de Cansinos, «según nos ha significado» (p. 112). En l'altra antologia, se n'aplega un poema (p. 97) i, en relació amb l'*ultraísmo*, se cita la seva entrevista amb Xavier Bóveda en *El Parlamento*, 15-12-1918.

441 PARDELLANS, ed., *Antología de la prosa narrativa española contemporánea*, p. 12 i 169-172.

442 Ibid., p. 13.

443 Ibid., p. 230.

A veces nos parece aún asistir, con la asombrada ingenuidad de entonces, a la proyección del apasionante film de la tensa vida política y social de la España de la Segunda República, proclamada en 1931. Y, de golpe, el estallar de la tragedia, que se sale de la pantalla, invade la sala en que estábamos más o menos como espectadores, y que nos envuelve y se nos lleva en un torbellino de sangre... y de llanto... y de tremendo dolor.

¡Cuántas veces hemos tenido el cuerpo de otro hombre —de otro muc-hacho sería más exacto decir para la mayoría de los casos— contra el nuestro, oliéndole el acre sudor, o sintiéndole el palpitar u oyéndole el gemir, en el frente, en el campo de concentración, en el hospital, en la cárcel!

Es ese contacto de piel contra piel con el hombre lo que ha dado este enfoque transcendentalmente realista y vivo a nuestra visión, de este modo existencial a nuestro sentir, este humanismo angustioso a nuestra mente. Es ese verse en carne viva lo que nos ha dado esta inquietud tensa de anhelos de un absoluto viviente.⁴⁴⁴

Representarien aquesta generació sobretot Cela, Carmen Laforet,⁴⁴⁵ Delibes i Luis Romero.⁴⁴⁶

Aquesta antologia, com la de la poesia, se circumscriu a la Península, encara que, com hem vist mitjançant la correspondència amb Rius, es va interessar força també per la història i la literatura sud-americanes. En la bibliografia,⁴⁴⁷ figuren el *Diccionari de la literatura* de [Federico Carlos Sainz] de Robles, que, com hem vist, havia adquirit, el *Diccionari de la literatura espanyola* de la Revista de Occidente, les històries de la literatura de espanyola contemporània de Salinas, Torrente Ballester i Valbuena Prat, *La generación del 98*, de Lain Entralgo, i *Modernismo frente a 98* de Guillermo Díaz-Plaja i, pel que fa al context històric, *España*, de [Salvador de] Madariaga —ja n'hem vist els elogis a Rius— i diversos estudis de [Melchor] Fernández Almagro (*Historias del reinado de Anfonso XII, Cánovas, su vida y su polí-*

444 *Ibid.*, p. 229-230.

445 He adquirit un exemplar de l'antologia de la prosa narrativa amb una dedicatòria autògrafa de Pardellans per a aquesta escriptora: «A Carmen Laforet, este testimonio de mi admiración y estima».

446 Romero, des de Cadaqués el 16 de setembre de 1954, autoritza a Pardellans la reproducció de les pàgines de *La noria*, que li havia sol·licitat el dia 7, amb la retribució que cregui raonable, i resta a la seva disposició per a les dades que li convinguin (ANC1-3, 03.01.11). Finalment, però, es va optar per la narració «En la orilla del tiempo».

447 PARDELLANS, ed., *Antología de la prosa narrativa española contemporánea*, p. 14-15.

tica i *En torno al 98*), del qual cita també l'article «Esquema de la novela española contemporánea», publicat en *Clavileño*, núm. 5, setembre-octubre 1950, p. 15-28. A més, remet a l'*Aide-mémoire de l'espagnol*.

L'antologia poètica té una estructura similar, però, establertes ja la metodologia generacional i la biotipològica i la classificació consegüent, la introducció se centra en el gènere.⁴⁴⁸ S'hi defineix la poesia, partint de «los criterios modernos de la filosofía del arte» y de la *Teoría de la expresión poética*, de Carlos Bousoño, la primera edició de la qual (1952) figura en la bibliografia,⁴⁴⁹ com una «creación de formas esencialmente expresivas de los complejos afectivoemotivos del hombre vividos en una situación subconsciente o consciente por los medios imaginativoconceptuales de la palabra», de manera que es produeix una «fusión del mundo y del yo, compenetrándose, estructurando un yo-mundo en un estado vibrante o trémulo de tensiones anímicas», que explica el «relajamiento de situaciones», «la imprecisión de contornos», «la no solidez de las frase» i l'«estructura en verso, en sonido rítmico» de la lírica.⁴⁵⁰ Parcellans se serveix també de la part del llibre de Bousoño dedicat a «procedimientos retóricos» (particularment, «la imagen», «la visión», «el símbolo» i les «superposiciones temporales») a fi de caracteritzar «la poesía moderna» per «la ruptura del sistema de representaciones».⁴⁵¹ S'abunda en l'«actitud simbolista de nuestra época»,⁴⁵² en apartat que, com l'havia publicat també en forma d'article homònim en català, ja el comentaré amb altres sobre aquest tema, i, en ocupar-se de la generació del 36, en qualifica el simbolisme d'«existencialista y fenomenológico».⁴⁵³

448 En la bibliografia (PARDELLANS, ed., *Antología de la poesía española contemporánea* p. 25), figura J[ulian] MARÍAS, *El método histórico de las generaciones* i, en l'estudi introductor i (ibid., p. 22), se cita el pròleg a *Constitución y carácter. Investigaciones acerca del problema de la constitución y de la doctrina de los temperamentos*, d'Ernest Kretschmer (Barcelona: Labor, 1947), que és de López Ibor, encara que s'hi atribueix a l'esmentat Josep Solé Sagarra, que n'és el traductor.

449 PARDELLANS, ed., *Antología de la poesía española contemporánea*, p. 24.

450 Ibid., p. 9-10.

451 Ibid., p. 20-22.

452 Ibid., p. 13-18 i 19-20.

453 Ibid., p. 172.

Desenvolupa també la temporalitat, en un apartat titulat «nuestra concepción del mundo».⁴⁵⁴ S'hi ressalta que, en consonància amb la teoria de la constant expansió de l'univers, «el mundo es algo dinámico», «sujeto a un devenir», encara que, «según la paradójica teoría actual del estado estático, constituye toda su existencia en una ciclo circularmente cerrado». L'home és vist també com a «algo que fluye, como algo inserto en su totalidad existencial en el tiempo, como algo dinámicamente vital». S'abandona la «razón lógica» per adoptar la «vital», tot i l'«abstraccionismo», que s'exploraria com «un intento de esquematización y alcance de lo esencial de este nuestro mundo». Aquest nou «racionalismo vitalista» tindria referents tan variats com «Freud, Bergson, Croce, Einstein, Planck, Unamuno, Max Vertheimer, Husserl, Bohrn, Bertrand Russell, Casirer, Heidegger, Louis de Broglie, Hisenberg, Kretschmer» i abastaria «su conciencia plena en Ortega y Gasset», que ja l'havia abordat particularment en la seva «obra fundamental»: *El tema de nuestro tiempo*. A més, il·lustrarien l'«especialización del tiempo» el cinema i la narrativa de Joyce i les avantguardes pictòriques, «la simultaneidad de los estados de espíritu y de todos los aspectos de la reciclicidad».

Pardellans, remetent al seu article de *Les Langues Néo-latines*, caracteritza el «genio español» com a «latinismo vitalista, en ademán espiritual subjetivo, emotivoafectivo, integrador, racionalmente asistemático, de rito vital», de manera que és tan adequat a la lírica que fins i tot es pot considerar que «la poesía española» n'és «la expresión más genuina».⁴⁵⁵ Ho desenvolupa a partir de la distinció entre «lo afectivo, lo imaginativo y lo conceptual» de Dámaso Alonso, amb la qual pretén validar una tipologia caracterial «peninsular, bímembre, sentada disyuntivament en un tipo esquizoide, de un vivir terral, por una parte, y en un tipo cicloide, de un vivir litoral o gran urbano», que, com remarca, ja havia establert, amb alguns precedents en la historiografia literària hispànica, en l'antologia de la prosa narrativa.⁴⁵⁶

454 Ibid., p. 19-20.

455 Ibid., p. 10-11.

456 Ibid., p. 11-13. En cita *Poesía española* (1950), que, juntament amb *Los poetas españoles*, figura en la bibliografia, ambdós en edicions del 1952 (ibid. p. 24). Segurament, Par-

A més de procurar concretar la visió global de cada generació en el seu «universo líric»,⁴⁵⁷ Pardellans retoca l'esquema generacional, de manera que els vint-i-cinc poetes seleccionats es classifiquen de la manera següent, si bé representant-los amb claus i numerant les generacions amb xifres romanes:

1. Generació del 98. Modernisme
  - 1.1. Impressionista (Manuel Machado i Francisco Villaespesa)
  - 1.2. Expressionista (Miguel de Unamuno i Antonio Machado)
2. Generació del 14. Neomodernisme
  - 2.1. Intuïcionista (Juan Ramón Jiménez i Tomás Morales)
  - 2.2. Constructivista (Ramón Pérez de Ayala i León Felipe)
3. Generació del 23. Superrealisme
  - 3.1. Sensitivista (Federico García Lorca, Rafael Alberti i Carmen Conde)
  - 3.2. Sensitivoessencialista (Gerardo Diego, Vicente Aleixandre i Manuel Altolaguirre)
  - 3.3. Essencialista (Pedro Salinas, Jorge Guillén i Luis Cernuda)
4. Generació del 36. Existencialisme
  - 4.1. Sensualista
    - 4.1.1. Primera promoció (Victoriano Crémer i Miguel Hernández)
    - 4.1.2. Segona promoció (Rafael Morales i Eugenio de Nora)
  - 4.2. Conceptista
    - 4.2.1. Primera promoció (Leopoldo Panero i Dionisio Ridruejo)
    - 4.2.2. Segona promoció (José García Nieto i Carlos Bousoño).⁴⁵⁸

Convençut, com un professor amic seu, que «educar e ilustrar no debe consistir en bajar el nivel de la enseñanza a lo mediocre»,⁴⁵⁹ no tria textos fàcils. A més, aquestes estimables antologies, transcendeixen el caràcter instrumental. Sense deixar de manifestar les concepcions i els gustos de l'autor, miren de «mostrar el desenvol-

---

dellans no n'havia aconseguit *La poesía española entre Escila y Caribdis* —demanada a Rius, com hem vist—, tot i que s'havia recollit en *Ensayos sobre poesía española* (Madrid: Revista de Occidente, 1944). Pel que fa específicament al gènere poètic, en la bibliografia figuren *De Machado a Bousoño*, de J[osé]. L[uis]. Cano; *Historia de la poesía lírica española*, de Guillermo Díaz-Plaja, i *El lenguaje poético de la generación Guillén-Lorca*, de J[oaquín]. González Lamuela. A més dels llibres que ja he citat, les úniques novetats en la bibliografia (ibid., p. 24-25) és l'afegit de la *Literatura española contemporánea*, de J[uan]. Chabás, i la *Historia política de la España contemporánea* de Fernández Almagro, que substitueix altres estudis seus.

457 PARDELLANS, ed., *Antología de la poesía española contemporánea*, p. 24.

458 Ibid., p. 23-24.

459 Ibid., p. [6].

vimiento de un sentir y un pensar y un expresarse —en lengua y estilo— en sus momentos extremos». ⁴⁶⁰ En especial, procuren rescatar l'ensenyança del castellà a l'estranger «de la anemia y del pintorecismo, baches en que se hunde demasiado a menudo». ⁴⁶¹ Encara que no en falten notícies, sobretot a l'Estat francès, mereixerien més ressonància. ⁴⁶²

Pardellans, encara que no va publicar cap altre llibre com a hispanista, es degué seguir dedicant a aquesta faceta més enllà de la docència. Si més no, Rius el posa en contacte amb Robert Marteau, que havia estat a Vilanova i la Geltrú, a fi que tradueixi Manuel de Cabanyes al francès (30-8-1959, BMVB, CL Riu 28.4296). ⁴⁶³ Pardellans, tot i que l'adverteix que costarà que aquest poeta francès s'hi acabi d'interessar i també de trobar un editor, perquè a França «es considera l'expressió neoclàssica i protoromàntica hispàniques com a mancades d'interès, si no es pensa que no res d'hispànic val un rave», remarca que el pot pressionar perquè l'ajuda en els treballs sobre Góngora (11-1959, BMVB, CL Riu 28.4293). ⁴⁶⁴

5.19 Els articles sobre el simbolisme fenomenològic

Pardellans desenvolupa aquesta qüestió en *Vida Nova*. ⁴⁶⁵ El primer article s'edita uns mesos després de l'antologia de la prosa narrati-

460 PARDELLANS, ed., *Antología de la prosa narrativa española contemporánea*, p. 14.

461 PARDELLANS, ed., *Antología de la poesía española contemporánea*, p. [5]-[6].

462 L'escriptor Volga Marcos, en una carta datada a Sèvres el 19 de gener de 1956, li va proposar: «El próximo libro que publique puede aparecer también en las notas "bibliográficas" de *España Republicana*, Argentina, y alguna otra revista de países (sin dictadura) de América Latina» (ANCI-3, 03.01.09).

463 Pòstumament, es publicarà l'estudi de Rius *Vida i l'obra de Manuel de Cabanyes a través de la seva bibliografia*, pròleg de Xavier Garcia, Vilanova i la Geltrú: Centre d'Estudis de la Biblioteca Víctor Balaguer, 1986.

464 Veg. Annick ALLAIGRE, «Robert Marteau, traducteur de Góngora (remarques sur la traduction d'une strophe de la *Première solitude*)», Sandrine BÉDOURET-LARRABURU / Jean-Yves CASANOVA (dir.), *Robert Marteau, arpenteur en vers et proses*, Rennes: Presses Universitaires de Rennes, 2015, p. 73-83.

465 H. PARDELLANS, «Actitud simbolista de la nostra època», *Vida Nova*, núm. 4, juliol-agost-setembre de 1955, p. 9-13; íd., «La filosofia simbolista i la moderna teoria

va i precedeix en un any la de la poesia, en un apartat de la qual es tradueix.⁴⁶⁶ S'hi dictamina que el «*simbolisme*» és el «corrent» ideològic «dominant», perquè es manifesta en el «viure», «la investigació científica» (com il·lustra amb Planck i Heisenberg), el caràcter algorítmic de la lògica, «l'especulació filosòfica i la recerca estètica», l'«abstraccionisme» de l'art, la *Gestaltpsychologie* i, particularment, la poesia.⁴⁶⁷

Esbossa la història del simbolisme en aquest gènere, des d'alguns precursors (Poe, Baudelaire, Mallarmé, Rimbaud, Verlaine, de l'Isle-Adam) a l'escola «simbolista» pròpiament dita (Jean Moréas i René Ghil), remarcant-ne el comú denominador de l'«esperit místic, que malda per atènyer l'objecte en si, mitjançant la contemplació de símbols, cada vegada més abstractes».⁴⁶⁸ En posa com a exemples hispànics els germans Machado, J. R. Jiménez, Maragall i Guerau de Liost.⁴⁶⁹

Assimila al simbolisme el surrealisme —bé sigui «vitalista» o, accentuant l'«abstraccionisme», «ontològic»— perquè es val de «visions subconscients com a símbols» i remarca que també els empra «per tal de significar estats transcendents d'existència —i així arribar a l'essència».⁴⁷⁰ Ho il·lustraria la generació que anomena

---

de l'art», *Vida Nova*, núm. 6, gener-febrer-març de 1956, p. 35-40, i id., «Allegoria de la narrativa actual», p. 35-41. Tots porten el peu de París, però només en el primer es data l'any, que coincideix amb el de publicació. Potser es refereixi a aquest article la carta a Triadú del 31 de maig de 1955, en què confia que «això» li anirà bé i que li n'enviarà un exemplar d'«on surti, si no fos a *Vida Nova*» (ANC1-667-T-1635). En el fons Masot (ANC1-3, 03.1.15), es troba una pàgina, numerada amb un 6, que correspon a part del darrer paràgraf de l'article (cinc línies han estat escrites a màquina i la resta amb lletra de Pardellans; les variants no són molt rellevants).

466 En l'*Antología de la prosa narrativa española contemporánea*, a més d'introduir algun matis, se suprimeixen les referències a la literatura catalana, l'esment d'algun exemple i escassos passatges innecessaris, s'afegeix que, al seu entendre, persisteix l'afany místic del simbolisme en la poesia actual (p. 14) i es dilueix la vinculació explícita de l'existencialisme amb el neorealisme i de l'entroncament d'aquest amb el surrealisme reduint-la a l'allusió que aquell se «vale de uno de los instrumentos más cortantes y penetradores para trabajar dentro del espíritu, o de la sangre, o de la carne» (p. 18).

467 PARDELLANS, «Actitud simbolista de la nostra època», p. 9.

468 Ibid., p. 10-11.

469 Ibid., p. 12.

470 Ibid., p. 12-13.

«del 23», en què emmarca Federico García Lorca, Vicente Aleixandre, Josep Maria de Sagarra, Jorge Guillén i Carles Riba.⁴⁷¹

Adverteix, però, que, «a Catalunya», «s'esmoreeixen totes aquestes tendències», perquè «la vivència estètica catalana» es troba «encaixonada» «entre un classicisme i un naturalisme popularistes», «propis de l'estructura fonamentalment i essencialment petitburgesa».⁴⁷² En canvi, no aplica aquesta peculiaritat al «*simbolisme fenomenològic*» de la generació del 36, amb l'«*existencialisme*», que el «dicta un art realista», «neorealista», entroncat amb els dos superrealismes, si bé potenciant el vitalisme envers l'abstraccionisme, i producte del «dolor i l'angoixa» (els que no han estat «histrions o gallines», postilla amb tota la intenció).⁴⁷³

El següent article analitza el simbolisme en l'art centrant-se ja en el segle xx, quan pren «consciència filosòfica». En marcaria la primera fita, a l'inici, el judeoalemany «neokantià» Ernst Cassirer, que estudia «la transformació del racionalisme», d'arrel humanística, «en contacte amb la ciència moderna», la qual, particularment la física, té un «caràcter abstracte i simbòlic».⁴⁷⁴ Per a ell, «el món de les formes simbòliques és el món de la vida i la filosofia de les formes simbòliques, que culmina en el llenguatge matemàtic, és una filosofia que persegueix l'alliberament de l'home per ell mateix, a través del simbolisme», atès que, per no «morir dins la carn», «cal viure pels símbols», a fi de conquerir «el món de la idea», el que és «propri» de «l'esperit».⁴⁷⁵

El 1942, tres anys abans de la mort de Cassirer, l'estatunidenca d'ascendència alemanya Susanne Katherina Langer, va publicar *Philosophy in a New Key. A Study in the Symbolism of Reason, Rite and Art*, que es basa en el fet que «el cervell humà realitza constantment un procés de transformació simbòlica», més enllà del «llenguatge discursiu», que es reflecteix en diversos camps.⁴⁷⁶ La «teoria presentacional»

471 Ibid., p. 12.

472 Ibid., p. 13.

473 Ibid.

474 PARDELLANS, «La filosofia simbolista i la moderna teoria de l'art», p. 35-36.

475 Ibid., p. 37.

476 Ibid., p. 37-38.

d'aquest llibre es desenvolupa en *Philosophy in a New Key* (1953), en què s'associen els signes amb els conceptes, amb el benentès que en l'art no hi ha un significat definible, sinó que «és la creació de formes que simbolitzen el sentiment humà» —definició que havia citat ja en la primera versió d'«El món llatí i Catalunya», indicant que provenia del llibre de Langer *Feeling and Form*—,⁴⁷⁷ com il·lustra amb la música, la dansa, la pintura i l'escultura.⁴⁷⁸

Des del segon quart de segle, però, «el màxim representant de la filosofia de l'estètica francesa actual», Étienne Souriau, també s'havia anat interessant pel simbolisme, fins adonar-se que, «l'art és el coneixement de les formes de les coses» i que, «si la filosofia contribueix profundament a conèixer l'art, l'art és el grau més elevat del saber filosòfic, car únicament *l'art expressa allò in formulable*», amb una funció «poètica, dins la unitat de la meditació interior» i alhora, socialment, «*skeupoètica*», és a dir, 'creadora de la forma' (*skeuos*, en grec significa 'vas', 'vaixella', 'estri').⁴⁷⁹ «*L'art és l'activitat instauradora*, puix que consisteix en el conjunt de passos, orientats i motivats, que tendeixen expressament a conduir un ésser del no-res o del caos inicial fins a l'existència completa, singular, concreta, testimoniada en una presència indubtable», «*l'art és la dialèctica de la promoció anafòrica* [en el sentit etimològic d'«elevació»], puix que és l'enlairament progressiu d'un ésser des del no-res a l'existència plena».⁴⁸⁰

En el tercer article, es pregunta «quina perspectiva pren» «l'actitud simbolista» en la narrativa recent.⁴⁸¹ Es remunta al naturalisme com a forma «última i més plena» del «realisme» vuitcentista que, en contra de la pretensió «fotogràfica» i «documental», ofereix una «deformació» «esquemàtica i sistematitzada», d'acord amb «el biològisme determinista».⁴⁸² Recull les crítiques al narrador omniscient de *Qu'est-ce que la littérature*, de Sartre, que defensa una narrativa «existencial» i un «objectivisme relativista», basats en la mera expo-

477 PARDELLANS, «Propòsit i introducció», edició d'*Estat Català*.

478 PARDELLANS, «La filosofia simbolista i la moderna teoria de l'art», p. 37-38.

479 Ibid., p. 39-40.

480 Ibid.

481 PARDELLANS, «Allegoria de la narrativa actual», p. 35.

482 Ibid.

sició de situacions límit, a fi de no privilegiar cap punt de vista, sinó que «tot bulli i flueixi dins una vida còsmica en un present absolut, en un fer-se constant», com a «vida-problema que absorbeixi el lector».⁴⁸³ Ho il·lustrarien, a més d'ell mateix, sobretot Malraux i Camus.⁴⁸⁴ Ortega i Gasset, en *Ideas sobre la novela* (1925), ja havia dicaminat que el gènere narratiu passava de «narrar» a «descriure» i de «descriure» a «presentar».⁴⁸⁵

Una de les primeres reaccions va ser la novella psicològica de Proust.⁴⁸⁶ Molts altres autors van traçar vies diverses (els exemples que en posa són: Thomas Mann, James Joyce —interpretat per Valery Larbaud i Cazaux—, amb el «monòleg interior», Virginia Woolf, Clemence Dane, tot i l'«atmosfera romànticoimpressionista», Franz Kafka, que il·lustra molt bé l'«allegoria» d'«una experiència profunda» depurant-la de «la condició particular» per constituir «gairebé una fenomenologia mística», Sinclair Lewis, Hemingway, Aldous Huxley, que sap «mostrar amagant» mitjançant la «superposició» temporal, Faulkner, que ho fa encara més accentuadament amb aquest recurs, la polifonia, i l'absència de «nexes lògics», potenciant la «pluridimensionalitat de l'esdeveniment»), fins arribar al neorealisme.⁴⁸⁷

Les narracions abordades més recents són les de Camus, «el més eminent dels escriptors de la generació francesa del 39», del qual cita *L'Étranger* i *La Peste*, «les dues grans allegories narratives».⁴⁸⁸ En destaca la «revolta», perquè el referent teòric n'és ja *L'Homme révolté*, encara que subratlla que «en la revolta hi ha també un mur d'absurditat incommovible», per referir-se a «l'home absurd» de *Le Mythe de Sisyphe*.⁴⁸⁹

Pardellans, emmarca els contes de *Dotze hores* en aquestes posicions, recordant-ne la reivindicació del caràcter allegòric en la presentació, allegoria del «nostre existir com a contingent i condicio-

483 Ibid., p. 38-39.

484 Ibid., p. 35-37.

485 Ibid., p. 35.

486 Ibid., p. 35.

487 Ibid., p. 36-40.

488 Ibid., p. 39-40.

489 Ibid., p. 39.

nat», que desenvolupa amb diverses imatges.⁴⁹⁰ La pregunta inicial de l'article queda, doncs, contestada: la «perspectiva de la narrativa» recent és una «allegoria presentacional» —o, capgirant-ho, una «presentació allegòrica»—, una «paràbola de l'angoixa per la transcendència» impossible (simbolitzada en un temple sense déus):⁴⁹¹

És que la temàtica de la narrativa actual és l'esgarrinxada a la carn d'un trobar-se la consciència de l'home davant les circumstàncies nues de la seva condició. I els esdeveniments narrats, o presentats, si es vol dir així, per caracteritzar-ne la forma en què hom els narra, són les allegories *artístiques d'aquesta situació*.⁴⁹²

5.20 «La generació del 36»

En aquest article, Pardellans considera que, producte de la confluència de diverses generacions específiques per les excepcionals circumstàncies històriques, es poden incloure en aquest grup tots els autors menors de cinquanta anys.⁴⁹³ La situació límit de la guerra ha fet que es produís una gran crisi de valors que ha suscitat moltes preguntes sobre «la condició humana», amb «una transcendent hipersensibilitat que abraça el jo i tot el seu món circumdant», amb un «diàleg terriblement dramàtic de l'home amb l'home i de l'home amb el cosmos» i un «tensíssim anhel de reconstituir-se».⁴⁹⁴ Això es tradueix en un art allegòric, d'un «simbolisme existencialista i fenomenològic», que il·lustrarien *Dotze hores* i *Espriu* i que entronca amb Puig i Ferrerter.⁴⁹⁵ Vicens Vives i Ferrater Mora n'haurien abordat el vessant nacional, com Pardellans en altres treballs.⁴⁹⁶

La recepció de l'article va ser diversa. Un dels impulsors de la revista *Pont Blau*, en què, com he avançat, es va reproduir, Ramon

490 Ibid., p. 40.

491 Ibid., p. 40-41.

492 Ibid., p. 37.

493 PARDELLANS, «La generació del 36», p. 1.

494 Ibid.

495 Ibid.

496 Ibid., p. 2.

Fabregat, considerant que els «*anciens*» d'E[stat]. C[atalà].» estan massa «rovellats», recomana a Masot l'1 de juliol de 1957 de renovar-ne «els quadres» «amb els contingents de la generació del 36, com diu Pardellans» (ANC1-3, 02.324), tot i depassar-ne l'edat.

En canvi, Crusellas, nascut el 1938, el 30 de maig de 1957 va manifestar a Masot que creia «desafortunat» l'article de Pardellans, dolent-se de l'hegemonia de la «generació del 36», respecte a la qual «els joves», com ell, als quals haurien de fer de «pares» i cedir-los protagonisme, se senten «tan distants com dels habitants de Saturn» (ANC1-3, 02.177). Crusellas, amb el pseudònim de «Lluís d'Alguer», que confessa a Masot (ANC1-3, 02.162), va publicar un article titulat «Les noves generacions», en *Ressorgiment*, núm. 494, setembre 1957, p. 7691-7692 (se'n guarda un retall en el fons Masot, ANC1-3, 02.196). Hi afirma que a l'exili només han afrontat la qüestió generacional «seriosament» Pardellans i Víctor Castells, des de punts de vista distints, i que ell mirarà de donar el seu sobre la joventut actual, com fa també en altres escrits. De fet, la veritable opinió la manifesta, però, en una carta a Masot del 30 de setembre, bo i tement la identificació de *Recull Literari* amb el partit:

En Pardellans em sembla bo. Però no massa, encara que «diu» coses. El veig amb uns conceptes una miqueta antics. No el veig en l'ara mateix històric. Us parlo amb fredor, lluny de tota animadversió inconscient. Per exemple, ja haureu vist com en «Les noves generacions» l'anomeno. Doncs bé, no l'anomeno ni en bé ni en mal. Però si he llegit una cosa inactual, deforme i equivocada sobre la «generació del 36» [...] és el que diu l'inactual Pardellans en el 1r exemplar del *Recull* (BPR, CEHI DO-C 24/4).

5.21 Dotze hores

Dos dels contes d'aquest aplec s'havien publicat en la revista *Pont Blau*: el 1953 el segon i el 1954 l'últim, datat a Roma l'estiu de l'any anterior.⁴⁹⁷ Ja he avançat que el llibre va sortir el juny de 1955 en el

⁴⁹⁷ Humbert PARDELLANS, «Dotze hores», *Pont Blau*, núm. 14, desembre de 1953, p. 310-313, amb una il·lustració d'Antoni Farreny [Profitós] a la p. [311], i id., «Dotze hores, o Les ombres de l'absolut», *Pont Blau*, núm. 23, setembre 1954, p. 281-286, amb un dibuix

marc de Recull. Com Pardellans informa Triadú en la carta del 31 de març (ANC1-667-T-1635), la composició, que s'havia endarrerit uns quatre mesos perquè el linotipista no tenia la «ò», era ja «gairbé feta» i confiava que es publicaria al maig. Segons l'anunci del primer número de *Recull Literari*, es venia a 400 francs. Responent a les concepcions literàries comentades, es presenta a la solapa anterior com «sis contes allegòrics, transposició literària d'unes valors plàstiques en què es contrau i contorça un nervi que sofreix i vol viure nogensmenys assedegat d'absolut».⁴⁹⁸

El títol, que es repeteix en cada una de les narracions amb una disjuntiva que el precisa, correspon a la durada de totes: mig dia. Emfasitza la temporalitat, que marca el cicle solar, el rellotge, les campanes... Es tracta de *tranches de vie*, relatades de manera fragmentària, a vegades començant *in medias res*. Encara que es narrin en passat, es procura la sensació d'immediatesa. S'ambienten, cosmopolitament, en diversos indrets (del paisatge desèrtic al nòrdic), si bé sovint passen a París i no hi manca la projecció de les penúries penitenciàries hispàniques.

L'estil és nerviüt, amb frases generalment breus, a vegades entretallades, per bé que l'exuberància lèxica i la complexitat conceptual en dificulten la lectura. En primera o tercera persona, s'entrellacen «les coses complexes experimentades per la [...] sensibilitat», no sempre reductibles al «llenguatge intel·lectiu».⁴⁹⁹ Contraposat a la consciència i a la pròpia corporeïtat, el món exterior apareix sovint sòrdid, dur, escatològic, viscos, inconsistent, opac, grotesc, absurd... El simbolisme, si bé a vegades l'expliciten les elucubracions dels mediatunds protagonistes —en què se sol projectar l'autor—, és connotat amb un pensament existencialista i una perspectiva fenomenològica, força objectivista, per bé que es recorri a la introspecció i al record, i amb elements neorealistes.

---

de Joan Giménez Giménez a la p. [283]. Sobre aquest il·lustrador, veg. Arturo CAMACHO, *Joan Giménez Giménez*, Zapopan: Colegio de Jalisco, 1997, en què es reproduïx aquesta il·lustració a la p. 62. Les variants no són gaire rellevants.

498 Veg. també PARDELLANS, *Dotze hores*, p. 110-111. Aquest anhel d'absolut no suposa que Pardellans fos creient. Martina Aragay em va confirmar que no ho era.

499 *Ibid.*, 22-23 i 135.

5.21.1 «La inscripció enigmàtica»

La primera narració adquireix cert caràcter proemial. A Marràqueix, caracteritzat per la «rojor espessa, calenta, brava, intensa, tan seva, tan de cosa viva»,⁵⁰⁰ un xec d'una madrassa va prometre a un viatger europeu que al vespre li desxifraria una inscripció de la porta de la muralla, però, com que al lloc de trobada només hi havia un captaire invident i el viatger no podia esperar, la interpretació ja no seria possible:

Els caràcter cúfics, de perfil bàrbar i refinat alhora, en aquell moment, tenien un color de sang coagulada, com el fons de les òrbites dels ulls del cec, mudament, però ansiosament expectant amb el palmell de la mà estès —com la imatge de l'home vivint la seva vida, cec, i amb el desig de viure-la i veure-la i desxifrar-la.⁵⁰¹

Parabòlicament, la ceguesa, de llarga tradició simbòlica, pren connotacions metafísiques.

5.21.2 «Les imatges de la vida i de la mort»

La segona narració, ambientada a París, l'obren les campanades de les vuit a l'església de Saint Séverin, al Barri Llatí, on estava allotjat, en un hotel «de mala mort», Jaume, un estudiant de la Sorbona mediterrani, solitari i pensatiu.⁵⁰² No se'n concreta la «Facultat» i la referència a la «sala de dissecció» podria ser merament un símil.⁵⁰³

Com Pardellans, el narrador-protagonista havia viscut «les circumstàncies de guerra, camps de concentració i presó», que l'havien convertit en «un estudiant a trenta-dos anys»,⁵⁰⁴ edat aproximada de l'autor en arribar a París. Gairebé se'n «felicita», però, ja que li van permetre sentir-se «penetrat de la joia eixelebrada dels altres estudiants», en dirigir-se al Foyer de Sainte Geneviève, residència d'uni-

500 Ibid., p. 10.

501 Ibid., p. 14.

502 Ibid., p. 17.

503 Ibid., p. 23.

504 Ibid., p. 24.

versitàries religiosa.⁵⁰⁵ Tanmateix, no aconseguia d'oblidar aquelles experiències. Poc després, contemplant el Sena a contracorrent, «com si volgués que les coses de pensament i de vida del món vinguessin a ell i el penetressin», i «la fosca lleugerament emboirada de l'horitzó», que «li semblava tenir la qualitat d'un vellut negre amb la impenetrabilitat del no-res», va evocar la defunció d'un noi durant la guerra prop del seu lloc de comandament,⁵⁰⁶ fet que encaixa en la condició d'oficial de Pardellans i en el sentiment per la mort de combatents plasmat en articles enviats des del front.⁵⁰⁷ La imatge d'aquella agonia el portava a qüestionar-se la «major naixença» postulada pel cèlebre vers que tanca el «Cant espiritual», de Joan Maragall, i a refermar el desig de viure.⁵⁰⁸

En els fugissers amors —havia deixat una noruega per una ucraïnesa i recordava la «meridional» Jeanne—,⁵⁰⁹ cercava, inútilment, «viure amb tota la plenitud i complexitat del seu ésser» i, fins i tot, «acariciar tots els goigs amb una gota de l'infinit que volia a la seva vida», amb les «mans anheloses sempre de vida i el seu esperit assedegat».⁵¹⁰

5.21.3 «Els carrerons de la ciutat»

El protagonista, en estar a punt de ser sorprès mentre robava el seu hotel, va recordar que, valent-se de la condició de «practicant», havia enganyat un prepotent oficial d'una presó, motejat com a «Napoleón», fent-li creure que un missatge secret de l'exterior era una carta certificada.⁵¹¹ D'altra banda, la situació li va evocar també

505 Ibid.

506 Ibid., p. 25-26.

507 En Helena MESALLES, «Bibliografia de la memòria i ficció de la Guerra Civil espanyola en la literatura catalana», *Literatura de la Guerra Civil. Memòria i ficció*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2002, p. 305, s'esmenta *Dotze hores* com a exemple de «narracions amb referències a la guerra» publicades a l'exili.

508 PARDELLANS, *Dotze hores*, p. 26-27. JOAN MARAGALL, *Poesia i teatre*, a cura d'Ignasi Moreta i Lluís Quintana, Barcelona: Edicions 62, 2020, p. 269. Veg. també el poema «En la mort d'un jove» (ibid., p. 67).

509 PARDELLANS, *Dotze hores*, p. 22.

510 Ibid., p. 20, 27 i 32.

511 Ibid., p. 41. Com hem vist, Pardellans havia fet de practicant a la presó. Els guàrdies com aquest havien de proliferar-hi. Si bé l'apellatiu de «Napoleón» és obvi, potser

el furt d'un pa a un repellent «copresoner» d'un camp de concentració, que l'havia passejat «entre el fel-sarcasme de les cares xuclades dels altres, entre les crostes de sang i la sosa de la presència dels altres».⁵¹²

Va anar a dinar al Restaurant Populaire, en què va poder augmentar la ració de «coses llefiscoses» gràcies a afegir al seu cupó de l'«Organització» el que li havia cedit un amic.⁵¹³ Un cop engolides ràpidament, va deixar la «penombra de llums, sorolls, sentors i ombres humanes» de l'interior per sortir al «gris burell del carrer» i va caminar «entre les parets ingràvides de realitat de les cases, fetes dels límits imprecisos i irregulars de llur matèria impura».⁵¹⁴ Aquesta «mort còsmica de les coses» no l'«animà» el bulevard Sébastopol, que, «malgrat la gamma més clara de llurs grisos», mantenia «els mateixos arbres», «sense oferir existència individual».⁵¹⁵

En arribar al mercat de les Halles —l'anomena el «*ventre de París*», com el títol de la novel·la de Zola—,⁵¹⁶ que no tenia l'activitat del matí, va perdurar la sensació, que van intensificar encara un carreró i el pati on hi havia el magatzem en què el protagonista treballava de comptable: «S'hauria dit que l'aire s'hi havia liquidat, amarant d'una humitat llefiscosa el verd brut i opac dels murs escrostonats i el burell cec de l'empedrat sòl».⁵¹⁷

L'amo, valencià, i els bastaixos que traginaven caixes de taronges «tenien tota la impermeabilitat i la duresa repellent del cautxú i es movien en aquest ambient amb la llibertat d'una massa d'aqueixa matèria».⁵¹⁸ «La joia agressiva d'aquelles masses musculars» «no feien més que rebatre'l contra el plom d'aquestes quatre parets», entre de les quals hi havia «la taula sutjosa» que feia d'escriptori, en què

---

el va inspirar el fet que a la Model hi havia un pres que tenia aquest nom (Montagut i Duran, de cognoms), que dirigia l'orquestra (ANC, expedient del fons penitenciari).

⁵¹² PARDELLANS, *Dotze hores*, p. 42-45.

⁵¹³ *Ibid.*, p. 46.

⁵¹⁴ *Ibid.*, p. 45-46.

⁵¹⁵ *Ibid.*, p. 46.

⁵¹⁶ *Ibid.*

⁵¹⁷ *Ibid.*, p. 47.

⁵¹⁸ *Ibid.*

anotava els elevadíssims guanys de l'amo, que contrastaven amb el seu miserable sou, que havia d'acceptar per «no morir de fam».⁵¹⁹

En sortir, ja fosc, després de topar-se amb un home que li va inspirar «una barreja de luxúria i de fàstic», va pujar pel carrer de Montmartre per sopar al Dîner de Paris, a l'escala del qual va trobar ja la «infrahumanitat que s'aplegava a l'establiment».⁵²⁰ «Ell menjà de pressa, amb aquella consciència flotant, mig embriagada, en aquell ambient ple de veus confoses i la dringadissa de plats de l'enorme menjador», «dins d'aquella llum de color d'oli brut, en què quedaven preses, quallades, solament dotades d'un moviment de vaivé amatemàtic, il·lògic, absurd, com un moviment brownià», és a dir, irregular i aleatori, «enganxosament i fredament infernal, com un fetus dins una ampolla d'alcohol, les imatges viscoses d'una humanitat fantasmal».⁵²¹

En acabat, va agafar el metro fins a la plaça de Clichy. Entre les barraques de fira que hi havia, es va fixar especialment en la d'*Odette et sa cour de danseuses*, però no va entrar-hi, sinó que va tornar a agafar el metro a Barbès fins a Châtelet, on «s'endinsà pels carrerons en direcció a Saint Gervais».⁵²²

Després de rebutjar una prostituta, se'n va anar amb una altra a un hotel. Al mirall de la cambra, es descomponia la imatge d'ambdós «en diversos plans, cadascun d'una presència angoixosa, com l'existent de l'ésser d'un altre», de manera que «la multiplicació del cos de la dona, barrejant-se amb aquell-altre, li diluïa els sentits» i les mirades i els moviments proliferaven «dins la vaselina llisquent i llefiscosa i enganxosa alhora del corrent sexual», amb el resultat d'«un plom d'insatisfacció i de fàstic a l'estómac».⁵²³ Havent retornat a l'habitació, que va percebre que l'hoteler havia rellogat, va vomitar.⁵²⁴

No només recorda Sartre la nàusea, sinó altres aspectes (com les imatges viscoses o la contraposició de l'*en-soi* i el *pour-soi*), en una

519 Ibid., p. 47-48.

520 Ibid., p. 49-52.

521 Ibid., p. 52-53.

522 Ibid., p. 53-58.

523 Ibid., p. 58-59.

524 Ibid., p. 59-62.

visió existencial que transcendeix la cruesa fisiològica i ambiental naturalista, de la vida sòrdida a París d'un refugiament marcat encara pel record de la guerra i del captiveri.

5.21.4 «La forma impossible»

Un català, amb el «somriure calent de mediterrani» i «assedegat de significacions», les cercava a Finlàndia.⁵²⁵ Com que un amic havia hagut de marxar, deixant-lo en una masia, desconeixia força el finès i es trobava en un entorn desconegut per a ell, se sabia «sol a percebre aquelles *formes*, i lluitar amb elles, maldant per aferrar-ne una que li'n lliurés el secret, una que contingués *tot allò* i que li'n donés la possessió, encara que hi hagués la mort en posseir-ho»: «volia el sentit i l'ésser del lloc».⁵²⁶ Immers en un paisatge nòrdic, molt distint del mediterrani, mirava d'amarar-se els ulls de la natura que l'envolta, per tancar-los després, a fi de provocar un «corrent vibratori que la seva visió projectava en aqueix món interior i meravellós de les impressions».⁵²⁷

Així, «tot d'una», va assolir «*allò* altre dins seu, allò que havia sentit i percebut tantes de vegades, però que mai no havia reeixit a copsar intel·ligentment, a representar-se simbòlicament, en una *forma* total i plena i definitiva i absoluta».⁵²⁸ No va aconseguir, però, retrobar aquesta «*forma*» en el món exterior, que no és sinó «una figuració en una plàstica de plata i or o de verd i vermell o de groc i blau» en «el devenir de les coses»: no podia, per tant, «realitzar» «la pròpia essència» «en una forma que li donés [...] existència viva».⁵²⁹ La «presència» d'una noia, que es filtrava «per tot arreu», n'augmentava l'anhel, fugisserament, però el record de la mort refermava que no havia assolit la «forma definitiva», ja que —sartrianament— «si hom és dins l'existència, l'essència li és impossible».⁵³⁰ Com a con-

525 Ibid., p. 75.

526 Ibid., p. 73-74.

527 Ibid., p. 77.

528 Ibid.

529 Ibid., p. 78-81.

530 Ibid., p. 85 i 96.

seqüència de la frustració de veure «*la forma viva i ideal i essencial ensems*», es va mutilar els ulls. La ceguesa simbolitza, similarment a la primera narració, «l'home abandonat al laberint dels impossibles d'aquest món».⁵³¹

5.21.5 «Les presons de l'absurd»

Aquesta penúltima narració la protagonitza un pres, nefrític i amb piodermitis —com l'autor durant l'empresonament—,⁵³² que, en una «improvisada» infermeria des de la qual contempla un rellotge que marca «un temps que no era temps», se sentia enfonsat «en aqueix cultiu de microbis del cosmos», «realitat física» els «elements constitutius» de la qual «es transformen els uns en els altres», però que «el no-res engoleix».⁵³³

Amb tot, recordava les condicions del camp de concentració de San Marcos, on com hem vist, Pardellans havia estat captiu, com a molt pitjors: «Aquells rostres cadavèrics, de mirada apagada i absent o brillant de febre i de deliri, dels vençuts del camp».⁵³⁴ Ell mateix havia estat a punt de formar-ne part, «aixafat sota aquell cel de desesperança del planell ibèric, perdut dins aquell laberint de misèria».⁵³⁵ Tan sols era millor —ironitzava— l'assistència religiosa, ja que abundaven sacerdots, «durs» o «melliflús» amb «una mena de pietat de perdonavides burleta».⁵³⁶

531 Ibid., p. 97.

532 VIRELLA, «Un convent que fou presó franquista», p. 295.

533 PARDELLANS, *Dotze hores*, p. 101-103, 107-108 i 121.

534 Ibid., p. 105.

535 Ibid.

536 Veg. el meu estudi «La “temptació” religiosa en *L'Étranger* i en algunes obres catalanes»; Laura BENEDÍ SANCHO, «El capellán y el preso. La importancia de los capellanes de prisiones en el primer franquismo», María CANDELARIA FUENTES NAVARRO, Javier CONTRERAS BECERRA, Pablo LÓPEZ CHAVES, ed., *II Encuentro de Jóvenes Investigadores en Historia Contemporánea: Universidad de Granada, 22 a 25 de Septiembre de 2009*, Granada: Universidad de Granada, p. 1749-1756, i Martín TORRENT, que era «presbítero Capellán de la prisión celular de Barcelona», *¿Qué me dice usted de los presos?*, Alcalá de Henares: Imprenta Talleres Penitenciarios, 1942.

En aquell «infern d'indigència i malestar físics i de rebaixament moral»,⁵³⁷ els reclusos, amuntegats violentament per requetès i guàrdies civils, deambulaven «amb el front perdut dins la vergonya de llur condició humana, amb el cor dins el puny de ferro de l'horror o els ulls i el pit cremant en les brases de la ràbia: “Quina colla de fills de puta que som tots plegats!”».⁵³⁸ En un article, Pardellans havia remarcat el «renec vital de l'home dins la presó absurda d'una vida que no es vol».⁵³⁹

5.21.6 «Les ombres de l'absolut»

Com he avançat, aquesta narració, que clou el llibre, se situa a la Campània. Comença amb «les set campanades que el “campanile” de l'església de “San Salvatore” de Conca dei Marini havia picat amb el seu puny de bronze», recurrent, doncs, a un element religiós, però per negar el més enllà.⁵⁴⁰ En un paisatge típicament mediterrani, el protagonista, Lluís, un «català taciturn, ombrívol —aparentment llunàtic—»,⁵⁴¹ meditava sobre el sentit de l'existència. Havent estat captiu, com l'autor i altres personatges del llibre, era conscient de la «presó [simbòlica] d'ésser ara i ja no ésser adés».⁵⁴² «L'angoixa d'aquesta posició entre l'ésser i el no-res de la condició humana, sense saber, ben comptat i debatut, on és l'ésser i on el no-res»⁵⁴³ —pasatge que, en la versió de *Pont Blau*, es destaca al començament— el portava a desitjar «ser més enllà del temps i de l'espai i de la relati-

537 PARDELLANS, *Dotze hores*, p. 116.

538 *Ibid.*, p. 114.

539 PARDELLANS, «Allegoria de la narrativa actual», p. 40.

540 PARDELLANS, *Dotze hores*, p. 127. En aquest poble, segons les indagacions que vaig fer-hi i la bibliografia que he consultat, no hi ha cap església amb aquesta advocació. Podria ser que Pardellans s'hagués confós amb San Salvatore de Birecto, d'Atrani, amb què es podria relacionar també la referència de «la sortida de la foradada de la carretera» (*ibid.*, p. 141). De totes maneres, hi ha altres roques forades prop d'aquesta via tocant a Conca dei Marini, on hi ha un promontori com el descrit (*ibid.*, p. 128) i des del qual es tindria una perspectiva similar (*ibid.*, p. 133). En tot cas, Pardellans podria haver barrejat diversos elements evocant-los a Roma, on, com hem vist, va escriure la narració.

541 *Ibid.*, p. 147.

542 *Ibid.*, p. 129-130.

543 *Ibid.*, p. 140.

tat i finitud físiques». ⁵⁴⁴ Topava, però, amb «la impossibilitat d'una transcendència», ⁵⁴⁵ amb «diferents visions paroxístmiques d'un cosmos sense espai i sense temps i sense Déu». ⁵⁴⁶

Contemplava el paisatge com un nou «retaule d'Issenheim», pintat per un «Grünewald modern». ⁵⁴⁷ Es tracta de la «passion inutile» teoritzada per Sartre:

Comprenia per què els homes moren: per abandonó davant el fracàs d'un desig de realització, que es demostra impossible, d'un jo infinit, encara que sigui en el signe d'una obra d'art, o en el mite d'una religió. Els homes moren per tal de retornar a la vida còsmica, l'únic infinit, l'únic absolut. Ell moriria també, ja que el seu art [la poesia] era impotent per a crear l'obra que contingués *tot* el que vibrava a la matèria d'això que palpaven les seves mans en resseguir el seu cos, l'obra que contingués *tot* el roig d'aquest enorme desig cremant dins de dins la seva carn, l'obra que contingués *tot* el blanc flamejant als seus nervis i al seu cervell. Ell moriria també, puix que el seu sexe no li donava l'eternitat de *tots* els instants que encenen els sentits, tallats pel temps execrable. ⁵⁴⁸

Finalment, havent-se sentit ja en una peixera —imatge que intitula la novel·la d'Anna Murià, que Pardellans havia ressenyat durant la guerra— ⁵⁴⁹ i sense trobar la plenitud en l'amor, es va endinsar en la mar, la qual ha connotat sovint l'absolut, fins a ofegar-s'hi. ⁵⁵⁰ El suïcidi marí té una llarga tradició, real i literària.

El darrer paràgraf repeteix literalment l'inici del primer, canviant l'església per «la catedral de “Sant'Andrea” d'Amalfi» i amb alguns afegitons. ⁵⁵¹ La precisió de la comparació dels repics amb cops indicant que serien «com a la porta de l'inconegut» pot fer pensar en

544 Ibid., p. 135.

545 Ibid., p. 140.

546 Ibid., p. 134.

547 En canvi, Salvador Dalí, en el «Manifiesto místico» (1951), havia proclamat que, «acabados el malestar surrealista y de la angustia existencialista», volia «pintar un Cristo que sea absolutamente lo contrario del Cristo materialista y salvajamente antimístico de Grünewald» (*Obra literaria completa*, vol. VI, a cura de Montse Aguer, Barcelona: Destino, 2005, p. 640).

548 PARDELLANS, *Dotze hores*, p. 137.

549 Ibid., p. 143.

550 Ibid., p. 151-153.

551 Ibid., p. 153.

la referència en *L'Étranger*, de Camus, als trets de Meursault com a «quatre coups brefs que je frappais sur la porte du malheur».⁵⁵² La relació de la duresa del bronze de les campanes amb la d'«aquest món de símbols impenetrables i de signes indesxifrables que ens volta»,⁵⁵³ recorda el primer relat, de manera que, a més de cloure's cíclicament la narració, també ho fa, en certa mesura, el llibre.

5.21.7 La recepció

L'exemplar de *Dotze hores* de la Biblioteca de Lletres de la Universitat de Barcelona, la procedència del qual no m'han pogut determinar, és dedicat «a l'amic Joan Masot, de tot cor». Masot almenys en va distribuir 25, via «Blat» (ANC1-3, 01.15), criptònim que ja hem vist que ha de correspondre a Planchart.⁵⁵⁴ *Estat Català* va anunciar el llibre molt encomiàsticament:

Ens sembla oportú, en publicar aquest article [Antoni TURRÓ: «Defensa de la llengua»], de saludar i assenyalar l'aparició a París del primer llibre, *Dotze hores* (sis contes de H. Pardellans), de les noves edicions RECULL, el pla i la qualitat de les quals podem avaluar pel que en diu la seva solapa dreta [després de citar-la, dona l'adreça dels distribuïdors].⁵⁵⁵

És elogiosa també l'anònima nota de *Vinçle*, revista patrocinada pel Casal de Catalunya de París, que en remarca l'«estil entre introspectiu i realista, en el qual [l'autor] aboca algunes de les impressions recollides a l'atzar pels països pels quals ha viatjat», a més del fet de ser «acurat» i amb «encertades aportacions» «al nostre lèxic».⁵⁵⁶

552 Albert CAMUS, *Théâtre, récits, nouvelles*, a cura de Roger Quilliot, París: Gallimard, 1981, p. 1168.

553 PARDELLANS, *Dotze hores*, p. 97.

554 Crusellas, des de Santiago de Xile, el 9 d'octubre de 1957 promet que el llegirà al vespre (ANC1-3, 02.190). Potser en manifesta l'opinió en algun document del seu fons de l'ANC, el qual ja he indicat que no se m'ha permès de consultar.

555 Núm. 3, juliol 1955, p. 4. En el dossier (ANC1-3, 03.01.03) se'n troben tres mecanoscrits, en un dels quals s'ha afegit, amb lletra de Pardellans, «i assenyalar», «noves» i «la qualitat», s'ha substituït «mesurar» per «avaluar» i s'ha esborrat «però poden demanar-se a qual[sevol]». En aquest i en un dels altres, s'indica que la lletra ha de ser la més petita possible.

556 *Vinçle*, núm. 26, octubre 1955, p. 16. Sobre la revista, veg. LLOMBART, *Exil, résistance, engagement*, vol. II, p. 300-303, i íd. *Les exiliats catalans en France*, p. 230-233.

En destaca dues narracions: «Les presons de l'absurd», «que sembla transposició d'un drama personal», i «Els carrerons de la ciutat», pel «profund realisme».

En canvi, en *Vida Nova*, en què Pardellans, com hem vist, havia col·laborat i s'havia anunciat el llibre, se'n publica una recensió força crítica d'Àngel Ferran.⁵⁵⁷ Bo i reconeixent que l'autor «ha sofert molt, ha viscut molt i ha viatjat molt», se li retreu:

Es tracta [...] de sis narracions turmentades, en les quals un realisme cru succeeix o es barreja a un simbolisme difícil en mig del qual els protagonistes [...] s'interroguen sense trobar resposta sobre tots els problemes que planteja la vida [...]. No és pas, doncs, ben bé de la nostra Renaixença que el nostre autor treu tot el suc, sinó que s'ha trobat amb l'auxiliar poderós de l'existencialisme i el seu subproducte la nàusea, que el turmenten, el tiranitzen, com els seus personatges, i priven a tots set d'arribar a una solució satisfactòria per a l'un i als altres. [...]

Llibre desenganyat, d'un home desenganyat o decebut, que, tot amb tot, conté pàgines d'un realisme punyent, sobre camps de concentració, presons i infermeries de presons, a Espanya, d'ambients sòrdids parisencs, contra els quals no ha volgut o no ha sabut reaccionar. Llibre-testimoni d'un descoratjament, d'un complex de frustració (*à quoi bon?*) contra el qual, especialment nosaltres catalans, hem de reaccionar, pensant en nosaltres mateixos i en Catalunya.

El llibre, segurament sobretot per la cruesa, va desagradar també a altres, com alguns membres del CNC, que, segons la carta d'Esteve a Masot del 18 de març de 1959 citada, «havien llegit les “Dotze hores” i estaven fixats» (BPR, CEHI DO-C 32/18). Pardellans, que havia regalat un exemplar del llibre a Esteve, que n'havia agraït la dedicatòria «plena de veritat» (BPR, CEHI DO-C 32/17), es va sentir decebut tant pels elogis buits com per les crítiques:

⁵⁵⁷ FERRAN, «Els llibres. “Dotze hores”». Altres ressenyes seves, com la d'*Homes i No*, de Manuel de Pedrolo (*Vida Nova*, núm. 20, setembre 1960, p. 46-49), mostren la divergència de plantejaments respecte als de Pardellans. Veg. Xavier REGÀS, «La tristesa del humorista Àngel Ferrán», *Aquel tiempo perdido*, Barcelona: Plancton, 1973, p. 15-18; Àngel FERRAN, *Big Jack, «el sanguinari»*, a cura de Quim Torra, Barcelona: A Contra Vent, 2008, i Quim TORRA, «Una butada en tres actes d'Àngel Ferran», *Viatge involuntari a la Catalunya impossible. Tres periodistes oblidats i l'espectre d'Eugeni Xammar*, Barcelona: Proa, 2010, p. 119-173. Pardellans no tornarà a publicar en la revista, tot i figurar-hi encara en la llista de col·laboradors (*Vida Nova*, núm. 16, juliol-setembre 1958, p. 3).

M'he hagut d'escriure tant del que se n'ha dit, per com tocava campanes (pel seu enaltiment o per la seva denigració)! Com en política, en crítica literària, és la xerrameca egocentrista el veritable règim dels catalans.⁵⁵⁸

Triadú no va ressenyar l'obra, tot i haver-li-ho demanat Pardellans en la carta del 31 de març de 1955 (ANC1-667-T-1635). En conec escasses valoracions posteriors. Albert Manent, en l'entrada de la *Gran Enciclopèdia Catalana*, considera les narracions «més de caire psicològic» i, en *La literatura catalana a l'exili*, precisa:

De fons existencialista i on l'allegoria, les elucubracions entrebanquen l'acció. La mort, la recerca de l'absolut, una presó franquista amb la *prepotenza* del típic capellà de «prisioners», tipus populars, relats que passen a Finlàndia, a Itàlia, al Marroc o en el rovell de l'ou de París expliquen l'afany viatger i curiós de l'autor, més dotat per a les ciències i les humanitats que no pas per a la narració.⁵⁵⁹

5.22 «Proposició per a un conte o una novel·la»

Després de *Dotze hores*, només consta que Pardellans publicués aquesta narració.⁵⁶⁰ Fent pensar, en particular, en les teories literàries de Sartre, s'hi juga amb el pas de l'objectivitat a la subjectivitat i

558 PARDELLANS, «Cartes a un jove català [I]», p. 320.

559 MANENT, *La literatura catalana a l'exili*, p. 155-156.

560 Humbert PARDELLANS, «Proposició per a un conte o una novel·la», *Pont Blau*, núm. 46, agost 1956, p. 265-268, amb una il·lustració de Giménez Botey a la p. [266]. A diferència d'altres exemplars, en dos de la BC, signatura 05(72 Mex) Pon 8º, a mà i simi­larment, a més de corregir un error ortogràfic, s'ha afegit al marge superior de la p. 268 la frase «I ara penso que fora interessant d'assajar» indicant amb una fletxa que substitueix la línia «I, d'altra banda, en els pocs trossos amb», ratllada, que coincideix amb l'inici del paràgraf anterior. Les bibliotecàries Lourdes Martín i Maria del Tura Molas han tingut l'amabilitat d'aclarir-me que l'exemplar relligat pertany al fons històric de la Secció de Revistes d'aquesta biblioteca (col·lecció a la qual, segons s'indica al fitxer cellular, van donar números d'aquesta publicació corresponents a l'any de l'article tant A[madeu-]. Soberanas com L[eandre]. Cervera) i que l'altre procedeix de l'Heremoteca Nacional del Servei de Biblioteques del Departament de Cultura. La lletra de les esmenes sembla de Pardellans. En tot cas, seria estrany que algú es permetés rectificar d'aquesta manera una obra sense el permís de l'autor. Sobre l'illustrador, veg. Arturo CAMACHO, *José María Giménez Botey*, Mèxic: Colegio de Jalisco / Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1997. En els dossiers d'*Estat Català* del fons Masot (ANC1-3, 03.01.05 i 03.01.09) es troben dos fulls amb fragments narratius i amb correccions amb una lle-

s'apella al lector perquè elabori ell mateix alguna de les moltes possibles «interpretacions de desenvolupament».⁵⁶¹ Superposant-hi un altre pla, resulta que es tracta d'un text (marcat amb cursiva) enviat anònimament a qui el dona a conèixer, que es limitaria a reproduir-lo, ponderant-ne «el lirisme que traspua pertot» i «una certa riquesa i una certa intensitat vivencials».⁵⁶² Qui fa la proposta ofereix «*certes coses que s'arrosseguen en la fosca*» de l'«esperit», sense «empresonar-les» en una narració concreta, que les privaria de «*les infinites perspectives de llur vida potencial*», amb ànim de compartir el «*desig de viure*».⁵⁶³

Juxtaposa «*alguns dels paisatges, còsmics o humans*» que s'han anat reflectint al «mirall de la seva existència», bé siguin «exterior» o «*materialitzacions d'estats anímics*».⁵⁶⁴ El més fàcilment identificable és la plaça, ja que en recorda molt una de Vilanova i la Geltrú, la de la Vila, també porticada, neoclàssica i amb «*un rectangle de palmeres*».⁵⁶⁵ La casa que hi ha a ponent, «*gran, massissa, d'una severitat aristocràtica*», amb «*una enorme portalada*»,⁵⁶⁶ encaixa bastant amb la de Manuel Olivella i Samà, que actualment encara en manté força l'aspecte antic. Si bé no tenia, pròpiament, cap «tribuna» al primer pis, no hi manquen balcons amb balustrades, un dels quals, justament en aquest nivell, destaca per la llargada.

En contrastat amb la senyorívola plaça, s'ofereixen altres escenaris urbans, que deuen correspondre a la mateixa ciutat. En una zona des de la qual es veu «*tota la vila*» des de «*dalt*», hi ha un «*carrer estret*», que «*s'eixampla, abans de desembocar*» a un altre, «*perpendicular*», formant un «*racó*» on hi ha l'entrada d'un magatzem d'olis.⁵⁶⁷ Les cases del carrer són «*altes*» —ja hem vist que Pardellans afirmava haver viscut en un pis «molt» elevat—, «*irregulars*», «*algunes cobertes de teules; d'altres obertes en un terrat; totes com encantades*» i, «*de tant en tant*»,

---

tra que no sembla la d'Humbert Pardellans ni la de la dona (paginats, respectivament, amb els números 188 i 250).

561 PARDELLANS, «Proposició per a un conte o una novella», p. 268.

562 Ibid.

563 Ibid., p. 265.

564 Ibid., p. 265-267.

565 Ibid., p. 267.

566 Ibid.

567 Ibid.

hi apareix «un campanar, mut, però d'una mudesa que sembla significar quelcom».⁵⁶⁸ Al carreró hi ha botigues, algunes de queviures, que desprenen «fortor de bacallà en aigua, d'arengades, d'olives en salmorra, de sang de bou, de carn de porc, de cotó empesat...».⁵⁶⁹ S'hi destaca «una entrada estreta» amb «una escaleta encaixonada, de graons gastats».⁵⁷⁰

En primer terme, s'havien descrit «unes muntanyes grises, gairebé nues», des d'on es veia el mar «allà baix, lluny», amb un camí serpejant fins al cim d'una coma. Pot situar-se en aquest panorama una «masia senyorívola», que té una «façana barroca», amb geranis «entre les reixes dels finestrals i les baranes dels balcons», un «gran safareig cobert i voltat de glicina» i un oliverar «cap avall».⁵⁷¹ La masia podria ser fictícia i, com en altres comarques, al Garraf abunden els masos en ubicacions similars.⁵⁷² Mirant de lligar caps, l'esmentat Olivella en posseïa una, coneguda per can Xicarró, però l'estil és més aviat neomodèrn i no he trobat cap història d'aquest propietari o dels hereus que pogués inspirar aquesta proposta.⁵⁷³

S'esbossen només tres personatges, que són una «representació simbòlica» de «fantasmes» que han impressionat l'«existència» del remitent.⁵⁷⁴ En primer lloc, es contraposen dos joves:

Vestit com un oficinista. Magre. Un xicot d'uns vint-i-cinc anys. Més aviat baix; coll i tronc curts; aixecat d'espatlles; cames i braços prims i relativament llargs. Cap més aviat rodó; cara una mica eixuta; nas cartilaginós; ulls castany clar. Mirada imprecisa, fugissera. Front ample, però de contorns vagues. Boca prima. Gestos discontinus, una mica sacsejats. Es fica sovint les mans a les butxaques de l'americana. Camina una mica decantat i com mig arrossegant-se.

568 Ibid.

569 Ibid.

570 Ibid.

571 Ibid.

572 Veg. Pau ROIG I ESTRADÉ, *Masies del Garraf*, vol. I-III, Vilanova i la Geltrú, 1998-2008.

573 Veg. Sergio LÓPEZ BAREA, *Estudio histórico y gráfico de la masía Can Xicarró en Vilanova i la Geltrú*, dir. Benet Meca Acosta, projecte de final de grau, Universitat Politècnica de Catalunya, 2012, <http://hdl.handle.net/2099.1/16763>, i la fitxa de la conferència de Vicenç Carbonell Virella sobre les «Masies de Vilanova i la Geltrú», pronunciada a la vilanovina Agrupació Excursionista Talaia el 25-3-2011, https://ccbe.feec.cat/docs/aetalaia/Hemeroteca/RRF_Resums_Reportatges_Fotografics/RRF20110325_DF00001W_54.pdf.

574 Ibid., p. 265.

*Un altre xicot. Aproximadament de la mateixa edat. Duu coll alt i emmidonat. Vesteix bé, una mica fosc. Avança parant-se de tant en tant, però sempre en línia rec-ta. Cara inexpressiva: com si no en tingués. Alt; prim.*⁵⁷⁵

El tercer personatge és una noia amb trenes, «*figura esvelta*», «*cara oval*», «*ulls castanys*» i un «*perfil delicat*», que planteja un «*enigma de carn (el més impenetrable dels enigmes)*», relatiu potser a la sexualitat i, tal vegada, si bé no necessàriament, a un embaràs.⁵⁷⁶

Encara que s'intueix algun conflicte triangular, els esdeveniments exposats són escassos. En una primera escena, els dos joves caminen cap al mas «*silenciosos*», «*de costat*», però com si s'ignoreessin; després, de nit, s'albira a la tribuna, il·luminat per una «*llum groguenca*», el segon jove, de «*rostre d'aram*», amb «*els ulls ben oberts*».⁵⁷⁷ «*S'hi veu*» també «*com una mà, lívida, crispada*», que no queda clar si és seva.⁵⁷⁸ «*Dins l'ombra d'un porxo de la plaça*» hi ha l'altre jove, i la noia, però ell de seguida s'endinsa pel carreró fins a pujar l'escalera esmentada.⁵⁷⁹ Ella, en canvi, es representa tot seguit a la tribuna, després davant del magatzem d'olis, on «*fa un gest amb la mà*», i, finalment, entrant al mas.⁵⁸⁰

El receptor es pregunta qui li ha enviat la proposta, «a què poden correspondre els personatges» i si es projecta en algun i creu que alguns paisatges podrien estar inspirats en la realitat («percepcions del món exterior») i d'altres ser «*materialitzacions d'estats anímics*».⁵⁸¹ Similarment, nosaltres ens podríem plantejar si Pardellans vol alludir a alguna història que seria compromès d'explicar, bé fos o pròpia o aliena. En concret, podríem sospitar que fa referència als seus orígens, si bé almenys no hi encaixen els anys que aleshores tenia el pare adoptiu, o en algun altre fet autobiogràfic, però a l'edat dels protagonistes Pardellans era a la presó. En tot cas, sembla que es va inspirar en Vilanova i la Geltrú i l'entorn, projectant-hi uns personatges i uns esdeveniments, reals o imaginaris.

575 Ibid.

576 Ibid., p. 267.

577 Ibid., p. 266.

578 Ibid., p. 267.

579 Ibid.

580 Ibid.

581 Ibid., p. 267-268.

5.23 Les tasques editorials des de Portvendres

El 31 de gener de 1965 Pardellans va dimitir del càrrec de professor del Lycée Carnot (expedient d'aquest centre), indicant que tornaria «définitivement en Espagne», però, sense deixar l'Estat francès, es va instal·lar a Portvendres (al Rosselló), per ser més a prop de Barcelona, on es trobaven les editorials (com justifica una carta de Martina Aragay de l'11 de setembre de 1968 al director de l'institut, guardada també en l'expedient). No degueren perdre del tot, però, el contacte amb París. Almenys hi van tornar uns mesos després, segons una carta d'ella a l'oncle Josep Aragay i la muller del 24 de novembre de 1965 (MMJA, A06.2.008/00461).

D'altra banda, venien a Catalunya de tant en tant. Fins i tot, en una carta des de París del 16 de desembre de 1963 a Josep Aragay (MMJA, A06.2.014/00475), Martina Aragay li confessa que projectaven comprar-hi o fer-s'hi una «modesta» «residència camperola» i que havien pensat, en particular, en Breda pels «l·ligams» familiars. El 5 de setembre de 1964 Pardellans els comunica que Martina Aragay compraria una finca, que incloïa una fàbrica i tenia un cens, el benefici dels quals els cediria, a més de fer-los hereus de la propietat (MMJA, A06.2.016/00477). La compra es degué efectuar de seguida perquè, en una carta del 7 de desembre, Martina Aragay lamenta que «les coses no vagin com haurien d'anar a la fàbrica» (MMJA, A06.2.002/00454). Pardellans, en una carta a Josep Aragay i l'esposa del 2 de febrer de 1965, a més d'agrair-los l'elogi de les antologies, els manifesta que s'adona que «això de la fàbrica» «està bastant embolicat», tot i que confia que se solucionarà quan vagi a Breda, i els prega que el considerin «un fill que els farà costat en tot allò que calgui» (MMJA, A06.2.005/00457).

El 24 d'octubre els torna a escriure, manifestant-los el desig d'anar al poble i aclarint que, si no ho han fet abans, és perquè la dona ha hagut de renovar el DNI a Barcelona (MMJA, A06.2.009/00462). En una carta del 24 de novembre, ambdós expliquen als oncles que s'interessaven per ca l'Erola, que deu correspondre a l'indret de Breda dit així (amb un mas, que dona nom a una font) i que, si no l'adquirissin, s'instal·larien «provisionalment en una d'aquelles casetes que

tenen a Caldes [de Montbui] la mare i les tietes» i, quan tinguessin el cotxe, anirien «buscant amb calma» (MMJA, A06.2.008/00461). El 15 de març de l'any següent ella els comunica que ja hi són i en dona l'adreça: c. de Sta. Teresa, 8 (A06.2.011/00464).⁵⁸² En aquesta carta, es queixa del fet que Pardellans té massa feina de les editorials.

Per a Luis Miracle, Joventut i Edicions 62, va traduir, revisar o anotar llibres de diverses matèries, alguns força reeditats:

ASPERGER, Hans, *Pedagogía curativa. Introducción a la psicopatología infantil para uso de médicos, maestros, psicólogos, jueces y asistentes sociales*, trad. José Belloch Zimmerman, revisió d'H. Pardellans, Barcelona: Luis Miracle, 1966.

BLYTON, Enid, *L'aventura dels Set Secrets*, trad. H. Pardellans, il. Burgues Sharroks, Barcelona: Joventut, 1966.

—, *Els Set secrets sobre la pista*, trad. H. Pardellans, il. Burgues Sharroks, Barcelona: Joventut, 1966.

—, *Molt bé, Set Secrets!*, trad. H. Pardellans, il. Burgues Sharroks, Barcelona: Joventut, 1966.⁵⁸³

KOCHER, Francis, *Reeducación de los transtornos de lectura (La dislexia)*, trad. A. Vergara P., revisió i notes d'H. Pardellans, Barcelona: Luis Miracle, 1966.

COUSINET, Roger, *La escuela nueva*, trad. Maria Héctor, revisió d'H. Pardellans, Barcelona: Luis Miracle, 1967.

—, *La formación del educador*, trad. Concepción Sainz-Amor, revisió d'H. Pardellans, Barcelona: Luis Miracle, 1967. Reeditat per Planeta.

CHILDE, Vere Gordon, *El naixement de la civilització*, trad. H. Pardellans, pròleg de Miquel Tarradell, Barcelona: Edicions 62, 1967.

⁵⁸² Es refereix a l'estada també una carta de la mare de Martina a Josep Aragay, des de Barcelona, el 8 de març de 1966, en què es concreta que són en una de les dues cases que tenen en aquest poble, la que hi te llogada una germana, Ramona, en espera de trobar «el que els convingui» (MMJA, A06.2.024/0072).

⁵⁸³ En Mònica BARÓ LLAMBIAS, *Les edicions infantils i juvenils de l'Editorial Joventut (1923-1969)*, dir. Ernest Abadal i Falgueras / Lluís Quintana Trias, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2005, s'afirma que «Pardellans tradueix quatre títols [d'Enid Blyton] el 1962, algun amb Juan Ríos» (p. 226 i 228), però, en l'«Annex 1», se li atribueixen només els tres que he inventariat i se'n data la publicació el 1966 (p. 453-454). En el fons de l'editorial de l'ANC, es conserven els memoràndums dels contractes de les dues darres novel·les, la traducció de les quals s'havia de lliurar, respectivament, al final de 1965 i abans del 15 de gener de l'any següent (capsa 190, arxivador 2; a les capses 195-196 es conserven fitxes d'aquestes traduccions).

- MARTY, Pierre / M'UZAN, Michel / DAVID, Christian, *La investigación psico-somática*, trad. de P. Folch Mateu i Terttu E. de Folch, revisió d'H. Pardellans, Barcelona: Luis Miracle, 1967.
- PRÉVOT, Georges, *Pedagogía de la cooperación escolar*, trad. H. Pardellans, Barcelona: Luis Miracle, 1967.
- DAYAN, Yael, *Sinai 1967. Diario de guerra*, trad. H. Pardellans, Barcelona: Juventud, 1968.
- EINSTEIN, Albert; INFELD, Leopold, *L'evolució de la física*, trad. H. Pardellans, Barcelona: Edicions 62, 1968.⁵⁸⁴
- KEPHART, Newell C., *El alumno retrasado*, trad. Versum, revisió d'H. Pardellans i J. R. de Otaola, Barcelona: Luis Miracle, 1968.
- LE GALL-SUZANNE SIMON, André, *Los caracteres y la felicidad conyugal*, trad. M. Villamueva de Castro i A. Rodríguez Navarro, revisió i notes d'H. Pardellans, Barcelona: Luis Miracle, 1968.
- DECKER, Heinrich, *El arte románico en Italia*, trad. H. Pardellans, Barcelona: Juventud, 1969.
- LANG, Jean-Louis, *La infancia inadaptada*, trad. Andrés Vergara, revisió d'H. Pardellans, Barcelona: Luis Miracle: 1969. Reeditat per Planeta.
- LÉMAY, Dr. Michel, *El cabecilla en los grupos inadaptados*, trad. M. Villanueva de Castro, revisió d'H. Pardellans, Barcelona: Luis Miracle, 1969. Reeditat també per Planeta.
- SOUSTELLE, Jacques, *El arte del México antiguo*, trad. H. Pardellans, Barcelona: Juventud, 1969.
- DAUMAS, François, *La civilización del Egipto faraónico*, trad. H. Pardellans, Barcelona: Juventud, 1972 [Dipòsit legal de 1971]. Reeditat per Òptima.

Només consta que «H. Pardellans» va efectuar la «revisió» del llibre del Dr. P[aul]. Le Moal, *El niño excitado y deprimido*, trad. Pablo Martínez de Salinas, Barcelona: Luis Miracle, 1954, a partir de la setena edició, publicada el 1976 per l'editorial Planeta, que no ha respost la meua consulta sobre la qüestió. Martina Aragay em va confirmar,

⁵⁸⁴ En diversos catàlegs de l'editorial, figura com a publicat el 1969, però en el llibre consta l'any anterior. El 2014 Edicions 62 em va contestar que no en guardava documentació i m'ho ha confirmat el 2023. En el seu fons donat a la BC, s'hi han pogut localitzar sengles mecanoscrits d'ambdues traduccions (ms. 9753/10 i 18), amb correccions. N'agraeixo la gestió a Anna Gudayol. La traducció d'Einstein es destaca en José Ramón BERTOMEU SÁNCHEZ, «La traducción de las ciencias fisicoquímicas en los siglos xx y xxi», Portal de Historia de la Traducción en España (PHTE), <https://phte.upf.edu/hte/siglo-xx-xxi/bertomeu-2>.

però, que les traduccions editades pòstumament amb la signatura de Pardellans eren d'ell.

Devia haver après anglès en cursos d'idiomes, possiblement a l'École Berlitz, on treballava, o autodidàcticament, potser amb l'ajut de professors d'aquesta acadèmia o de l'institut. Es pogué valer de versions franceses o castellanés, però això no suposa que la traducció sigui indirecta. He comparat diverses versions seves amb l'original (alguns passatges proven que en parteix) i amb les d'altres traductors, però en caldria un estudi a fons.

5.24 L'accident mortal

En un viatge de vacances a la Península,⁵⁸⁵ el vehicle de Pardellans va xocar amb un altre que no va respectar-ne la prioritat.⁵⁸⁶ Va morir d'un coma urèmic a l'Hospital Cívic Militar de Jaca a les 20:45 h del 10 d'agost de 1968, a cinquanta-tres anys, i va ser enterrat a Barcelona dos dies després.⁵⁸⁷ Un cop mort, Martina Aragay, com explica a l'oncle Josep en una carta del 10 d'abril de 1969 (MMJA, A06.2.013/00466), es va mudar, amb l'ajut del seu germà Octavi, de Portvendres al carrer de Villar, 12-14, sobreàtic, 1a, de Barcelona.

⁵⁸⁵ Necrologia de *Villanueva y Geltrú*. Segons ALBA, *Sísif i el seu temps*, p. 58, i PUIG, *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*, p. 243, era el primer cop que tornava a Catalunya, però ja hem vist que no va ser així. Puig afegeix que el viatge obeïa al «projecte de venir a Vilanova».

⁵⁸⁶ Carta de Martina Aragay al director del Lycée Carnot citada, en què prega que certifiquin, com van fer, els ingressos de Pardellans com a professor, a fi de demostrar que eren prou elevats per merèixer una compensació superior a l'oferta (300.000 pesetes).

⁵⁸⁷ Certificat literal de defunció i esquela de *La Vanguardia* citada, en què s'indica que s'informarà per telèfon de la data de les exèquies i de l'enterrament (la necrologia de *Villanueva y Geltrú* va precisar que era el 12 i que no s'hi admetien). De petit, Pardellans va patir ja un accident de trànsit, conduint el pare, en el terme de Sant Sadurní d'Anoia, en el qual va resultar ferit lleument (*Diario de Villanueva y Geltrú*, 31-10-1925, p. 3-4).

6 Conclusió

Humbert Pardellans i Sala, nascut a Sitges el 1914, va ser adoptat per un fotògraf barceloní establert a Vilanova i la Geltrú. La dedicació a la fotografia, ajudant el pare, va contribuir a la plasticitat de l'obra literària. Va editar diversos articles juvenils en les publicacions vilanovines *Vida Nueva. Órgano de las Juventudes Libertarias del Alto y Bajo Panadés* i en *El Carrer*, portaveu del Centre d'Esquerra i d'Estat Català. Tot i tenir idees i amistats anarquistes, es va decantar per aquest darrer partit.

Durant la Guerra Civil va participar, com a milicià que va ascendir a oficial, almenys en el Desembarcament de Mallorca, el Grup Ernest Sancliment, la Columna Volant Catalana, la Hilario-Zamora, la 30 Divisió, la 132 Brigada Mixta i potser en la 226. Com altres combatents, va seguir, però, escrivint. El 1937 va estrenar la farsa dramàtica *La botiga del senyor «Mariano»* al Teatre Apollo, de Vilanova i la Geltrú, i va col·laborar en el butlletí municipal d'aquesta ciutat i en el *Diari de Barcelona / Diari de Catalunya*.

Al final de la guerra va ser capturat pels franquistes. Del camp de concentració de San Marcos, de Lleó, va ser traslladat a Vilanova i la Geltrú, on va ser interrogat per la Guàrdia Civil. Després, va ser conduït a Barcelona, en què va estar pres a Sant Elies i a la Model. Allí va conèixer la dona, la bibliotecària i escriptora Martina Aragay, neboda de Josep Aragay, perquè apareixia en una fotografia de la núvia d'un presidiari. Encara que en el judici de guerra va ser condemnat a vint anys, el 1943 se li va concedir la llibertat provisional. Aleshores va participar en la lluita clandestina, en el Front Nacional de Catalunya, fins que, en caure bona part de l'organització el 1946, es va refugiar a París.

En aquesta ciutat, va fer de professor al Lycée Carnot i a l'École Berlitz de llengua i literatura castellanès, matèries que va divulgar en diverses publicacions, entre les quals destaquen sengles estimables antologies de la poesia i la prosa narrativa contemporànies. Havent-se guanyat la confiança de Joan Masot, va esdevenir un influent intel·lectual d'Estat Català i un dels principals redactors del

butlletí, tot i que no va voler figurar-hi com a tal. Procurant desmarcar-les del partit, va impulsar les editorials Doceo i Recull, projectes que es van reduir a l'edició d'obres seves i de la revista *Recull Literari* (1957-1959), malgrat projectar-hi diverses col·leccions. A més, va col·laborar en altres publicacions franceses o sud-americanes, com *Les Langues Néo-latines*, *Pont Blau*, *Vida Nova*, *Catalunya* i *Ressorgiment*. Establert a Portvendres a partir de 1965, va treballar per a les editorials Luis Miracle, Joventut i Edicions 62 com a traductor i corrector. El 1968 va morir a Jaca, a conseqüència d'un accident de cotxe, en un dels nombrosos viatges arreu del món.

Perduda la producció teatral i amb un únic poema conegut, destaca en l'assaig i la narrativa. Reflexiona, perspicaçment, sobre variats temes (literaris, gramaticals, artístics, filosòfics, científics, psicològics, pedagògics, antropològics, sociològics, polítics, militars...). Els cosmopolites relats de *Dotze hores* (1955) i l'esbós «Proposició per a un conte o una novella» (1956) plasmen el simbolisme fenomenològic, que teoritza en les antologies i en alguns articles.

Pardellans manifesta una gran avidesa de coneixement i un admirable afany de superació. L'obra en reflecteix l'evolució del vitalisme relativista dels anys trenta a l'existencialisme, amb la crisi de l'idealisme accentuada per les guerres. Tot i ser un dels autors que ha assimilat millor les tendències existencialista i neorealista, la recepció no n'ha estat gaire afortunada, més que a causa de les seves limitacions, perquè no s'havia consagrat abans de la guerra ni ho farà prou a la postguerra, pels impediments de l'exili, l'escassa difusió dels escrits, la mort prematura, les divergències ideològiques i estètiques... Tant de bo que aquest estudi, que vol ser també una contribució a la memòria històrica, el doni a conèixer, permeti valorar-lo en la justa mesura i en faciliti la reedició de l'obra.

Francesc Xavier Vall i Solaz (Reus, 1962), llicenciat en Filologia Catalana i Hispànica, doctorat en la primera especialitat i diplomant en Estudis Avançats en Història de la Ciència, és catedràtic de la Universitat Autònoma de Barcelona. Coordina el Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània i, entre altres entitats, pertany a l'Institut d'Història de la Ciència i al Centre d'Estudis sobre Dictadures i Democràcies. Des d'una perspectiva sovint interdisciplinària i comparatista, ha publicat estudis d'història cultural sobre diversos moviments (en especial, la Il·lustració, el Romanticisme, l'evolucionisme, el positivisme, el realisme, el naturalisme, l'objectivisme i l'existencialisme). Entre altres distincions, el 2005 va guanyar el Premi Fundació Uriach d'Història de la Medicina. <https://orcid.org/0000-0002-8521-9639>.

Humbert Pardellans i Sala, si bé va néixer a Sitges el 1914, es va criar a Vilanova i la Geltrú, on, ajudant el pare adoptiu, va fer de fotògraf. Aquest ofici en va afavorir la plasticitat de l'obra literària. Tot i haver-se vinculat a l'anarquisme, es va afiliar a Estat Català i, lluitant en les seves milícies des del Desembarcament de Mallorca, va esdevenir oficial. Capturat al final de la Guerra Civil, va ser reclus, entre altres centres, al camp de concentració de Sant Marcos (Lleó) i a les presons barcelonines de Sant Elies i la Model. En ser alliberat, va participar en la lluita clandestina en el Front Nacional de Catalunya, a conseqüència de la qual es va haver de refugiar a París. En aquesta ciutat, va fer de professor de llengua i literatura castellanès al Lycée Carnot i a l'École Berlitz, va divulgar aquestes matèries en diverses publicacions, va ser un dels principals redactors d'*Estat Català*, va dirigir *Recull Literari*, va col·laborar en altres revistes (algunes sud-americanes) i va projectar col·leccions de diversos gèneres. Establert a Portvendres des del 1965, va treballar per a editorials barcelonines com a traductor i corrector. A més de conrear ocasionalment el teatre i la poesia, va escriure articles sobre variades matèries i narracions en què va aplicar les seves teories sobre el simbolisme fenomenològic: *Dotze hores* (1955), aplec de relats cosmopolites, i «Proposició per a un conte o una novella» (1956). Es va formar en el vitalisme relativista dels anys trenta, que a la postguerra va assimilar a l'existencialisme, expressant-lo de manera, en part, neorealista. En el curs d'un dels nombrosos viatges arreu del món, va morir a Jaca el 1968, a causa d'un accident automobilístic.